

caiete critice

1 (327) / 2015

Revistă editată de **Fundația Națională pentru Știință și Artă**

Director: Eugen SIMION

*Portretul unui
critic drept și
al unui om de bine*
de Eugen Simion

*Post-scriptum
afectiv și
sentimental*
de Nicolae Bârna

*In memoriam
Andrei Grigor*

Virgil Tănase
Gheorghe Chivu
Lucian Chișu
Mircea A. Diaconu
Petre Gheorghe Bârlea
Nicoale Mecu
Călin Căliman
Corina Chelaru
Simona Antofi
Alina Crihană
Nicoleta Ifrim
Gheorghe Manolache
Vasile Spiridon
Bianca Burța-Cernat
Paul Cernat
Oana Soare

caiete critice

Revistă editată de
*Fundația Națională
pentru Știință și Artă,
Grupul interdisciplinar
de reflecție*

și
*Editura Expert,
sub egida
Academiei Române*

Nr. 1 (327) / 2015

Revistă indexată CNCS în categoria B

Redacția:

Eugen SIMION
director

Valeriu IOAN-FRANC
redactor-șef

Lucian CHIȘU
coordonare editorială

Simona GALAȚCHI
secretar de redacție

Aida SARCHIZIAN

Andrei GRIGOR

Bogdan POPESCU
Călin CĂLIMAN

Maria MOLDOVEANU

Ana-Lucia RISTEA

Oana SOARE

Mihaela PINTICĂ

Nicolae LOGIN

Luminița LOGIN

EDITURA
Expert

Tel.: 318.24.38; 318.81.06

E-mail: edituraexpert@gmail.com

office@fnsa.ro

ISSN: 1220-6350

ISSN (on-line): 2285-5041

Colegiul editorial:

Mihai CIMPOI

Jacques De DECKER (Belgia)

Serge FAUCHEREAU (Franța)

Valeriu IOAN-FRANC

Jaime GIL ALUJA (Spania)

Klaus HEITMANN (Germania)

Radivoje KONSTANTINOVIC (Serbia)

Evangelos MOUTSOPOULOS (Grecia)

Mihail METZELTIN (Austria)

Thierry de MONTBRIAL (Franța)

Maurice NADEAU (Franța)

Basarab NICOLESCU

Dumitru ȚEPENEAG

caiete critice

Revistă editată de **Fundația Națională pentru Știință și Artă**

Director: **Eugen SIMION**

**Portretul unui
critic drept și
al unui om de bine**
de Eugen Simion

**Post-scriptum
afectiv și
sentimental**
de Nicolae Bârna

**In memoriam
Andrei Grigor**

Virgil Tănase
Gheorghe Chivu
Lucian Chișu
Mircea A. Diaconu
Petre Gheorghe Bârlea
Nicoale Mecu
Călin Căliman
Corina Chelaru
Simona Antoși
Alina Crihană
Nicoleta Ifrim
Gheorghe Manolache
Vasile Spiridon
Bianca Burța-Cernat
Paul Cernat
Oana Soare

CUPRINS

1/2015

FRAGMENTE CRITICE

- Eugen SIMION: Portretul unui critic drept și al unui om de bine
The Portrait of a Fair Critic and of a Righteous Man 3

FIȘE DE DICȚIONAR

- Nicolae BÂRNA: Andrei Grigor
Andrei Grigor 7
- Nicolae BÂRNA: Post-scriptum afectiv și sentimental
An Affectionate and Sentimental Postscript 10

IN MEMORIAM ANDREI GRIGOR

- Virgil TĂNASE: Andrei
Andrei 13
- Gheorghe CHIVU: „Viața ca o pradă”
“Life As a Prey” 14
- Lucian CHIȘU: Despre sentimentul onoarei și al datoriei
On the Sense of Honour and Duty 16
- Mircea A. DIACONU: Un aristocrat
An Aristocrat 23
- Petre Gheorghe BÂRLEA: Câtă luciditate, atâta umor
As Much Lucidity, So Much Humor 26
- Nicoale MECU: Vocația dăruirii
The Vocation for Gifting 30
- Călin CĂLIMAN: Lecția de verticalitate
The Lesson of Verticality 33
- Corina CHELARU: Profesor, mentor, îndrumător
Professor, Mentor, Guide 37
- Simona ANTOFI, Alina CRIHANĂ, Nicoleta IFRIM: Despre profesionalismul unui
dascăl, la superlativ
On the Professionalism of a Master, in the Superlative 40

Gheorghe MANOLACHE: Odiseea sufletului reîntors în Patria cerească	
<i>The Odyssey of the Soul Returned to the Heavenly Homeland</i>	43
Vasile SPIRIDON: Vocația și aspirațiile lui Andrei	
<i>The Vocation and Aspirations of Andrei</i>	47
Bianca BURȚA-CERNAT: Andrei Grigor, incomodul	
<i>Andrei Grigor, the Inconvenient One</i>	51
Paul CERNAT: Un intelectual critic în contra curentului	
<i>A Critical Intellectual Against the Stream</i>	53
Oana SOARE: Despre Marin Preda, altfel	
<i>About Marin Preda, in a Different Manner</i>	57

ISTORIE LITERARĂ

Dana LIZAC: Eminescu, din Tiergarten în Curtea Veche (I)	
<i>Eminescu in Tiergarten, Berlin and Curtea Veche, Bucharest (I)</i>	62
Lucian-Vasile SZABO: Slavici în Jurnalul Eleonorei Slavici	
<i>Slavici in Eleonora Slavici's Journal</i>	75

Ilustrăm acest număr cu lucrări ale artistului plastic
Constantin PACEA
(Sursa: *artindex.ro*)

Acest număr a apărut cu sprijinul
Primăriei Sector 2 - București,
primar Neculai Onțanu

Eugen SIMION

Portretul unui critic drept și al unui om de bine

Abstract

Academicianul Eugen Simion îl portretizează în acest articol pe Andrei Grigor, prezentându-l ca un critic drept și un om serios, un „om de bine”. Expresia lui era scurtă, coerentă, încărcată de un umor de tip englezesc. Era foarte abil în a aduce conflictele și contradicțiile pe latura veselă și luminoasă. Avea un ochi ascuțit de observator moral și social. Este remarcabil efortul depus de Andrei Grigor la proiectul de mare anvergură ce i s-a încredințat, Cronologia vieții literare (1944-1964), în zece volume.

Cuvinte-cheie: Andrei Grigor, umor, observator moral și social, critic serios și cu spiritul dreptății.

Academician Eugen Simion portrays Andrei Grigor in his article as a righteous critic and a serious, reliable man. His expression was introverted, short, and coherent, loaded with an English type of humor. He was an expert in turning conflicts and contradictions on the bright cheerful side. He had the keen eye of a social and moral observer. It is remarkable the effort he put into the ten volume huge project of the Chronology of the Literary Life (1944-1964) that he was entrusted with.

Keywords: Andrei Grigor, humor, moral and social observer, serious righteous critic.

Nu mai știu bine când și unde l-am cunoscut pe Andrei Grigor, încă nerelevat ca prozator și critic literar în 1990. Îl remarcasem, ca student, la examenele de literatură contemporană, dar nu stătusem de vorbă cu el, nu-i știam gusturile literare și nici ce făcuse după absolvirea Facultății sau, cum zic analiștii politici de azi, *ce parcurs* avuse-se. Mi l-a prezentat, la începutul anilor '90, Mircea Nedelciu, atunci când, împreună cu el și cu alți tineri scriitori (optzeciști), am decis să scoatem o revistă în care să scriem ceea ce gândim și așteptăm de la revoluția ce tocmai se înlăptuise. Se încheiase (înlăptuise) pe stradă, dar continua, ca să zicem

astfel, în spiritul nostru, tineri și bătrâni, *optzeciști și șaizeciști...* Revista născută de Mircea Nedelciu – om admirabil, prozator de mare talent, originar din Fundulea („Sion”-ul lui Mateiu Caragiale) – și botezată de mine sau, poate, invers, s-a numit „Avanpost” și a apărut în trei sau patru numere, scrise, în majoritate, de tineri. Printre ei a apărut într-o zi și Andrei Grigor, pe numele lui real Nicolae Ioana. Un tânăr subțiratic, tăcut, cu spiritul – mi s-a părut – mereu la pândă. Când se decidea să vorbească comunica scurt, coerent, decis ce gândea și voia să spună. Avea umor, un umor de bună calitate, în stilul, mai de

grabă, umorului sec, englezesc, decât în stilul Creangă (sfătos și împăciuatorist). Umor englezesc sau umorul eroilor lui Caragiale? Oricum, tânărul Andrei Grigor știa bine să întoarcă un conflict, o contradicție, o amărăciune spre partea înveselitoare a lucrurilor și să transforme tragicul din propoziție în umor îngăduitor. Ce m-a surprins a fost, pe lângă spiritul lui ușor malițios, plin de umor, râsul său care izbucnea din când în când. Un râs eliberator, un râs bucuros. Și l-a păstrat, mi-am dat seama, până am putut comunica fără nicio opreliște cu el...

„Avanpost” a dispărut repede, din lipsă de fonduri și datorită faptului că Grupul „Societatea de mâine”, care patrona revista, s-a destrămat după prima fază romantică a post-revoluției. Unii s-au speriat și au fugit, unii au luat-o la dreapta, alții la stânga și, dacă au luat-o, s-au învrăjbit între ei și au

început să se conteste, alții și-au făcut alte socoteli și au trecut în tabere mai bine poziționate politic, despărțindu-se de mine și de ideea că nu tot ce am scris noi, înainte de 1989, e o „Siberie a spiritului”.

În acest timp, în viața literară era agitație mare, începuseră deja revizuirile morale (până la urmă n-au rămas decât revizuirile politicianiste și subiective, după pofta inimii ușoare și a interesului personal), exercițiile retorice, rechizitoriile, apăruseră procurorii morali, „nomenclaturiști”, „colaboraționiști”, anticomuniști vehemenți după căderea comunismului etc. „Marea păruială” – cum am numit-o eu, îmi amintesc, într-o tabletă din „Avanpost” – era în toi. Ea n-a încetat, în fapt, nici azi. Cine n-a vrut să participe la ea a fost declarat numaidecât „apolitic” și, deci, adversar al tinerei noastre democrații. Ce-a mai fost și cu „apolitismul”

acesta? Ce retorică, ce pierdere de vreme, ce complexe, ce resentimente, ce lungă și însuflețită, justițiară, pasionată demagogie! Cine răsfoiește primele trei tomuri din *Cronologia vieții literare. Perioada postbelică*, recent apărute, își poate face o idee despre această încăierare a intelectualilor, cu totul comică, dacă n-ar fi așa de absurdă... Actorii ei – vreau să spun, procurorii morali ce au animat-o decenii de-a rândul, ratând o dezbatere serioasă de idei – sunt și acum la postul lor de observație, înveninați și revendicativi, „revizionisti est-etici” plini de complexe și „elitiști”...

Andrei Grigor, ca să revin la el și, astfel, să duc mai departe această schiță de portret, nu s-a amestecat, după ce grupul „Avanpost” s-a risipit, printre partizanii politizării literaturii. A rămas aproape de mine, de Sorescu, Valeriu Cristea, Fănuș Neagu și de optzeciști Sorin Preda, Nicolae Iliescu, Mircea Nedelciu, George Cușnarencu care credeau, ca și cei citați mai înainte că „literatura este politica noastră cea mai bună” – după vorba celebră și înțeleaptă a bătrânului Heliade Rădulescu. Mai precis: să nu amestecăm politica în literatură, să nu politizăm judecățile de valoare, în fine, scăpând de cenzura comunistă, să nu introducem alt tip de cenzură, alt timp de mistificație. Unii confrăți au înțeles ce trebuie din această idee – și anume că nu trebuie să renunțăm, în postcomunism, anticomunism, la *principiul autonomiei esteticului*, alții au tradus cum le-a convenit această poziție critică, și anume că eu și cei care erau de părerea mea (îi reamintesc pe M. Sorescu, Fănuș Neagu, Gheorghe Tomozei, Valeriu Cristea) ne opunem participării scriitorului român la viața politică. Și, dacă ne opuneam, suntem împotriva democrației. În ceea ce mă privește, nu pot fi împotriva democrației, sunt doar de părere că valorile românești trebuie respectate și că politica să nu se amestece în treburile literaturii, căci, dacă se amestecă, strică ierarhiile și criteriile. Atât. Scriitorul poate face politică militantă (uneori este chiar bine să facă), dar să nu confunde planurile.

Andrei Grigor a înțeles ce trebuie din această dispută și a ales. A ales, mai spun o dată, bine. A intrat în redacția „Caietelor cri-

tice” și apoi, a redactat împreună cu Gheorghe Tomozei, Lucian Chișu, Nicolae Iliescu revista „Literatorul” condusă, la început, de Marin Sorescu, apoi de Fănuș Neagu... Calitățile lui de eseist inteligent și de bun polemist se observă în articolele publicate aici. Mai înainte sau în acest răstimp – nu mai știu bine – publică un roman (*Cazarma cu ficțiuni*) notabil. Despre el am scris în *Fragmente critice* (vol. I, pp. 150-155). Ce se remarcă, aici, este ochiul ager de observator moral și social. Andrei Grigor și-a trecut, apoi, doctoratul cu o teză despre Marin Preda (*Căruța lui Moromete*): polemică față de denigratorii prozatorilor, inspirată, bine scrisă, stil ironic, remarci fine despre ironia epică și tipologia predistă. A fost multă vreme profesor într-o școală din provincie, a intrat în învățământul universitar și a ajuns, ulterior, profesor de literatură la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați și decan – mai multe legislaturi – al Facultății de specialitate. Un profesor respectat și, după câte mi-am dat seama, iubit de tinerii săi colaboratori...

L-am chemat după 2006 să se alăture echipei de cercetători de la Institutul „G. Călinescu” și, după ce a acceptat, i-am încredințat conducerea unui proiect important: *Cronologia vieții literare, 1944-1964*. Proiect dificil, colaboratori numeroși, de toate vârstele, disponibilități capricioase, inerții intelectuale mari și teme inice, în fine, moravuri și nazuri specifice vremurilor de trecere. Andrei Grigor a fost nevoit să le întâmpine și să le armonizeze, pe toate și să ducă proiectul la capăt. A reușit. Cele prime zece volume din *Cronologie* (1944-1964) au fost îngrijite, selectate, corectate, puse în pagină, uneori chiar rescrise de el. O muncă uriașă, o lucrare de anvergură, în fine un instrument de lucru serios, util pentru cultura română. Trebuie să-i fim recunoscători lui Andrei Grigor că a avut energia și dorința de a-l înfăptui, după ce alți colaboratori m-au dus cu vorba și au încurcat multă vreme lucrurile.

Revin la omul de care ne-am despărțit cu câteva săptămâni în urmă. Un om, repet, inteligent, un om de cuvânt, un caracter bun, drept, prietenos și incoruptibil. Un bun critic literar. Articolele lui din „Caiete criti-

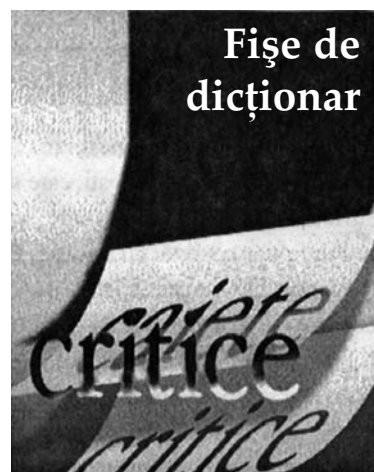

ce” și „Literatorul” dovedesc acest fapt. Au „sare”, au logică, arată o mare voință de adevăr. Am scris despre ele (reprodus într-un volum de *Fragmente critice*) intitulat „oamenii mei”. Cineva, un critic care suferă de incontinență verbală, publicase într-o revistă un articol otrăvit despre „oamenii” (scriitorii, criticii literari) din jurul „Caietelor critice”, suspectându-i de obediență față de mine. I-am răspuns, arătând injustiția, măgăria pe care o face față de niște autori tineri și talentați. Eram bucuros că sunt – dacă sunt – „oamenii mei”, pentru că sunt talentați și cred că adevărul în critică poate fi aflat. Printre ei se găsea și Andrei Grigor. Pot confirma azi că Andrei Grigor a rămas până la sfârșitul lui dramatic un om loial și un critic drept. Drept și bun, adică de partea adevărului. Avea un singur cusur: era în ultimii ani cam lenevos, se arăta sastisit de

literatură, de aceea se hotăra greu să scrie despre cărțile actuale. L-am înțeles (eu însumi trec din când în când prin acest rău de literatură), dar nu l-am lăsat mult în această stare de așteptare. Îmi promisese, când ne-am întâlnit ultima oară, că va începe să scrie cartea pe care mi-o promisese, și anume o istorie a criticii literare postbelice. Munca uriașă pe care o depusese pentru coordonarea *Cronologiei vieții literare* începea să dea roade și altfel: într-o sinteză critică personală. N-a avut timp s-o facă. Ce păcat! Știindu-l ce spirit însetat de adevăr avea și ce om drept era, sunt sigur că sinteza lui critică (din care a publicat câteva fragmente prin reviste) ar fi sosit la timp într-o epocă în care amicitățile, inamicitățile, resentimentele, complexele și complicitățile de tot felul se cheamă și se armonizează în critica literară românească.

Nicolae BÂRNA

Andrei Grigor

GRIGOR, Andrei (pseudonim al lui Nicolae Ioana; 24.V.1953, Moreni-16.XII.2014, Galați), critic literar și prozator. Este fiul Ilenei și al lui Vasile Ioana, muncitori. Urmează școala elementară și liceul în orașul natal, absolvind în 1972, apoi Facultatea de Limba și Literatură Română a Universității din București, absolvită în 1978. Este doctor în Filologie din 1995, cu o teză despre Marin Preda. Lucrează ca profesor în diferite școli din județul Dâmbovița (1978–1990), ca redactor la „Caiete critice” (1990–1997) și în paralel, de la înființarea noii serii a revistei, la „Literatorul”, unde timp de doi ani îndeplinește și funcția de secretar general de redacție. Din 1996 a fost conferențiar universitar la Universitatea „Valahia” din Târgoviște, iar din 2008 a trecut la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați (devenind, în 2002, profesor universitar). A funcționat, concomitent (cu „jumătate de normă”), în calitate de cercetător științific la Institutul „G. Călinescu”, al Academiei Române. În calitatea lui de cadru didactic universitar, la Galați, s-a distins printr-o consistentă și remarcabilă activitate, nu doar de „dascăl”, în sens strict, ci și de animator, de inițiator, organizator și coordonator de proiecte academice novatoare și fecunde. Se numără printre coautorii Dicționarului general al literaturii române și a asigurat coordonarea redacțională a amplului proiect *Cronologia vieții literare românești - Perioada postbelică* (10 volume). A debutat cu proză scurtă în „Vatra” (1983), iar editorial — în volumul colectiv *Debut '86*. Prima carte personală de proză este *Cazarma cu ficțiuni*, apărută în 1993. A publicat ulterior mai multe volume de critică literară. Colaborează la revistele „Vatra”, „Interval”, „Adevărul literar și artistic”, „Caiete critice”, „Contrapunct”, „Literatorul”, „Fețele culturii” (supliment literar-artistic al ziarului „Azi”), „Antares”, „Porto-Franco”. Se remarcă atât ca un comentator avizat al actualității literare, cât și ca un polemist de talent, pledând cu vigoare —, dar într-un limbaj de o perfectă urbanitate — împotriva revizuirilor abuzive, pe teme politice, ale tabloului de valori al literaturii din anii totalitarismului. G. a fost distins cu Premiul Național „Marin Sorescu” al Academiei Române și Premiul „Titu Maiorescu” al Academiei Române, pentru critică literară; Premiul „Dan Alexandru Condeescu” pentru critică literară și ediții critice acordat de Asociația Publicațiilor Literare și Editurilor din România pentru *Cronologia vieții literare românești*. Perioada postbelică: 1944-1964; premiul Special acordat de Muzeul Național al Literaturii Române (pentru coordonarea volumelor I-X *Cronologia vieții literare*, 2010-2012).

Ca prozator, G. este, în pofida apariției târzii a cărții sale de debut, un optzecist tipic, asemănător, de pildă, cu Mircea Nedelciu ori cu Gheorghe Crăciun. Scriitura lui este dotată totuși cu o dicție și o „tactică” proprii, care o individualizează. Pătrunsă de un discret umor sec, autoreflexiv, carac-

teristic distanțării ironice, prozei îi lipsesc atât frenezia carnavalească ori ludică, cât și grandilocvența ori exploziile sumbre. G. cultivă un anumit patos auster, implicit, aproape criptat: cel al cotidianului prozaic, observat cu autenticitate, într-o viziune predominant „rece”, ușor înflorită de o undă

de romantism și sentimentalism. Textualismul practicat rezidă în deconspirarea intermitentă a iluziei referențiale, în autocomentariu, în desfacerea la vedere a mașinării textuale, operată cu grație și precizie, ingeniozitate, iscusință. Textul nu e însă ludic-autodistructiv și ar putea fi afiliat mai degrabă extremului modernism decât postmodernismului. Narațiunea și scriitura amintesc de Noul Roman francez, de „școala privirii”. Naratorul practică o „observare” neomniscientă, fragmentată și dispersată, orchestrând secvențe epice sau descriptive răzlețe, face salturi în timp și în spațiu, citează texte preexistente, neliterare (bunăoară, un ghid turistic al Munților Retezat) și comentează „tehnicist” chiar enunțarea textului aflat sub ochii cititorului. Considerațiile asupra raportului ficțiune-reality sunt cât se poate de „serioase” și se poate spune că ele sunt principalul factor de unitate a ansamblului, că susțin întreaga carte. Jargonul tehnic al naratologiei e utilizat cu umor, cu ostentație ghidușă – dar fără exagerare –, pentru a dezvălui articulațiile textului, configurarea viziunii și a scriiturii. Sub raport tematic, textele din *Cazarma cu ficțiuni* (în aparență o culegere de proze scurte, acestea alcătuind însă, de fapt, o unică operă, aproape un mic roman lax) vehiculează motivele curente în proza optzeciștilor, aparținătoare biografismului minimalist, cotidianului prozaic (viața particulară a tânărului profesor din mediul rural, stagiul militar, erotismul juvenil, practica studentescă, excursia la munte, tema părinților și, în legătură cu aceasta, ecouri din problematica „obsedantului deceniu” ș.a.). Nu anecdotică e importantă, ci tratarea ei. Poziția auctorială e flegmatică, aparent expurgată de afectivitate, „obiectivă”. De sub cenușii spectaculosului răzbat totuși, semnificate implicit, zbateri sufletești și combustii intelectuale pentru care scriitura „măiestrită” se dovedește a fi un revelator eficient. *Marin Preda – incomodul* (1996) e o monografie neconvențională și lipsită de pedanterie, o carte de critică hermeneutică, cu materia organizată tematic, dar fără rigiditate, și cu excursuri substanțiale în biografia intelectuală a scriitorului

examinat. Formația intelectuală și culturală a lui Marin Preda, profilul moral al prozatorului, natura raporturilor sale cu experiența nemijlocită a existenței și cu literatura, cultura universală, în fine, configurarea conștiinței de scriitor sunt investigate în tușe rapide, aerate, fără detalieri fastidioase, dar cu observații revelatoare și convingătoare. Interesante sunt glosările despre „complexul insignifianței”, esențial pentru o întreagă familie de personaje ale lui Preda, dar, în general, subestimat ori ignorat de comentatori. Un întreg capitol detaliază chestiunea feminității și a relațiilor erotice în opera scriitorului, un altul (intitulat *În numele Tatălui*) dezbate relația naratorului/personajului auctorial cu Tatăl, în termenii complexului oedipian. G. combate cu energie acuzațiile de „colaboraționism” (cu regimul comunist) care au fost formulate la adresa lui Marin Preda începând din 1990. Acuzațiile sunt demontate metodic, analiza și comentariul vizând succesiv teme, motive și pasaje „incriminate” din opera prozatorului. Studiul mai cuprinde pertinente investigații critice cu privire la tema „dispariției țărânimii” și la romanul *Cel mai iubit dintre pământeni* (cu focalizarea comentariului asupra protagonistului acestuia, Victor Petrini), interpretat ca fiind nu doar un „roman despre obsedantul deceniu”, ci o operă cu o tematică ontologică, cognitivă și morală care transcende prin semnificațiile sale momentul social-istoric vizat în primă instanță, un roman existențial, cu dimensiune metafizică, cu trimitere la chestiuni dintre cele mai neliniștitoare pentru condiția umană. Volumele *Fănuș Neagu* și *Eugen Simion* – ambele editate în 2001 –, ca și *Eugen* [sic!] *Lovinescu* – apărut în 2002 – sunt consistente micromonografii critice cu destinație didactică, întocmite conform uzanțelor impuse editorial. În *Căruța lui Moromete* (2001) sunt adunate texte critice (cronici, articole) apărute în presa literară. A fost – în calitate de interlocutor, de fapt de inițiator al conversațiilor, adresând întrebări complexe, menite să determine răspunsuri consistente și relevante – partenerul criticului Eugen Simion în realizarea volumului de convorbiri *În ariergarda avangardei*.

SCRIERI: *Cazarma cu ficțiuni*, București, 1993; *Marin Preda – incomodul*, Galați, 1996; *Fănuș Neagu*, Brașov, 2001; *Eugen Simion*, Brașov, 2001; ed. (Eugen Simion), trad. în limba franceză de Constantin Frosin, *Les Granges-le-Roi*, 2003; *Căruța lui Moromete*, București, 2001; *Eugen Lovinescu*, Brașov, 2002; *Romanele lui Marin Preda*, Brașov, 2002; *Eugen Simion, În ariergarda avangardei. Convorbiri cu Andrei Grigor*, București, 2004, ediția a II-a, București, 2012. **Antologii:** *Discursul critic românesc actual*, Galați, 2008 (în colaborare cu Simona Antofi, Alina Crihană, Doinița Milea, Nicoleta Ifrim); (coautor și coordonator redacțional) *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică* (10 vol.), București, 2010-2012.

Repere bibliografice: Cristina Necula, *Ficțiunea, o variantă dictatorială a visului privirii*, „Caiete critice”, 1994, 4–5; Simion, *Fragmente*, I, 150–155; Marian Barbu, *Trăind printre cărți*, I, Petroșani, 2001, 204–206; Daniel Cristea-Enache, *Critici „optzeciști” despre prozatori „șaizeciști”*, „Caiete critice”, 2002, 1-2; Nicoleta Borșan, *Fănuș Neagu sub semnul Canonului*, „Vatra”, 2002, 8-9; Eugen Simion, *Oamenii mei*, „Caiete critice”, 2002, 11–12; Constantin Miu, *Stilul fănușian*, „Amurg sentimental”, 2004, 10; Cosmin Borza, *Marginalii anti-maniheiste la obsedantul deceniu*, „Cultura”, 2012, 18; Bianca Burța-Cernat, *Mistica literaturii*, „Observator cultural”, 2012, 373.

Post-scriptum afectiv și sentimental

Résumé

Câteva opinii ale unui fost prieten și coleg al lui Andrei Grigor — și, între altele, autor al articolului despre acesta din Dicționarul general al literaturii române, reprodus mai sus — exprimate după dispariția tragică a scriitorului. Articolul de dicționar, care prezintă cât mai complet, dar lapidar și esențializat, biografia și activitatea lui Andrei Grigor, nu poate — prin forța lucrurilor — evoca sau măcar face trimitere la o sumedenie de date, înfăptuiri ori trăsături de caracter, la însușiri intelectuale și virtuți omenesti care se îmbinau fericit în întregul constituit de personalitatea lui Andrei Grigor. Se insistă asupra marelui talent de polemist al lui A.G., asupra rolului lui de apărător al valorilor literare contestate inoportun printr-o politizare abuzivă a abordării. Este evocat profilul lui A.G. înregistrat de cei care l-au cunoscut de aproape: o îmbinare fericită de inteligență ironică, de spirit ludic constructiv și de seriozitate profundă și reală.

Cuvinte-cheie: literatură română, scriitor, publicistică, necrolog, personalități recent dispărute, polemist, ironie, seriozitate.

Quelques opinions exprimées par un ami et collègue d'Andrei Grigor (et, entre autres, auteur de l'article le concernant, dans le Dictionnaire général de la littérature roumaine), exprimées après la tragique disparition de celui-ci. L'article du dictionnaire, lequel présente la vie et l'activité d'Andrei Grigor d'une manière forcément laconique, se limitant à l'essentiel, ne saurait certes rendre compte de maintes données, accomplissements ou traits de caractère, de qualités intellectuelles et des vertus d'humanité qui se conjugaient heureusement dans la personnalité d'Andrei Grigor. On insiste notamment sur le grand talent de polémiste de celui-ci, sur son rôle de défenseur des valeurs littéraires contestées injustement suite à une politisation abusive de l'approche critique. Le profil d'A.G., tel qu'il fut enregistré par ceux qui l'ont connu — un assemblage harmonieux d'intelligence ironique, d'esprit ludique constructif et de caractère profondément et authentiquement sérieux de ses démarches existentielles — est succinctement évoqué.

Mots-clés: littérature roumaine, écrivain, publiciste, nécrologie, personnalités récemment disparues, polémiste, ironie, sérieux.

Șocul neașteptat-revoltătoarei dispariții, în condiții tragice, a unui congener, coleg și bun prieten e, o știm cu toții, foarte greu de „gestionat” și de depășit. Măhnirea și regretele sunt durabile și împing irepresibil la memorări cu țel cumva (bineînțeles că relativ, mereu imperfect...) compensatoriu, ca și

cum recapitularea unor înfăptuiri ori a unor ipostaze biografice trecute ale celui răpus prematur de destin i-ar putea prelungi oarecum „prezența vie” printre noi. Prelungirea „prezenței vii” rămâne, firește, imposibilă și iluzorie, dar reamintirea și omagierea pot contribui la cristalizarea „imaginii publice”

postume, respectiv a unei receptări adecvate, în posteritate — gest minim de cinstire a memoriei celui dispărut de către cei care îl vor fi cunoscut și prețuit.

Stingerea lui Andrei Grigor vine să sporească bilanțul funest al unui „scenariu” consternant și absurd, care s-a impus, din păcate, cu sinistră tenacitate, în ultimul deceniu și jumătate, acela al decimării premature a generației 80: un număr deloc mic (față de cel care ar fi putut fi dedus din statisticile privind speranța de viață etc.) de remarcabili poeți, prozatori, critici, cincugenari ori tineri sexagenari, au trecut, pe rând, în neființă pe când mai aveau, fără îndoială, multe de spus în cultura română. „Optzecist” prin atâtea trăsături ale biografiei, creației și activității lui, iată că Andrei ilustrează, din nenorocire, și această sumbră

trăsătură generaționistă!

Articolul reprodus mai sus a fost redactat pentru *Dicționarul general al literaturii române* (publicat sub egida Academiei Române în șapte volume, în 2004-2009, a cărui a doua ediție, revăzută și actualizată, se află în lucru la Institutul „G. Călinescu”). El e menit să dea seama — după „tipicul” specific lucrărilor lexicografice de gen, cu dublul scrupul al consistenței informației și al conciziei formulării — despre datele și caracteristicile esențiale privind viața, activitatea și opera scriitorului. Totuși, el nu poate — prin forța lucrurilor — evoca sau măcar face trimitere la o sumedenie de alte date, înfăptuiri ori — mai ales! — la trăsături de caracter, la însușiri intelectuale și virtuți omenești care se îmbinau fericit în întregul constituit de personalitatea lui

Andrei Grigor.

Așa, de pildă, articolul de dicționar, care consemnează, desigur, calitatea de „polemist de talent”, dar care e focalizat cu precădere asupra producției apărute în volum, și asupra beletristicii și criticii literare, nu dă nici pe departe o imagine lămuritoare despre consistenta, excelența, extrem de „originală” (sub raporturi anume) publicistică a regretatului nostru prieten. Publicistica lui — rămasă în paginile revistelor, dar publicabilă oricând, și sper că fie cât mai curând, în volum — nu numai că era de excelență calitate sub raportul așa-zicând exigențelor „meseriei”, dar avea (în contextul anilor 1990-2000, în special, când s-a și manifestat cu mai mare frecvență și putere) o „marcă” proprie, rarisimă, care o individualiza pregnant.

Cu un calm imperturbabil — ceea ce nu înseamnă că fără vigoare și avânt, dimpotrivă... —, el a izbutit să conteste și combată credibil, eficace și ireproșabil (sub raportul nivelului abordării și dezbaterii, al validității argumentelor, al corectitudinii față de criterii de valorizare sustenabile, netributare cine știe căror „consemne”, conjuncturale și provizorii, de „afurisire” pe temeuri așa-zicând moral-politice) bună parte din manifestările valului de pseudo-revizuiri critice, partizan-destructive, care vizau, în anii nouăzeci, valori neîndoielnice ale literaturii și culturii române. Andrei Grigor, așadar, își ridică vocea (publicistică) în răspăr, „contra curentului” (a „curentului” dominant, la un moment dat, prin gregaritate pusilanim-neoconformistă), și o făcea cu strălucire ideatică și stilistică. Nu era singurul, fără îndoială, care să se fi situat în respectiva postură rebelă față de caracterul nedrept și „impur” al unor noi dogme de politizare a valorizării literaturii, dar era, probabil, cel care a făcut-o cu cea mai mare strălucire și, poate, eficacitate. Oricum, evoluțiile ulterioare — după stingerea patimilor și potolirea treptată a înverșunării postdecembriste inițiale — ale rezultatelor „revizitărilor” literaturii deceniilor de dinainte de Revoluția din 1989 aveau să-i dea, în bună parte, dreptate. Publicistica lui din acea perioadă ar merita recită, ca o pildă de

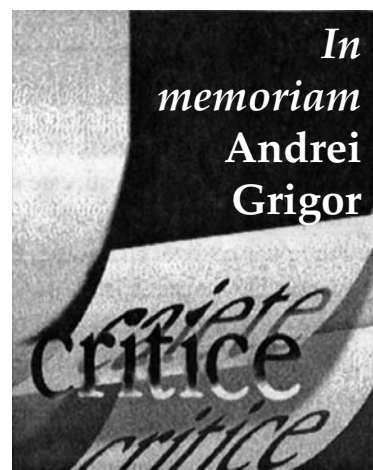
păstrare a sângelui rece în vremuri zbuciumate!

Despre activitatea lui — se pare, cu totul remarcabilă! — în calitate de cadru didactic nu pot să aduc mărturii pertinente, fiindcă nu am perceput-o „în direct”; o vor putea-o evoca, desigur, cu relief adecvat, cei care — colegi sau studenți — au admirat-o „din interior” sau de aproape. Din ecourile care mi-au parvenit se configurează însă figura unui dascăl admirabil, nu numai ireproșabil sub raportul competențelor științifico-academice, dar și implicat, animator, inițiator de proiecte și activități, promotor și susținător de talente, o figură fără îndoială memorabilă pentru cei care vor fi avut șansa de se forma intelectual sub îndrumarea lui plină de dăruire.

Mai mult, însă, decât toate însușirile și înfăptuirile lui literare și social-culturale (care lasă, totuși, în posteritate, „urme” tangibile și durabile, texte publicate, consemnări oficiale etc.), îmi vin în minte, în aceste momente mohorâte de după o nechemată despărțire pretimpurie, calitățile lui — efectiv rare! — de ...om, pur și simplu, de om întreg, de om adevărat, de om de omenie, de iscător și clăditor de prietenie adevărată, de ins cu suflet mare și generoasă abordare, nobil dezinteresată, a componentelor — „majore” ori „mărunte” — ale vieții, în a cărei alcătuire sufletească se îmbinau fericit și pregnant disponibilitatea ludică și burlescă, istețimea comprehensiv-ironică (remarcele formulate în articolul de mai sus privind proza lui beletristică, „discret umor sec, autoreflexiv, caracteristic distanțării ironice” sunt, de fapt, perfect adecvate și pentru a-i caracteriza „stilul” de comportare în viața „reală”, de zi cu zi...) cu profunda seriozitate, adevărată, neafectată și necrispată, infailibilă, efectiv „structurală”, pe care o vădea în toate împrejurările, fără ca prin asta să-și piardă vreodată petulanța constructiv-ghidușă care-l caracteriza. De toate acestea, odată cu plecarea lui, doar amintirea — forțamente punctuală, dispersă, fragmentară și lacunară, fatalmente alterabilă — păstrată de cei care-l vor fi cunoscut de aproape mai poate da seama, întrucâtva, pentru un răstimp...

Virgil TĂNASE

Andrei

Abstract

Textul de mai jos reprezintă confesiunea scriitorului Virgil Tănase despre soartă și destin în relație cu prietenul său Andrei Grigor.

Cuvinte-cheie: Andrei Grigor, necrolog, prietenie literară.

The text below is constituted of the confessions belonging to the writer Virgil Tănase about fate and destiny regarding his friend Andrei Grigor.

Keywords: Andrei Grigor, obituary notice, literary friendship.

După pilda lui Turgheniev care-și intitula una din „însemnările” sale de vânător *Cum mor rușii*, voiam de mai demult să scriu un text despre cum se moare la noi.

Nu m-am simțit în putere s-o fac.

Astăzi, mai modest, aș vrea să pot scrie despre cum a murit Andrei.

A fost o moarte lungă, lungă de un an. A fost o luptă grea pe care a pierdut-o, dar pe care am pierdut-o și noi, cei care, timp de un an, fiecare după putința și priceperea lui, ne-am străduit să luptăm împreună cu el fără să-i putem, vai ! întări inima, ficatul, plămânii, fără să-i putem, vai! sili mintea care le rânduiește pe toate să reorganizeze mașinăria atât de complexă și de aceea atât de plăpândă care fabrică viața. Timp de un an de zile, ajutat de aparate medicale și de doctori, împins cu înverșunare spre viață de afecțiunea celor apropiați care-i mângâiau zilnic creștetul și-i încălzeau cu palma obrazul, Andrei, a cărui generozitate, în ceea ce mă privește, a fost nemăsurată, ne-a dat pri-

lejul de-a nu sta înmărmuriți în fața morții, firul de viață care mai curgea în el îngăduindu-ne să creștem în noi speranțe, să culegem din noi lumina pe care am fi vrut să i-o dăm, pe care i-am dat-o poate, să ieșim din obscuritatea trăitului de zi cu zi ca să locuim cu el acolo unde se hotărăște ziua și noaptea. În toiul luptei pe care o dădea, Andrei nu s-a gândit la noi, poate. Noi ne-am gândit la el, neîndoielnic. Și meritul nu e al nostru: am făcut-o pentru că Andrei se sădise în noi, pentru că inteligența și bunătatea lui, felul lui de-a fi pătimăș și șăgalnic, lucid, neîngăduitor cu murdăria pe care-o citea în registrul comic! pentru că ascuțimea de spirit pe care i-o adusese cunoașterea în adânc a cărților și bucuria de-a trăi au prins rădăcină în noi și au rodit în noi.

Solidaritatea noastră cu Andrei, în lupta pe care a purtat-o, i-o datorăm.

Un motiv în plus, în ceea ce mă privește, să-i fiu recunoscător.

„Viața ca o pradă”

Résumé

La o privire retrospectivă, dureroasă și impusă prea de timpuriu, viața lui Nicolae Ioana pare, fără nici o literarizare, o luptă continuă, iar puținele lui bucurii o pradă smulsă cu greu unei sorți potrionice.

Cuvinte-cheie: istorie literară, biografii, Andrei Grigor.

En la regardant rétrospectivement, avec toute la douleur qu'un départ trop hâtif impose, la vie de Nicolae Ioana semble, sans exagération, une lutte sans répit, et dont les rares joies furent une proie arrachée âprement à une sort hostile.

Mots-clés: histoire littéraire, biographie, Andrei Grigor.

S-a ridicat, profesional, deasupra celor între care a văzut lumina zilei prin lupta cu sine și cu ceilalți. A ajuns, prin pregătire și perfecționare continuă, filolog de primă mână, iar nu meșter iscusit de butoaie sau politician de rang înalt (cum afirma în prima copilărie, poate spre a-i șoca pe cei curioși să-i afle intențiile de viitor). S-a impus între cei de aceeași profesie, scriitori, critici și istorici literari, prin perseverență, rigoare, ingeniozitate, combinate, fapt surprinzător pentru mulți, cu lipsa de pedanterie și de orgoliu ostentativ afișat.

A vrut să-și schimbe și să-și învingă soarta, care îi pusese în față, la începuturile profesiei, un confrate cu exact același nume, renumindu-se ca autor. Iar schimbarea numelui, a fost, parcă, o înscriere în destin, similară unei practici folclorice. A fost regăsit din păcate mult prea devreme și a plecat de lângă cei dragi la vârsta puterii intelectuale și fizice depline, după ce un an de zile s-a luptat să țină viața alături, ajutat cu dăruire inegalabilă și cu speranță sprijinită doar pe dragoste de Simona.

Nu s-a gândit, cu certitudine, la moarte. Era în plină ascensiune, făcea planuri de viitor, înscrise în cel puțin un sfert de veac, planuri de creație științifică, dar și de liniște regăsită, de bucurie pe deplin meritată într-un admirabil refugiu pe care îl construise cu efort și neștirbită speranță. Nu și-a putut accepta de aceea sfârșitul înainte de vreme. La fel cum nu a putut accepta un sfârșit nedrept de timpuriu soția lui, care s-a străduit, cu eforturi greu de egalat, să îi întrețină speranța depășirii marii cumpene apărute în decembrie 2013.

Ne-am cunoscut cu câțiva ani în urmă în Institutul „G. Călinescu”, dar ne-au apropiat întâi drumurile la Universitatea din Galați. Multe datorate lui, la fel cum îi datorrez un moment deosebit din viața mea științifică.

A fost un prieten devotat, un bun sfătuitor și un mediator înzestrat. M-am bucurat de apropierea lui. L-am avut sprijin și confident în momente mai puțin plăcute, în care, ascultându-i sfatul, am depășit un timp atitudinea munteanului care cere părerea alto-

ra doar pentru a verifica justetea propriilor decizii.

Părul său alb și ținuta atent supravegheată sugereau seriozitate și dădeau încredere. Zâmbetul abia schițat, ușor mefient, și sclipirea ironică sau doar șăgalnică a ochilor te avertizau asupra unui caracter onest, asupra unui om apropiat, dar tranșant.

A fost puternic, constructiv, capabil de detașare ironică în momentele dificile ale vieții. Era flegmatic, mușcător la nevoie, dar totdeauna urban în expresie și în modul de

manifestare.

Atitudinea sa l-a făcut adesea incomod, dar cel care a știut să îi descifreze gândul și să îi înțeleagă comportamentul a avut totdeauna de câștigat.

A încercat să țină viața bună alături ca pe o pradă. Îndelung râvnită, mult timp căutată și cu mare dificultate obținută. Vânătoarea i-a fost însă scurtă. Iar spiritul moromețian, înăscut sau, poate, doar activat sub influența operei pe care a analizat-o cu predilecție, i-a fost scut prea puțină vreme.

Despre sentimentul onoarei și al datoriei

Abstract

Articolul se referă la personalitatea lui Andrei Grigor (1953-2014), cunoscut în mediile literare în calitate de prozator, critic și istoric literar, polemist. Preocupărilor înainte amintite li se adaugă activitatea de profesor la două universități din România. Determinante pentru structura sa umană sunt gândirea reflexivă, argumentația lucidă și constanța convingerilor exprimate în domeniul literar, pe care le-a exprimat tranșant, fără echivoc, în monografii, cărți și studii de critică și istorie literară. Andrei Grigor lasă posterității amintirea unui intelectual condus în viață de principii cum sunt onoarea, demnitatea, camaraderia. O serie de amănunte, mai puțin cunoscute publicului larg, unele de natură biografică, altele având conținut și semnificații literare, completează profilul celui pretimpuriu dispărut.

Cuvinte-cheie: Andrei Grigor, biografie, proză, critică, polemică.

This article refers to the personality of Andrei Grigor (1953-2014), known in the literary circles as a writer, critic and literary historian, polemist. To these, it is to be also mentioned his work as a professor at two universities in Romania. The reflective thinking, lucid reasoning and constancy of his literary convictions are determining for his human structure. Andrei Grigor trenchantly and unambiguously expressed his ideas in monographs, books and literary criticism and history studies. He leaves to posterity the memory of an intellectual life led by principles of honour, dignity, friendship. A number of details, less known to the public at large, some of a biographical nature, others having literary meanings and content complete the profile of the one who has gone too soon.

Keywords: Andrei Grigor, biography, fiction, criticism, controversy.

Ne-a părăsit, după o lungă și nedreaptă suferință, Andrei Grigor (pseudonimul lui Nicolae Ioana, 24.05.1953 – 16.12.2014), a cărui semnătură se regăsește în varii ipostaze ale vieții noastre literare din ultimul sfert de secol: prozator, eseist, critic și istoric literar, publicist cu verb de pamfletar. Sub numele real, din buletin, a dus o existență socială discretă, asumată ca atare, cred, pentru că așa stă bine tuturor celor dedicați catedrei. Deși mai puțin cunoscute, contri-

buțiile din sfera academică¹ ilustrează aspecte la fel de relevante în privința personalității lui și ar trebui adăugate meritelor literare. Dar, cum însăși literatura a intrat într-un con de umbră, consider că, și în această privință, implicările sale în fenomenul literar, pe care l-a cultivat cu devotament, sunt insuficient și lacunar cunoscute pentru adevăratul profil.

De aceea, o scurtă recapitulare a traseului din ultimele decenii de viață ale lui

Lucian CHIȘU, Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”, e-mail: lucianchisu@gmail.com.

¹ Nicolae Ioana a profesat la Universitățile din Târgoviște și Galați, la cea de a doua fiind, o bună perioadă de timp, decanul Facultății de Litere.

Andrei Grigor își va arăta utilitatea, venind în completarea modelului uman și a aspirațiilor care l-au călăuzit înainte de a ne părăsi. Cariera sa de om de cultură ar putea fi delimitată în câteva capitole, reunite în câmpul umanist: critica și istoria literară, activitatea publicistică, străduințele din mediul academic, calitatea de membru în colective de elaborare a manualelor de limba și literatura română², contribuțiile formatorului de opinii.

Însă nu-mi propun să insist asupra acestor disjungeri, de care se vor ocupa, peste timp, cercetătorii fenomenului cultural românesc. Optez să fac numai o scurtă trecere în revistă a faptelor sale literare, oficiale în numele demnității și onoarei. Cauza a fost nobilă, dar vremurile și destinul primit de la ursitoare s-au arătat potrivnice, cerându-i jertfa pretimpuriu. Din păcate.

Odată cu energiile descătușate ale post-comunismului, Andrei Grigor și-a părăsit localitatea natală, Moreni (unde funcționa ca profesor de liceu) și a venit în București. Atras de mirajul libertății, care începuse să respire prin toți porii vieții noastre literare, a decis să-și urmeze, nu fără imense sacrificii, vocația literară. Debutase în presă și editorial³, fiind remarcat încă din timpul studiilor filologice de Eugen Simion. Familiarizat deja cu mediul literar, a fost recuperat, cum se spune, „cu arme și bagaje” de către optzeciști, cărora, prin vârstă, educație și exercițiu literar, le aparține. Câțiva dintre reprezentanții emblematici ai generației optzeciste i-au fost prieteni apropiați: Mircea Nedelciu, Alexandru Mușina, Sorin Preda. A împărtășit cu aceștia sentimentul stenic al prieteniei, înfiripate încă din timpul facultății. În pofida faptului că nu doar drumurile, ci și opiniile lor aveau să meargă pe alte căi, în anume cazuri de-a dreptul opuse, radicalizate, amiciția lor a fost durabilă și tot așa rămâne în eternitate, fiindcă, din nefericire, și ei au poposit în lumea umbrelor.

În primele luni ale anului 1990, când optzeciștii începuseră să-și strângă programatic rândurile (inițiativă din care avea să se nască ASPRO), Andrei Grigor era de mai multe ori evidențiat pe listele care apăreau în presă în scopul recuperării efectivelor de tineri scriitori răspândiți prin localitățile patriei⁴. Din acei ani datează colaborarea cu unele publicații arondate optzecismului literar – „Avanpost”, „Echinoc”, „Suplimentul literar și artistic al Tineretului Liber” (SLAT), „Interval” din Brașov, „Adevărul literar și artistic” (ALA) – în paginile cărora semnează proze literare și reportaje, cronici și recenzii literare, participă la dezbateri și, nu în cele din urmă, scrie articole de atitudine. Spre deosebire de tendința aproape generalizată de atunci, constituită într-un curent profund reformist, masificat și, din acest motiv, cam aluvionar, Andrei Grigor și-a păstrat consecvent un

² *Limba și literatura română*, manual pentru clasa a XII-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1993.

³ A debutat cu proză scurtă în „*Natra*” (1983), iar editorial, în volumul colectiv *Debut '86*.

⁴ În acest context îl ...revendică Ion Bogdan Lefter și Petre Cimpoeșu, primul amintind, în mod curios, de „câmpineanul Andrei Grigor”.

anume tip de meditație, pe care aş numi-o, parafrazându-l pe Edgar Morin, „meditație (gândire) întrebătoare”. Sintagma este, dacă se poate spune astfel, o definiție a ceea ce trebuie să fie criticul literar.

Pe fondul evenimentelor vizând demolarea trecutului cultural, ce se transformaseră într-o „păruială generală”, articolele sale sesizau o serie de chestiuni, care, în opinia lui, erau tot atât de urgente. A constatat foarte curând că entuziasmul cultural, debordant și impetuos, din primele săptămâni de după revoluție, începuse să se dilueze în literatura provinciei⁵. Unele dintre intervențiile sale se refereau la absența oricărui suport (înlocuitor) pentru deplasările de tectonică provocate. În ceea ce privește intruziunea masivă și brutală în cultură a celor 45 de ani din epoca totalitaristă, observa că efectele de acest fel continuă să se producă, dar în sens invers⁶. Atrăgea, de asemenea, atenția cu privire la schimbările rapide care începuseră să favorizeze mezialianța dintre cultura de masă⁷ și actul profesionist de cultură, cu efecte devastatoare pentru acesta din urmă. A semnalat apariția, în timpul marilor dezbateri polemice, a

unui nou imperialism în cultură, cel economic, de care nimeni nu se prea arăta interesat, fenomen de netăgăduit actualmente în câmpul social. Și-a pus întrebări asupra metamorfozelor scriiturii artistice și a direcțiilor de înaintare ale prozei, insistând asupra faptului că publicistica de zi cu zi, cu alte cuvinte scriitura de presă, intră vertiginos în teritoriile până nu de mult aparținând literaturii⁸. Acestea sunt numai câteva dintre chestiunile la care medita în timpul războiului cultural româno-român.

Începând din 1990, Andrei Grigor a devenit membru în redacția revistei „Caiete critice”, condusă de Eugen Simion, unul dintre foarte puținii scriitori care solicitaseră breslei să nu amestece literatura în politică. Răstălmăcit în cele mai multe cazuri, acest mesaj a devenit calul de bătaie al majorității scriitorilor doritori de schimbare cu orice preț. În fine, discuția este foarte complicată și nu-și are rostul aici. Rămâne însă cruda realitate, fapt incontestabil, că în timpul lungii tranziții, împănate de polemici, solidaritatea scriitoricească s-a pulverizat, iar breasla aproape că a intrat în anonimat. Nici aceste chestiuni nu sunt lesne de eluci-

5 „În provincia mică, fără prea multă tradiție culturală recentă, letargia culturală tinde să devină o habitudine (afirmație îndelung cumpănită înainte de a fi formulată)” („SLAT”, nr. 32, 11 august 1991).

6 „Dacă vom ajunge să înlocuim buldozeriștii devotați construcției socialismului cu buldozeriștii dăruiți cauzei distrugerii lui (...), ilegaliștii de atunci cu alți ilegaliști, poeții autentici cu poeții «atomici», nu vom reuși decât să inversăm termenii basmului comunist, conservându-i însă regretabil facila schemă maniheistă. Din păcate, semnele vremii nu admit ideea optimistă că furia epurărilor și a confecționării lor de noi «valori» a trecut”. („ALA”, nr. 71, 14 iulie 1991).

7 „Presa care înfăptuiește raptul de discernământ procedează nu atât prin modificare, cât prin reducere. Mecanismul e supus unei operațiuni de demontare, sitelor de separare li se obturează unele găuri și li se largesc altele, anumite pârgii și filtre decantoare sunt înlăturate, toate acestea cu o inventivitate și un efort de elaborare cum numai o mare pasiune e în stare să genereze. Rezultatul acestui proces este adus sub formă de informație în fața consumatorului nu mai puțin pasionat care «optează», făcându-se a nu ști că nu mai are cu ce. Orgoliul îl împiedică să declare că a fost prădat de acea capacitate care atestă oricui o minimă calitate intelectuală. Și chiar dacă, încetând să mai fie atât de orgolios, ar mărturisii-o, e prea puțin probabil că ar fi luat în seamă. Furtul de discernământ nu este inclus printre delictelor sancționabile, rămâne neobservat, undeva, în spațiul complicității dintre hoț și păgubaș” („SLAT”, nr. 22, 2 iunie 1991).

8 „Dincolo de verva publicistică seducătoare se întrezărește o parte din neputința de a «prinde» întrutul corect realitatea, altfel decât în structuri literare și cu mijloacele literaturii. Uneori, aparițiile lui în cotidienele de informare sunt exerciții literare care, transferate în tărâm publicistic și supuse rigorilor acestuia, apar drept demonstrații coerente, dar nu tocmai aproape de fenomenul care era de demonstrat. (...) O epocă aflată sub semnul schimbărilor radicale, cum este cea pe care o străbatem, repartizează fără îndoială câteva semne de întrebare și literaturii: Cât de mare va fi rivalitatea cu mass-media? Va avea suficientă forță să le concureze? Va fi acceptată de cititor drept un concurent redutabil? Cum va arăta ea? Răspunsurile nu sunt deloc simplu de găsit, mai ales că ele se plasează pe un teren imprevizibil”. („SLAT”, nr. 12, 31 martie 1991).

dat într-o simplă frază, însă trecerea timpului ne cam arată dacă și cine a avut de câștigat și în ce constă diferența dintre opinie și opțiune. În seria de articole mai înainte amintite, Andrei Grigor a fost un autor lucid și a avut – de parcă ar mai conta – dreptatea lui.

Conform unui principiu axiomatic (prea bine cunoscutul „cine nu e cu noi, e împotriva noastră”), membrii redacției revistei „Caiete critice” au fost, *in corpore*, dezavuați ca inamici ai libertății literare de a trage cu pușca.

Pe cerul libertății scump plătite, pe care nimeni nu o contestă, norul cenușiu de dea-

supra „Caietelor critice” își întinde umbra și asupra redacției de la „Literatorul”, revistă înființată în toamna anului 1991, al cărei secretar general de redacție devenea Andrei Grigor. Aflat sub conducerea unui Comitet Director format din Eugen Simion, Fănuș Neagu, Marin Sorescu, Valeriu Cristea (cărora li se adaugă Gheorghe Tomozei și Ion Băieșu sau colaboratori externi precum Al. Piru, Dumitru Micu, Dan Grigorescu, Romul Munteanu), „Literatorul” este catalogat, în deriziune, apolitic. Nu mai conta că „apoliticii”, fuseseră considerați înainte de 1989 oponenți ai dictaturii ceaușiste, bucurându-se, fiecare în sfera preocupărilor lor

literare, de stima publicului și a breslei. „Literatorul” a devenit o țintă predilectă pentru atacuri de tot felul, dar nici compoziții ei nu se prea lăsau călcați pe bătăături, din echipa mai tânără a revistei Andrei Grigor scoțând la iveală talentele-i de aprig polemist. Într-un alt plan profesional, perioada coincide cu înscrierea la doctoratul pe care îl va absolvi în 1996. Faptul nu este unul întâmplător, pasaje din lucrare fiind publicate în paginile revistei. Teza⁹ lui analiza opera și viața lui Marin Preda, inclusiv din perspectiva „noilor” lecturi, revizioniste, care-l transformaseră pe autorul *Celui mai iubit dintre pământeni*, un roman necruțător la adresa comunismului, într-un om al puterii. Structura demersului urma, de aproape, modelul predist. Subtilitățile narative erau redată prin jocuri aparent nevinovate de cuvinte, iar discursul critic desfășurat într-o logică impecabilă. Cercetătorul arată, pentru început, o amabilă înțelegere preopinienților, le asculta și înregistra ideile, ca apoi, prin serii de contraargumente, să le pună cunoscuta întrebare moromețiană „pe ce te bazezi?”. Asociez acest tip de dezvoltare a construcției critice umorul propriu¹⁰, inconfundabil, al lui Andrei Grigor, nutrit din rafinamentul textual. În pofida rictusului celor care consideră ca rafinamentul este un fel de batistă purtată la buzunarul de sus al costumului numai (cândva) „la patru ace”, ca apanaj al vieții citadine, întăresc

faptul că aici este vorba despre rafinament, chiar dacă tematica era una rurală. Polemicile în care s-a lăsat antrenat Andrei Grigor (poate se va gândi cineva să le strângă în volum) au fost, toate, polemici de argumente, iar calitățile personale, provenind din talentul său scriitoricesc, ca și din structura umană, l-au ținut departe de injurie care este, de obicei, argumentul ultim al celor ce, dacă nu pot convinge, te înjură grosier. Sub acest aspect, replica sa, repet civilizată, dar corosivă, se insinua plină de umor, spontană, evidențiată de jocul multiplelor fațete pe care le posedă, subtextual, cuvintele¹¹. Nu puține dintre intervențiile sale erau de-a dreptul scilipitoare.

Înscriindu-se în rândul celor ce s-ar fi putut auto-intitula echidistanți și bucuroși că începe o era nouă pentru cultura noastră, Andrei Grigor și-a asumat rolul de a se confrunța cu resentimentarii care doreau, *hic et nunc*, o judecată de apoi în literatură, un Nürenberg autohton. Alegere de for interior, această atitudine se împotrivea macabrei idei de a fi aduși în fața instanței și morții (desigur cei celebri, precum G. Călinescu, Mihail Sadoveanu, Tudor Vianu, Nichita Stănescu, Marin Preda). Din considerente precum cele de mai înainte, Andrei Grigor se desparte de acei optzeciști care voiau să-și impună astfel autoritatea. El semnează un articol foarte critic despre „eșecul” literar al generației ’80, confiscate, după 1989, de politica militantă¹².

9 Apare publicată cu titlul *Marin Preda – incomodul*, Editura Porto-Franco, Galați, 1996.

10 De altfel, Andrei Grigor a susținut în „Fețele culturii”, supliment al cotidianului „Azi”, rubrica intitulată *Poiana lui Iocan*, prilej de a face comentarii deosebit de ironice la adresa presei culturale a momentului. Scenariul acestei rubrici include zeci de personaje din *Moromeții*, puse de comentator să-și exprime punctul de vedere cu privire la ceea ce se petrecea în societatea românească postcomunistă, adaptând reacțiile acestora la talentul său de prozator, cu umor inconfundabil. Redau un scurtisim pasaj: „Oricum, când Iocan a văzut în cel hal arată căruța [literaturii], m-a întrebat dacă am CASCO. CASCO pentru lectură? Ar fi o idee!” („Fețele culturii”, nr. 502, 14 februarie 1994).

11 „Judecând lucrurile doar la nivelul unui astfel de text, efectul confuziei sistemelor de semne și de convenții poate fi ușor amuzant. Autorul le plămădește, își numește și își întruchipează spaima printr-o succesiune de supoziții și de interogații dubitative, uitând că operează cu datele ficțiunii și ajungând în finalul compoziției să fie el însuși convins de «realitatea» scenariului avansat. Fascinat, de pildă, de frumusețea unei disertații despre dictatură, el își sfârșește textul cu gestul încrucișării mâinilor pentru a i se pune cătușele. Rămânând în zona amuzamentului, se poate spune că el face «bau!» și tot el se sperie.”

12 „Societatea românească a «câștigat» un cor politic pe o singură voce, în timp ce literatura română a pierdut o generație cu individualități ce se anunțau puternice. Câștigul uneia nu compensează pierderea celeilalte. Aș vrea să cred, totuși, că n-am dreptate. Și mărturisesc că principalul rost al acestui eseu este chiar acela de a-mi determina congenerii să mă convingă că mă înșel” („Caiete critice” nr. 3-4, martie-aprilie 1992).

După destrămarea „Literatorului”, revistă care a avut de spus câte ceva între 1991-1997 (a devenit, apoi, o efemeridă, blestem preluat de la Macedonski), Andrei Grigor a fost, un timp, profesor la Universitatea „Valahia” din Târgoviște, stabilizându-se ulterior la Galați, aventura sa existențială fiind tot mai atașată domeniului studiilor academice. Nu cred să greșesc afirmând că, în calitate de universitar, Andrei Grigor a inițiat o școală la Galați. Dacă vremurile pe care le-am trăit ar fi avut parte de o adevărată rigoare instituțională, iar democrația ar fi fost înțeleasă, – cum, din păcate nu se întâmplă – ca libertate asumată în spiritul ideilor de disciplină, ordine, perseverență, acest lucru ar fi devenit cu totul evident. Dar, pentru că democrația este mai mult o vorbă de flașnetă, trebuie să admitem că Andrei Grigor a avut, în toate sferele sale de aplicație zilnică, parte și de contestatari. Nu e momentul, acum, să detaliez.

Ar mai fi de adăugat în această succintă prezentare colaborarea lui Andrei Grigor cu profesorul Eugen Simion, pentru că a fost plină de satisfacții, așa zice reciproc. Stau mărturie cele două ediții ale volumului de *În ariergarda avangardei*,¹³ care semnifică prin ele însele poziționarea lui Andrei Grigor în familia de spirite căreia dorea să-i aparțină. Aceste dialoguri surprind, pe lângă viziunea articulată asupra fenomenului literar contemporan, ca sens moral și ca artă, stabilirea unor afinități intelectuale speciale, acelea ale discipolului față de mentorul său.

Începând cu anul 2007, Andrei Grigor a deținut o jumătate de normă în cercetare la *Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu”*, unde era prezent săptămânal, fiind angajat în proiectele inițiate acolo. Amintesc seria articolelor sale din DGLR¹⁴,

realizat în șapte volume. O altă contribuție notabilă, din acest interval de timp, o reprezintă publicarea celor 10 volume din *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică: 1944-1964*¹⁵ (aprox. 5000 de pagini cu citate excerptate din presa celor două decenii), realizare colectivă la editarea căreia Andrei Grigor a avut rolul cel mai important, ocupându-se de unificarea tipologică, stilistică, structurală și, nu în cele din urmă, de realizarea *Indexului* de reviste și nume. După apariția celor zece tomuri, i s-a încredințat supervizarea unui nou proiect de anvergură, pe care n-a mai apucat să-l finalizeze. Au apărut, iată, primele trei volume din noua *Cronologie*¹⁶, care vin, ca o confirmare, tardivă în ceea ce îl privește, a faptului că, în liniile de profunzime și în sfera ideilor care agită periodic istoria și societățile, evenimentele imediat următoare anului 1989 par o copie de înaltă fidelitate a celor din anii '44-'50. Semn că istoria are sensurile ei giratorii și, dacă nu ai simțul orientării în teren, trăiești cu impresia că ai mai trecut pe acolo, că te-ai rătăcit. Articolele sale, publicate în revistele perioadei postcomuniste, se regăsesc în *Cronologie*, și evidențiază modul lucid în care s-a confruntat cu realitățile lumii literare.

În toți acești ani Andrei Grigor a mers pe calea propriilor opțiuni, angajându-se fără menajamente să-și respecte ideile în care credea, chiar dacă se împotriveau curentului. Nu a făcut-o pentru vreo răsplată, ci din convingeri intelectuale. A evitat vizibilitatea clamoroasă, pe care ar fi obținut-o lesne datorită calităților care-l scoteau din rând. Nu a invidiat succesele altora, dar le-a sancționat pe cele nemeritate. N-a făcut caz nici de poziția universitară, obținută pe merit într-o vreme când foarte mulți reprezentanți ai vieții publice au ținut, pentru că dă bine

13 Eugen Simion, *În ariergarda avangardei* (convorbiri cu Andrei Grigor), Editura Univers Enciclopedic, București, 2004; ediția a II-a, adăugită, apare la Editura Curtea Veche, București, 2012.

14 *Dicționarul general al literaturii române, I-VII*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004-2009.

15 *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică: 1944-1964* (coordonare generală Eugen Simion, coordonator redacțional al ediției Andrei Grigor), I-X, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2010-2012.

16 *Cronologia vieții literare românești în postcomunism: 1990 – 1992* (coordonare generală Eugen Simion, coordonare redacțională Bianca Burța-Cernat), I-III, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, București, 2014.

la CV, să se prezinte ritos ...profesori „plini”. A fost ceea ce se cheamă un om de echipă, iar în viața publică un ins discret, care vorbea numai când avea ceva de spus. Dar atunci își dezvăluia adevărata lui interioritate, conștiința nuanțat reflexivă, cu sprintene irizări ludice sau polemice, când folosea, printre armele de temut, floreta ironiei. Intervențiile sau replicile lui destindeau

atmosfera cea mai sumbră prin hohote de râs. Vreau, trebuie, să certific acest dar al prietenului nostru de curând dispărut: umorul de bună calitate, cu care, în multe situații tensionate, a domolit spiritele. Calmul său în fața persoanelor disperate până la țipăt în probleme iminente de genul „drobului de sare”, va rămâne proverbial, fiind definitoriu pentru alura personalității sale.

Din cele spuse până acum, aș dori să se înțeleagă că multe alte virtuți, pe lângă cele ale scrisului, l-au însoțit în viață pe omul care a fost Andrei Grigor. Ar trebui, în final, să spun câte ceva și despre excese, precizând că, în acest caz, ele s-au manifestat, cele mai multe, în eforturile intelectuale prelungite cu abnegație și în căutarea de soluții pentru rezolvarea unora dintre grijiile (problemele) personale, de-a dreptul supraomenești, pe care le-a ascuns chiar și prietenilor, fiindcă îl priveau strict pe el. A fost un altruist, ceea ce azi este atât de atipic, încât poate fi considerat exces. Viața sa a atins, din păcate, punctul final, iar ceea ce încă n-a încredințat tiparului, creație postumă. Amintirea prietenului nostru devine prilej de rememorare. O rememorare a cărei semnificație este ușor de decriptat: Andrei Grigor a cultivat prietenia bărbătească și a fost un om al ideilor care prind sens odată cu viața, un om al onoarei și datoriei, un camarad.

Bibliografie

- *Cazarma cu ficțiuni*, Editura Eminescu, București, 1993;
- *Marin Preda – incomodul*, Editura Porto-Franco, Galați, 1996;
- *Fănuș Neagu* (monografie), Editura Aula, Brașov, 2001;
- *Eugen Simion* (monografie), Editura Aula, Brașov, 2001;
- *Căruța lui Moromete*, Editura Eminescu, București, 2001;
- *Romanele lui Marin Preda*, Editura Aula, Brașov, 2002;
- *Eugen Lovinescu* (monografie), Editura Aula, Brașov, 2002;
- *Marin Preda* (monografie), Editura Aula, Brașov, 2002;
- *Eugen Simion* (monografie), Editions Le Brontosaure, Les Granges-Le-Roi, France, 2003.
- *În ariergarda avangardei* (Eugen Simion – convorbiri cu Andrei Grigor), Editura Univers Enciclopedic, București, 2004; ediția a II-a, Editura Curtea Veche, București, 2012.
- *** *Cronologia vieții literare românești. Perioada postbelică: 1944 – 1964* (coordonare generală Eugen Simion, coordonator redacțional al ediției Andrei Grigor), I-X, Editura Muzeul Național al Literaturii Române, 2010-2012.

Mircea A. DIACONU

Un aristocrat

Abstract

Articolul lui Mircea A. Diaconu îl descrie pe Andrei Grigor ca pe un aristocrat. Vorbește despre cum ura acesta avioanele, despre felul lui generos și cald de a cultiva spiritul în ipostazele ne-temporale. Lui Andrei Grigor îi plăceau satele. Pentru a-l înțelege pe Andrei Grigor trebuie să cunoaștem concepția lui referitoare la consumarea excesului potențialului uman. Andrei Grigor avea o viziune optimistă asupra vieții și un umor fin.

Cuvinte-cheie: aristocrat, Andrei Grigor, spirit, potențial, viziune asupra vieții.

Mircea A. Diaconu's article describes Andrei Grigor as an aristocrat. It talks about how he hated planes, about his generous warm way of cultivating the spirit in the non-temporal hypostases. Andrei Grigor loved villages. In order to understand Andrei Grigor one should know his belief referring to the human potential excess consumption. He also had an optimistic outlook on life and a fine humor.

Keywords: aristocrat, Andrei Grigor, spirit, potential, outlook on life.

Andrei nu suporta să călătorească cu avionul. Mergea exclusiv cu mașina. Dincolo de motivele reale – pur și simplu avea rău de înălțime și organismul lui nu suporta turbulențele –, preferam să văd aici însemnele unei aristocrații. Avionul era pentru afaceri, pentru cei care se grăbesc, pentru trib. Mașina era de plăcere. Mi s-a părut dintotdeauna că Andrei era un fin degustător de plăceri, un rafinat meridional. Ochiul lui trebuia să se odihnească peste forme, culorile și întâmplările deveneau pentru el stare de spirit. Până și anecdotile pe care le spunea, unele cu scriitori pe care îi cunoscuse și lângă care stătuse o vreme, erau nu expresia nevoii de anecdotică, de spectaculos ori de mică bârfă, ci de contemplație. În nici un caz nevoia de histriionism.

De fapt, Andrei n-avea nimic vulgar în el. Prin felul lui de a fi, generos, cald, des-

chis, cultiva spiritul în ipostaze netemporale. În ultimii ani, ne văzuserăm destul de des; în singurătate, preferam să discutăm lucruri banale, simple, comune. A fi în preajma lui Andrei era pentru mine un privilegiu. Nu-l întrebam niciodată despre faptele lui de viață. De altfel, știam atât de puțin despre el, despre biografia lui... Aflam mai multe despre el de la prieteni comuni. Cu toate acestea, stăteam împreună de parcă toate poveștile noastre ar fi comunicat între ele direct, fără cuvinte. Fără ajutorul cuvintelor neputincioase și deseori trădătoare. Pur și simplu locuiam același spațiu și același timp.

S-a întâmplat însă de câteva ori, în public, la conferințe, de față cu doctoranzii noștri, să avem opinii diferite, să ne contrazicem pe probleme de convingeri intime privind literatura. Dar schimbul nostru de săgeți pornea de la premisa că putem ajun-

ge la o înțelegere mai nuanțată a lucrurilor. Diferența pe care o impunea celălalt era prielejul unei apropieri de adevăr. Aveam convingerea – cred că Andrei simțea același lucru – că celălalt nu mai folosește retorica, măștile, strategiile decât pentru a face un fapt și o interpretare mai bine înțelese, nu pentru a-și distruge partenerul de dialog. I-am și spus, la un moment dat, că, dacă am sta împreună o săptămână-două și am pune toate cărțile pe masă, am putea găsi bune soluții pentru probleme care par insurmontabile. Ce cărți am putea scrie împreună, îmi spuneam. Știam însă că lucrul acesta nu se va întâmpla.

Așadar, Andrei nu suporta să călătorească cu avionul; prefera să se oprească în tihnă prin satele din Franța, din Austria, din Portugalia – și îi plăceau mult hribii din Bucovina. Venea în ultimii ani tot mai des la universitatea suceveană, mânat de datorii academice sau culturale. Datorii? Erau datorii de prietenie. Cu câteva săptămâni înaintea fatalei întâmplări, ajunsese întâmplător la o pensiune prin Obcinele Bucovinei, unde găsisese mâncarea lui preferată. Hribii din Bucovina erau chiar mai buni decât cei de la Hanu Ancuței, unde făcea de fiecare dată popas, și nu din motive literare. Culturale, da. Plăcerile lui erau ale unui om

de spirit, ale unui rafinat. Bănuiesc că-l citea cu pasiune pe Hogaș. În fine, pe 14 decembrie 2013, seara, o seară luminată la propriu, îndreptându-ne spre Piața Mare din Sibiu, îi promisesem că, în anul ce urma să vină, voi căuta pentru el hribi. Putea să vină și în Bucovina pentru ei, dar de ce să nu-i aibă la îndemână tot timpul? Cu promisiunea smulsă în glumă că la rându-i îmi va trimite scrumbii. Știam de atunci că sunt numai cuvinte. Dar cuvintele acelea conțineau o promisiune de adevăr. Promisiunea prieteniei. În ziua următoare, pe 15, promisiunea ne-a răs în față. Pentru simplul fapt că timpul n-a mai avut răbdare. Timpul, pentru că Andrei îl prețuia pe Marin Preda, sau poate Dumnezeu.

Nu pot să nu-mi amintesc o secvență, care mi-a sărit în ochi din seara când Andrei mi-a dăruit *În ariergarda avangardei* (eram în casa lui, pe 15 noiembrie seara, cu o lună înaintea tragicei întâmplări, după o sărbătoare pe care mi-o oferise la Universitatea pe care o slujea). Am recitat-o de curând, la vreun an și ceva distanță, când suferința lui s-a încheiat.

Iată cum suna întrebarea pusă de Andrei Profesorului (așa-i spunea lui Eugen Simion): „Preda scria că omul devine moral când trăiește prima spaimă de moarte. Eu nu sunt foarte sigur. Aș zice chiar că spaima de moarte reprezintă momentul când convingerile (poate nu și sentimentele) morale scad, iar omul se îndepărtează de Dumnezeu, fiind tentat să-și procure și să-și trăiască bucuriile (trăiește clipa!) cu o patimă pe care morala creștină o sancționează. La urma urmei, teama de moarte ne face să trăim în regim de urgență. Dumneavoastră ce credeți? Are dreptate Marin Preda?”. Nu e numai o întrebare aici. E cheia pătrunderii în sinele lui Andrei însuși. Teama de moarte, spune Andrei, nu ne face mai morali (așa cum gândește țărănul român), ci, dimpotrivă, mai dornici să ne consumăm în exces potențialul. De aici, trăirea în regim de urgență. Dar o trăire fără histrionism și fără exhibare. O trăire nu pentru ceilalți. Voluptățile pe care și le procura Andrei, de taină, erau expresia acestei nevoi. În generozitatea și liniștea lui, o putem spune azi cu

certitudine, se ascundea spaima de moarte.

Când am citit pentru prima dată aceste cuvinte, mai mult decât spusele lui Andrei – care puteau părea o simplă formă teribilistă de trăire livrescă a morții și de îndepărtare de trib –, am reținut comentariul, răspunsul Profesorului: „Spaima de moarte îl face pe om mai puțin moral și-l îndepărtează de Dumnezeu? Asta vrei să spui? Dacă asta gândești, se vede că ești necredincios. Pregătește-te pentru un sejur (lung) în infern...”. M-a speriat acest diagnostic ferm, nemilos în precizia lui. Andrei, însă, nu și-a pierdut cumpătul. Cu umorul lui fin, cu viziunea lui optimistă (nu e o contradicție să spui despre cineva că trăiește spaima de moarte și în același timp e optimist), a replicat: „Asta și fac, dar îmi ia timp. Cred că mai am nevoie de 40-50 de ani...”. Dar timpul, sau Dumnezeu, n-a mai avut răbdare. Nu i-a mai dat decât vreo 10 ani, dintre care ultimul de suferință atroce.

În fine, mă uit adesea la chipul lui Andrei. Există o fotografie – asupra căreia îmi place să privesc cu insistență, îi simt în ea calitățile rare – care însoțește un interviu publicat în ziarul gălățean „Viața Liberă”, din 19 ianuarie 2012 (accesibilă la adresa: <http://www.viata-libera.ro/educatie/26419-interviuri-cu-candidatii-la-functia-de-rector-iii-nicolae-ioana-fara-dezbinare>); o fotografie care spune totul despre eleganța și distincția lui Andrei. E un interviu care conține câteva dintre profesiunile lui de credință în privința vieții universitare. O analiză fără menajamente, o privire sagace, o viziune corectă prin lipsa de excese. Putem să vorbim cu siguranță despre criticul, istoricul literar, despre prozatorul Andrei Grigor, despre ceea ce a făcut pentru literele gălățene. Dar o vom face tot timpul la trecut, chiar dacă vom folosi prezentul istoric. Vom spune: Andrei Grigor scrie..., sau spune..., sau opinează că..., dar cu toții vom ști că asta s-a întâmplat cândva, într-un anume context. Prietenul e însă o prezență. Chiar dacă faptele lui vor fi de odinioară, prezența aceasta, „rană în spațiu”, cum ar spune altcineva, nu e înșelătoare. Ea doare și chiar prin această durere vorbește despre sine.

Petre Gheorghe BÂRLEA

Câtă luciditate, atâta umor

Résumé

Rândurile de mai jos reprezintă o evocare a profilului spiritual al unui cărturar care a reprezentat cu strălucire critică și istoria literară românească a ultimului sfert de secol. Evident, perspectiva este una subiectivă. Cele câteva detalii rememorate despre un om care avea cultul prieteniei pot da imaginea lucidității îmbinate, paradoxal, cu o seninătate structurală a celui plecat fără de timp dintre noi.

Cuvinte-cheie: istorie literară, memorie, luciditate, umor, (auto)ironie.

Les lignes qui suivent évoquent le profil spirituel d'un homme de lettres qui a représenté brillamment la critique et l'histoire littéraire roumaines du dernier quart de siècle. Evidemment, notre perspective est subjective. Les quelques détails remémorés à propos d'un homme qui avait le culte de l'amitié peuvent donner une image d'une lucidité mêlée, paradoxalement, à une sérénité structurelle de celui qui nous a quitté trop tôt.

Mots-clé: histoire littéraire, mémoire, lucidité, humour, (auto)ironie.

L-am cunoscut pe Nicu Ioana în urmă cu mai bine de trei decenii și jumătate. Pe vremea aceea nu își folosea pseudonimul literar, așa încât, pentru mine, el a rămas „Nicu”. Eram tineri absolvenți ai Universității din București – el, al secției de română-portugheză, eu, al celei de limbi clasice – și lucram în învățământul preuniversitar dâmbovițean. Ne întâlneam la activitățile de „perfecționare”, dar mai ales în cadrul mai puțin oficial al cinaclurilor și diverselor întâlniri literare. Nicu făcea năvăta de la Moreni, orașul de petroliști în care se născuse, în comuna I.L. Caragiale, unde a devenit director al școlii speciale pentru tinerii și adulții încarcerați la celebra închisoare din fostul sat Haimanale. Imaginea omului care reușea să fie grav și hâtru, în același timp, domina mai ales manifestările

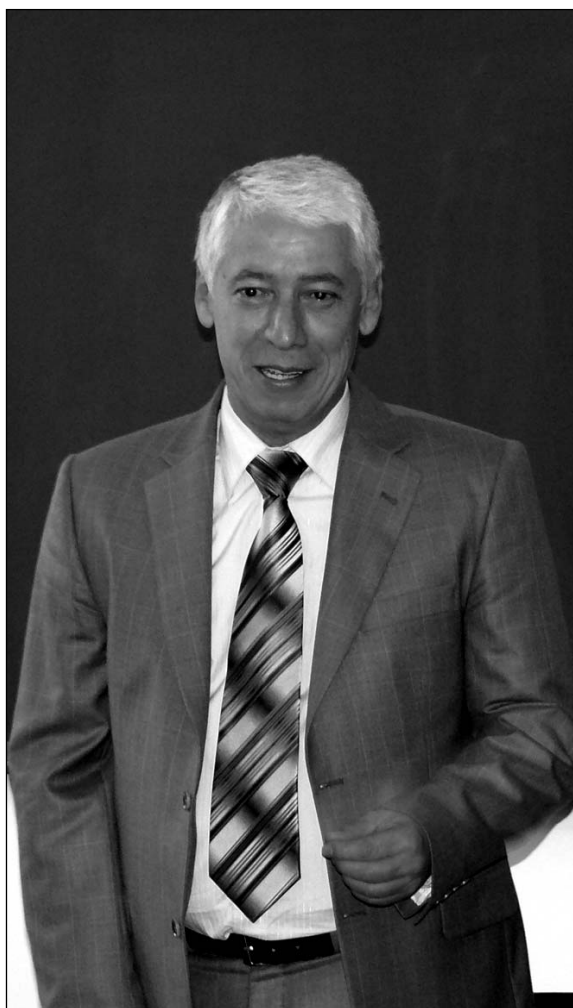
anuale organizate în amintirea ilustrului dramaturg la Casa Memorială „I.L. Caragiale”. Se rosteau discursuri mai mult sau mai puțin „pe linie”, până în 1989, dar cel care se abătea în mod sistematic de la rigorile momentului era tocmai organizatorul. În plin discurs festiv, găsea o frază care să destindă atmosfera, de o manieră care în mod sigur i-ar fi plăcut și celui comemorat. Apoi Nicu Ioana se retrăgea undeva, la marginea adunării, savurând efectul produs asupra participanților și țigara tocmai aprinsă. La una dintre aceste comemorări a participat și Sorin Titel, nimerit nu știu prin ce întâmplare în delegația trimisă de Uniunea Scriitorilor. Cu aerul său confuz, îl privea clipind des pe cel care aruncase cuvintele cu efect exploziv, în contextul de atunci. Apoi i s-a spus că nu are de ce să fie

îngrijorat; s-a relaxat, iar mai târziu a schimbat câteva vorbe cu tânărul profesor.

După 22 Decembrie 1989, Nicu a rămas fără obiectul muncii, timp de câteva luni bune, căci elevii-puşcăriaşi fuseseră amnistiaţi cu toţii (unii pretinzând chiar că au fost victimele comunismului). După o vreme, a venit la mine să-l ajut să-şi retragă cartea de muncă de la Inspectoratul Şcolar, căci obţinuse un post la redacţia proaspăt reînfiinţatei reviste „Literatorul”. Cred că, în acelaşi timp, lucra cu o jumătate de normă şi la *Caiete critice*, unde fusese chemat de Profesorul Eugen Simion. Lumea se schimbase, în răstimp, dar cei mai mulţi rămăseseră tot cu o oarecare tristeţe/gravitate în comportament şi în exprimare, îmbogăţite acum cu o anumită încrâncenare, care avea să dureze mult, chiar în relaţiile colegiale. Numai Nicu Ioana părea să aibă puterea de a vedea şi partea hazlie a lucrurilor. Povestea cu bonomie şi umor întâmplări le

care participase sau doar asistase în lunile haotice care au urmat lui 22 decembrie 1989, ştiind să fie nu numai ironic, ci şi autoironic. Era primul care râdea de caraghioslăcul sau grotescul situaţiilor şi comportamentelor descrise, molipsindu-i pe cei din jur cu hazul său. Uneori, ne vedeam la evenimentele în care îl însoţea pe Eugen Simion – întâlniri cu profesorii de română, lansări de carte etc. Era din ce în ce mai obosit, la una dintre aceste evenimente a apărut aproape prăbuşit, îmbătrânit prematur, căci se înhămasse la tot felul de treburile: lucra la redacţia revistei/revistelor sus-amintite; se înscriesese la doctorat; făcea parte din colectivul de alcătuire a noilor manuale de liceu (manualul de literatură pentru clasa a XII-a, în mod sigur; nu ştiu dacă mai era implicat şi în alte proiecte asemănătoare). Locuia la subsolul unei clădiri vechi din Bucureşti, divorţase şi mergea săptămânal la Moreni, să-şi vadă copiii şi părinţii. Chiar şi așa, îşi păstrase

umorul și capacitatea de a vedea partea luminoasă a vieții.

Apoi l-am chemat alături de mine, în proaspăt înființata secție de Teologie-Litere de la U.V.T. O dată pe săptămână, părăsea Bucureștiul, reușind să rezolve, într-un tur de forță, atât obligațiile de la catedră, cât și pe cele familiale, căci după cursuri dădea o fugă și în Moreniul natal, unde rămânea adesea peste noapte. Încet-încet, și-a revenit din oboseala care părăsise că se va croniciza. Încheiase cu bine stagiul doctoral, apăruse și manualul (mult apreciat în școli) și intra-se de-acum într-un ritm care îi asigura echilibrul necesar pentru tot ce avea de făcut. Într-o zi, a apărut la facultate însoțit de Adelina, cu care s-a căsătorit în scurt timp, și datorită căreia s-a mutat la Brăila.

Făcea acum o navetă de câteva sute de kilometri, conducând o Dacie veche, pe

vreme bună și pe vreme rea, rezistând eroic la toate încercările de care a avut parte în acei ani. Joia, când avea cursuri, apărea uneori mânjit pe mâini și pe haine de ulei, vaselină, rugină etc., plouat, obosit, căci mașina „îi făcea figuri” pe drumul lung, pe șoselele prost întreținute. Nicu Ioana povestea cu același haz nedeșmințit pățaniile cu pricina. Tot ceea ce-și dorea era accesul la o chiuvetă cu apă caldă și cu săpun, apoi o cafea mare și o scrumieră, înainte de a intra la curs. Spre uimirea mea, s-a dovedit a fi unul dintre acei puțini reprezentanți ai umanioarelor care dovedesc aptitudini tehnice neașteptate la asemenea oameni. Eu, care mă speriam și de perspectiva schimbării unei bujii, îl ascultam cum povestea detalii despre soluțiile ingenioase pe care le găsea pentru a-și repune mașina în mișcare. Era imposibil să nu-ți placă un asemenea om și, de altfel, îl iubeau toți cei care îl cunoșteau: studenți, colegi, prieteni. Diverse episoade din istoria relațiilor pe care reușea să le stabilească rapid cu cei din jur, mai ales cu reprezentantele sexului frumos, grație capacității sale de socializare ieșite din comun, au intrat în folclorul universitar al anilor de atunci.

Într-o bună zi, m-a anunțat că se transferă la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați. Era de înțeles mutarea, desigur, dar îmi faceam probleme că pierd un om competent din structura tinerei și fragilei secții de Litere, pe care o conduceam. Ca un ade-vărat prieten ce-mi era, mi-a oferit tot el soluția: norma lui putea să fie preluată de Lucian Chișu, care-i era coleg la *Literatorul* și cu care legase, de asemenea, o caldă prietenie. Mișcarea s-a dovedit inspirată pentru toată lumea, căci a generat o nouă relație colegială, prietenească, trainică și fructuoasă.

Au urmat numeroase întâlniri, în diverse locuri din țară, cu treburi universitare (consfătuiri, conferințe, comisii de acreditare, doctorate etc.), deoarece la scurt timp după mutarea la Galați a devenit șef de catedră, apoi decan al Facultății de Litere din universitatea de pe malul Dunării. Am călătorit destul de mult împreună. Erau anii când se trecea la aplicarea programului Bologna și

se organizau dezbateri despre noile planuri de studii. Îi plăcea să șofeze, așa că, în loc să luăm trenul spre Brașov sau Cluj, ne instalăm în mașina sa cea nouă, un Renault Megan, de culoarea vernil, de care era foarte mândru. Aproape fiecare dintre acele călătorii a rămas memorabilă prin cel puțin câte o întâmplare sau o scenă hazlie. Am povestit adesea, în cercul cunoștințelor comune, istorioare din „seria” respectivă și nu le mai reiau aici... De câteva ori, am călătorit împreună cu treburi personale, la Câmpina, la vărul său primar, care se numea tot Nicolae Ioana.

La un moment dat, am încercat să îl ajut cu tatăl său, care se îmbolnăvisese și trebuia internat. Din păcare, bătrânul s-a stins după vreun an de suferință, așa că următoarea problemă în care m-am implicat a fost vânzarea casei părintești, rămasă pustie acum, căci copiii plecaseră de mult timp la București.

În ultimii ani, ne vedeam sau la București, sau la Constanța, unde mă mutasem eu și unde el venea, uneori, la diverse colocvii sau în comisiile de doctorat ale candidaților unui coleg. Părea că toate au intrat pe un făgaș normal, de-acum. Cu banii luați pe casa din Moreni, cu ce mai agonisise singur și cu niște împrumuturi la bancă, își aranjase o vilă frumoasă în Galați, unde trăia împreună cu Simona, soția care a contribuit decisiv la achiziționarea casei și care i-a fost alături până în ultima clipă a vieții lui. Erau foarte încântați de realizarea lor și își invitau cu stăruință prietenii în vizită. În ceea ce mă privește, am amânat mereu vizita pentru o ocazie potrivită. Prin iunie-iulie 2013, ne-am întâlnit de două ori la Constanța, pe terasa „Bella Italia” – situată chiar pe plajă, loc care mie îmi plăcea mult și de care se atașase și el, ca și Lucian Chișu. La a doua întâlnire, a venit împreună cu Simona și am rămas pe terasă toți patru până târziu, spre miezul nopții. Am remarcat, de astă dată, că evita alcoolul, pe care nu l-a disprețuit până atunci, după cum nici nu a făcut vreodată abuz. Bea, în schimb, Coca-Cola, fapt care m-a mirat... Și, în orice caz, fuma aproape la fel de mult ca altădată. Altfel, era destins și, ca întotdeauna, dintre

noi toți, el era cel mai puțin dispus să ia în tragic eventualele episoade neplăcute despre care tocmai vorbeam. Ca de obicei, știa să facă haz de necaz... Mi se părea că, de la o etapă la alta a vieții, se îmbrăca tot mai elegant. Își schimbase și mașina, încă o dată. La întâlnirea din iunie a refuzat să ne întâlnim la mine sau direct la terasă: mi-a propus să pornim spre restaurant din parcare Hotelului „Oxford”, la care fusese cazat. Când am ajuns, m-a condus spre locul unde era parcată cea mai nouă achiziție a sa în materie de automobile: era tot un Renault, dar un model nou, abia ieșit pe piață, ultradotat, ultrasofisticat, în acord cu linia suplă și aristocrată a cupeului. El însuși era îmbrăcat într-un costum de vară elegant, asortat cu mașina. Cu aceeași mașină a poposit la mine, prin august. Se întorceau, el și Simona, dintr-un concediu fabulos în Elveția și Austria. Am discutat despre câte în lună și în stele și am remarcat din nou calitățile cu care îl dăruise viața: pe de o parte, luciditatea în judecarea lumii în care trăiam, pe de altă parte, umor în prezentarea faptelor. Când trebuia să-și recunoască propriile greșeli în evaluarea unei situații sau în deciziile luate, în comportamentul avut, ironia se îndrepta împotriva lui însuși, ca de obicei. Indiferent despre cine era vorba, avea capacitatea să găsească și să exprime contradicția generatoare de umor și era primul care izbucnea în râs, amuzat de găselnița sa, provocându-i și pe cei de față să facă la fel. Mă gândeam că, în afară de ce i-a hărăzit natura încă de la naștere, trebuia să-și fi însușit ceva și din spiritul celor doi scriitori de care era îndrăgostit – I.L. Caragiale și Marin Preda. Nu am bănuțit atunci că era ultima dată când îl vedeam. Pe 15 decembrie 2013 am primit telefonul din care am aflat ce se întâmplase în seara precedentă. Pe 17 decembrie 2014, la ora 4,00 dimineata, am primit ultimul din seria de telefoane în care discutam cu diverse cunoștințe comune despre starea sănătății sale. În tot acel an, m-am gândit că putea să fi pățit orice altceva, numai să fi rămas cu mintea limpede; în mod sigur ar fi reușit să-și învingă boala cu cele două haruri pe care le avusese din plin: luciditatea și umorul.

Vocația dăruirii

Abstract

Articolul evocă, în câteva linii de portret moral, trăsăturile de personalitate care au stat la baza existenței și activității lui Andrei Grigor / Nicolae Ioana ca universitar, cercetător academic și manager. Trăsătura cardinală de caracter este găsită în devotamentul și loialitatea pentru cauzele comune, materializate în proiecte de mare anvergură, cum este suita de zece volume Cronologia vieții literare românești (1944-1964), al cărei coordonator redacțional a fost.

Cuvinte-cheie: vocație, dăruire, cauză comună, entuziasm impersonal, împlinire, destin.

This article evokes, in a moral portrait outline, the traits of personality that stood at the basis of the existence and of the activity of Andrei Grigor / Nicolae Ioana as a Professor, academic researcher and as a manager. The cardinal character feature is found in the devotion and the loyalty towards common causes, such as they got materialized into large scale projects, for example the ten volumes Chronology of the Romanian Literary Life (1944-1964), which he edited.

Keywords: vocation, devotion, common cause, impersonal enthusiasm, accomplishment, destiny.

Ne-am cunoscut numai în urmă cu aproape zece ani, când am devenit colegi la Institutul „G. Călinescu”. Altminteri, îi știam scrisul: din „Caiete critice”, din cartea despre „incomodul” Marin Preda, carte ea însăși incomodă, predispunând la controversă și chiar provocând-o *de facto*, mai ales în climatul atât de sensibilizat de campaniile de revizuire care au divizat până la pulverizare solidarități altădată compacte sau în tot cazul făcând, *le cas échéant*, front comun împotriva abuzurilor dictaturii ceaușiste. Incomodă este această carte, ca de altfel și luările de poziție publicistice ale lui Andrei Grigor, și datorită faptului că, în pofida raționamentelor sale, în sine abstrase, ea păstrează, la nivelul stilului, patosul îndrăgostitului de valorile certe ale culturii române. Dar, cum... stilul e omul, un asemenea discurs îndrăgostit, de regăsit în diverse concentrații și în celelalte cărți ale sale, ca

și în articolele de gazetă, este marca tipărită a unei existențe umane pasionate, sensibilă până la extaz sau, după caz, până la revolta explozivă, de tot ce se întâmplă în jurul ei, și mai ales în Cetate. Lucrurile cu adevărat importante nu i-au fost niciodată indiferente – de unde și patosul implicării și al angajării în slujba unei cauze. Cum nici el, nici eu nu suportam vălul ipocriziei, și cum de la bun început s-a stabilit între noi o relație de comunicare liberă, deschisă și de încredere calmă, nepândită nici pe moment, nici pe termen lung de frivolitățile hachițelor, în discuțiile noastre se întâmpla uneori să nu mărturisim aceleași opțiuni și calitative valorice – culturale, dar și politice. Însă patosul punctului său de vedere nu însemna anularea dreptului la opinie al interlocutorului și strategia „pumnului în gură” i-a fost totdeauna străină. Și atunci când nu era de acord cu opinia celuilalt, îi dădea aceste-

ia dreptul să existe, la egalitate cu a sa, ba chiar cu o reverență, care părea a spune: poate că *tu* ai dreptate. Un zâmbet sau un râs clocotitor, timbrat baritonal, îi secolta atunci enunțul concludiv; al unei încheieri ce lăsa totuși deschisă continuarea dezbaterii. Și care, indiferent cum s-ar fi terminat, nu afecta relația. Fiind el însuși un pasionat al adevărului, respecta dreptul celui alt la adevăr, admitând postulatul că, mai ales în materie de umanități, pluralitatea trebuie să fie la ea acasă. Și încă ceva: Andrei Grigor mai avea o calitate, ce poate părea – și chiar este – elementar logică, dar care în realitate se găsește atât de rar, și anume aceea a *disocierii punctelor de vedere*: nu-ți agreez opinia în această chestiune, dar asta nu pune sub semnul întrebării validitatea celorlalte planuri din care e făcută legătura noastră și nici civilitatea și căldura ei. Grație acestei capacități de *distinguo* am rămas amici până la capăt, iar diferențele dintre noi ne-au catalizat parcă relația și ne-au consolidat-o, adăugându-i cromatisme pe care uniformitatea și oportunitatea opiniilor nu le pot avea niciodată.

Pe această bază, a respectului Celuilalt și a căutării adevărului prin chestionarea cât mai multor minți, Andrei Grigor era ceea ce se cheamă un comunicator și un om al cooperării. Pe lângă asta, deținea virtutea de a se efașa pe sine sau în orice caz de a face un pas înapoi – ca entitate individuală, ca „autor” unic – în favoarea proiectului comun și a conlucrării. Este o însușire fără de care activitatea de cercetare într-o instituție academică nu ar fi posibilă sau ar deveni un nonsens. E și acesta un adevăr elementar, dar, în realitate, încălcat de atâtea ori de „ego”-urile supraponderale, care se autoplasează orgolios-sfidător mai presus de cauza comună. Nefiind atins de morbul autorlăcului și pe de altă parte știind bine că publicistica nu-i nemurește decât pe marii făuritori de stil, aleși din elita criticilor și eseistilor de ieri și de azi, a înțeles să-și îndrume energiile în primul rând către ceea ce se cheamă (nu fără o nedreaptă privire condescendentă din partea unora) instrumente de lucru, adică spre lucrări fundamentale, aducătoare nu de satisfacții egois-

te, ci de bucuria faptei comune, amintind de maioreșcianul „entuziasm impersonal”. Dintr-o atare deliberată și voioasă punere în umbră a eului propriu și dintr-un asemenea devotament a ieșit impunătoarea colecție de zece volume masive a *Cronologiei vieții literare românești* (1944-1964), pornită din inițiativa acad. Eugen Simion, coordonatorul general al lucrării, și a cărei – în termeni aristotelici – „cauză eficientă” a fost Andrei Grigor, coordonator al lucrării la nivel redacțional. Arogându-și însă un statut nu mai înalt decât al unui *primus inter pares*. Am cunoscut îndeaproape această postură liber asumată a liderului de grup care, cel puțin în prima parte a proiectului, lucra cot la cot cu colaboratorii – de la despuieră publicatiilor până la redactarea unei secțiuni; muncă de la egal la egal, urmată de strângerea întregului, redimensionarea părților și corectură. Era o strategie care nu ținea doar de profesionalismul conducătorului științific (scrupulul cunoașterii directe a tuturor palierelor și etapelor lucrării), ci și de etica colaborării, de onestitatea ei. Sub semnul aceleiași strategii s-a născut și centrul de cercetare academică pe care l-a inițiat, organizat și condus la Universitatea Dunărea de Jos de la Galați, animând un grup de tineri universitari ale căror rezultate nu au întârziat să apară (în treacăt fie spus: nu văd un mai frumos omagiu adus profesorului Nicolae Ioana / Andrei Grigor din partea acestui grup decât asigurarea dăinuirii lui). Micul centru gălățean a stabilit o colaborare cu Institutul din București, în vederea unor lucrări comune. Putea să iasă o colecție de *membra disjecta*, cum s-a întâmplat cu rodul atâtor atelaje eterogene ale culturii române. Dacă nu a ieșit așa, faptul se datorează artei de „manager” și de pedagog a coordonatorului, care a știut să îmbine imperativele conducerii cu cele ale prieteniei. Cine nu l-a auzit vorbind cu colaboratorii mai tineri va înțelege cu dificultate acest lucru; mie însumi îmi vine greu să-i decelez ingredientele garante ale succesului. Grigor avea un mod de a se adresa care pe de o parte impunea prin vocea gravă, impersonală, și prin privirea dincolo de acel metru liniar care-l separa de conlocutor, iar pe de altă parte

capta și captiva, topind distanțele prin catifelarea glasului baritonal și printr-o privire inteligentă și deopotrivă directă și fermă, dătătoare de încredere și, în fine, prin ropotul de răs care zădărnicea orice mefiență: „Am trecut noi prin lucruri mai grele, o s-o ducem la capăt și pe-asta!”. De multe ori, inteligența lui rapidă elabora printr-o scripă un joc de limbaj, un cuvânt de spirit, venind cum nu se poate mai potrivit, dar și mai firesc, detensionând atmosfera prea preocupa(n)tă sau prea... academică.

A fost un om puternic, din speța învingătorilor. La prima vedere, nu părea că viața i-ar fi pus prea multe opreliști. Cunoscându-l

mai îndeaproape, înțelegeai însă că nu fusese așa. Deși mărturisirile lui erau tot ce poate fi mai opus jeluirii de sine, dincolo de crâmpiele atât de laconice și demne ale istorisirilor sale personale puteai închea, în închipuire, povestea unui destin aspru. Ultimii ani i-au stat totuși sub zodia și conștiința împlinirii și a seninătății. Îi trăia ca pe o minune, într-un extaz perpetuu. Dar nu era doar – și nu în primul rând – o bucurie a propriei fericiri terestre; era o fericire a dăruirii. Fiindcă în tot ce a realizat ca scriitor, cercetător, dascăl și om, Andrei Grigor a ilustrat exemplar vocația unei existențe pentru Ceilalți.

Lecția de verticalitate

Abstract

Articolul lui Călin Căliman dorește să afirme că activitatea profesională a lui Andrei Grigor constituie o adevărată lecție de verticalitate pentru noi, în special pentru talentul lui de a polemiza. Autorul acestui articol își amintește truda depusă de echipa formată din cei patru membri la revista literară „Caiete critice”. Andrei Grigor a fost unul dintre acești patru membri. Între altele, ca editor, Andrei Grigor a participat la elaborarea masivei lucrări Cronologia vieții literare românești (2010-2012), iar activitatea sa a fost recompensată cu un prestigios premiu al Muzeului Național al Literaturii Române.

Cuvinte-cheie: Andrei Grigor, polemică, premii, activitate literară.

Călin Căliman's article tries to prove that Andrei Grigor's professional activity constitutes a real lesson of verticality for us due to his special gift for polemics. The author of the article recalls the hard work the four member team put in "Caiete critice" literary magazine. Andrei Grigor was one of these four members. As an editor, Andrei Grigor participated in the elaboration of the massive Chronology of the Romanian Literary Life (2010-2012) and his activity was rewarded with a prestigious Prize of the National Museum of the Romanian Literature.

Keywords: Andrei Grigor, polemics, prizes, literary activity.

M-a cuprins o tristețe iremediabilă în după-amiaza de decembrie a anului trecut, când Oana Soare m-a anunțat la telefon că prietenul și colegul nostru drag Andrei Grigor a plecat dintre noi. La ceasul dureros al despărțirii de oameni foarte apropiați simțim – nu-i așa? – că pierdem o parte din noi. Pe Andrei Grigor îl cunoscusem în primăvara anului 1993, când viața m-a adus și pe mine în redacția revistei „Caiete critice”, unde el era din 1990, când „echipa” publicației avea doar patru membri: Eugen Simion, Valeriu Cristea, Sebastian-Vlad Popa și Andrei Grigor. Ani la rând, apoi, în lungi „ședințe” de redacție și subredacție, am trudit împreună la destinele publicației noastre, întocmind împreună sumarele curente sau ale unor „numere tematice” de excepție. Am fost alături când revista împlinea 100 de numere, participând, împreună,

la scrierea unei „istorii subiective” a publicației. Am fost alături la ceasul greu al despărțirii de Valeriu Cristea, când am simțit împreună că, fără Valeriu Cristea, lumea va fi „într-adevăr, mai mică și mai urâtă” (așa cum scria, „la despărțirea de un prieten”, Eugen Simion, în 1999). Viața ne-a așezat alături chiar și la numărul 200 al publicației, când am evocat, amândoi, momente de neuitat din istoria colaborării noastre la „Caiete critice”, eu unul aflându-mă atunci (astăzi pot să o spun) într-o dispoziție întrucâtva „testamentară”, pentru că simțeam că ora plecării mele din redacție se apropie. Ba mai mult, viața ne-a așezat alături și la numărul 300 al „Caietelor critice” (asta se întâmpla prin octombrie 2012!), după ce drumurile noastre se despărțiseră de o vreme, când amândoi am încercat câte un „scurt istoric” al revistei. Andrei Grigor a

scris, atunci, un pasionant caiet critic al unor „biografii interferente” în care, „cu nostalgia serilor redacționale de la Casa Vernescu”, după cum singur o spune, evocă istoria ulterioară a publicației (și, implicit, a biografiilor interferente), notând următoarele: „Călin Căliman, Lucian Chișu, Bogdan Popescu, Nicolae Bârna, Elisabeta Lăsconi, Alunița Cofan sunt câțiva din primul val postdecembrist care s-au alăturat întemeietorilor pentru a susține *spiritul caietist*. În timp s-au adăugat Oana Soare, Daniel Cristea-Enache, Mihai Iovănel, Andrei Milca ș.a.”. Eu am vorbit, atunci, cam despre aceleași biografii interferente, rememorând întâmplări de neuitat petrecute în cei 13 ani pe care i-am trăit la „Caiete critice”, amintindu-l – nu se putea altfel – și pe „mereu plecatul” Andrei Grigor. De ce spuneam aceasta? Cred că Andrei Grigor, originar din Moreni, a avut, în viața lui, o adevărată vocație de navetist, un neastâmpăr funciar. Nu întâmplător, viața l-a purtat din loc în loc pe drumurile țării, nu o dată mi-a povestit despre dealurile cu pruni de pe Valea Cricovului, dintre Moreni și Pucioasa, între anii 1978 și 1990 a fost, de altfel, profesor la diferite școli din județul Dâmbovița, apoi ajungea în București, la „Caiete critice”

și la „Literatorul”, unde, după lansarea seriei noi a publicației a fost, vreme de doi ani, și secretar general de redacție, în 1998 devenea profesor universitar la Facultatea „Dunărea de Jos” din Galați (făcând o vreme, ca să nu mă contrazică, naveta la Brăila, ba mai mult, redevenind în mileniul III și navetist bucureștean, după ce a fost numit director la Galați al Centrului de Cercetări de Istorie și Teorie Literară al Academiei Române – Institutul „G. Călinescu” și expert evaluator în Consiliul Național de Atestare a Titlurilor, Diplomelor și Certificatelor universitare), între timp circulând cu spor și la Brașov, unde, la Editura „Aula” a prietenului său Alexandru Mușina, și-a publicat mini-monografiile din 2001-2002 *Fănuș Neagu*, *Eugen Simion* și *Eugen Lovinescu*, în reputata colecție „Canon”. Pentru că am amintit activitatea didactică a lui Andrei Grigor, n-aș vrea să omit faptul că numele său apare, nu o dată, pe manuale destinate școlarilor, așa cum se întâmplă cu volumul *Analize și sinteze literare pentru liceu* de Eugen Simion, Florina Rogalski, Andrei Grigor din 2006 sau cu manualul „Limba și literatura română pentru clasa a IX-a” de Eugen Simion, Florina Rogalski, Daniel Cristea-Enache și Andrei Grigor din 2008. Dar, fiind vorba despre scrierile lui Andrei Grigor, ar mai fi multe altele de spus. Andrei Grigor devenea doctor în Filologie (facultate pe care a absolvit-o în 1978) cu o teză de doctorat despre Marin Preda, teză care, în 1996, va vedea și lumina tiparului, sub titlul incitant și adevărat *Marin Preda – incomodul*. În anii următori, literatura lui Marin Preda avea să-l inspire în scrierea și publicarea altor volume, *Căruța lui Moromete* (2001) și *Romanele lui Marin Preda* (2002). Un volum de-a dreptul palpitant al criticului și istoricului literar Andrei Grigor, apărut într-o primă ediție în 2004, este *În ariergarda avangardei* (Eugen Simion – Convorbiri cu Andrei Grigor). Mărturisesc că acest volum reprezintă pentru mine, la propriu, o „carte de căpătâi”, în special ediția a doua, revăzută și adăugită, lansată la „Bookfest” în 2012. Andrei Grigor, referindu-se la volumul *În ariergarda avangardei*, spune, de altfel, cu multă dreptate: „alături de opera critică a lui Eugen Simion se află o

alta, la fel de înaltă, exemplul intelectual și moral pe care îl reprezintă". Reiau, la nesfârșit, lectura unor pagini din acest volum seducător, dedicat în principal generației '60 a literaturii române (despre care s-a scris, altfel, puțin și nu o dată nedrept), pentru că, în cea mai mare parte, este vorba despre o lucrare polemică, care își propune să spună lucrurilor „pe nume”, și, în altă ordine de idei, pentru că, în textul dialogului și printre rânduri, „citesc”, de fapt, un discurs intim al profesorului Eugen Simion, cu grijă, respect și delicatețe „pus în pagină” de Andrei Grigor. Țin să subliniez și faptul că Andrei Grigor a figurat și în colectivul de elaborare al masivului *Dicționar general al literaturii române* (2004-2009), iar, mai recent, a fost coautor și coordonator redacțional al celor zece volume din *Cronologia vieții literare românești* (2010-2012), activitate recompensată și cu un prestigios Premiu al Muzeului Național al Literaturii Române, acordat cu o săptămână înaintea morții sale. De altfel, palmaresul premiilor sale primite de-a lungul anilor este impresionant, amintesc aici doar Premiile „Marin Sorescu” și „Titu Maiorescu”, pentru critică literară, ale Academiei Române și Premiul „Dan Alexandru Condeescu” pentru critică literară și ediții critice. N-am spus o vorbă despre scriitorul Andrei Grigor, pe care critica literară îl consideră un nume reprezentativ din „ramura întârziată” a optzeciștilor, cea mai importantă scriere a sa – după aceea din volumul colectiv *Debut '86* – fiind *Cazarma cu ficțiuni*, aparent un grupaj de proze scurte, dar de fapt un mic roman nedeclarat, cu câteva capitole distincte, care ne arată, printre altele, că în literatura sa ficțiunea și realitatea fac, cum se spune, „casă bună”. Polemistul de talent se simte și în prozele sale, dar mai ales în strudiile sale de critică și istorie literară, publicate nu numai în volumele amintite, ci și în numeroasele articole din presa culturală, apărute în „Caiete critice”, „Literatorul”, „Vatra”, „Interval”, „Contrapunct”, „Adevărul literar și artistic” sau în multe alte reviste provinciale, de-a lungul anilor. Mărturisesc că, din când în când, scot din raftul meu de bibliotecă cu colecția „Caietelor critice” (un raft de bibliotecă pe care mi-aș dori să-l aibă, spre binele

lor, majoritatea intelectualilor din România), câte un număr-două și recitesc, cu interes și pasiune, un articol-două din zestrea colegilor mei de odinioară. Întâmplarea a făcut ca în decembrie, anul trecut, cu câteva zile înaintea stingerii dureroase a lui Andrei, să scot din raft câteva numere de revistă de prin anul 2008, când Andrei Grigor reîncepuse să publice, după o destul de lungă absență, și să-mi cadă ochii pe vreo două comentarii ale sale, unul despre volumul *Iluziile literaturii române* de Eugen Negrici și celălalt intitulat *Mică istorie a feminității literare*. Aș insista asupra acestuia din urmă, nu fără un scop anume. Comentariul pornea de la constatarea unei studente de-a sa gălățene, care, referindu-se la personajul feminin din *Zburătorul* de Ion Heliade Rădulescu ajungea la concluzia că „Florica este prima proastă din literatura română”. După ce Andrei Grigor încerca să ne convingă că autoarea nu făcuse o glumă, ci constatarea sa era rezultatul unei analize aprofundate a personajului investigat, admitea că ar putea fi vorba de o glumă, dar nu se arăta deloc deranjat („scârtoșenia universitară îmi e străină” – spunea el) și comenta detaliat argumentele tinerei cercetătoare. De ce am reținut acest comentariu – să-i zicem secundar – din opera critică a lui Andrei Grigor? Din simplul motiv că el vorbește explicit despre una dintre calitățile de bază ale prietenului nostru, mai puțin discutată și mai puțin recunoscută: simțul umorului. Dar, pentru că am ajuns în această zonă a discursului privitor la „geamănul de mai” Nicolae Ioana (care și-a ales drept pseudonim literar, numele de Andrei Grigor), țin să subliniez faptul că, înainte de orice altceva, în relația cu omul, criticul, istoricul și scriitorul plecat la numai 61 de ani dintre noi, înainte de orice altceva, repet, m-a impresionat, de-a lungul anilor, verticalitatea sa. Lecția de verticalitate oferită de comportamentul în societate și în lumea literară al lui Andrei Grigor, de scrierile sale de orice natură, rămâne principala moștenire umană și culturală pe care ne-o lasă ireproșabilul publicist și camarad, plecat dintre noi, vai, la capătul unei lungi, grele și nemeritate suferințe.

Profesor, mentor, îndrumător

Résumé

Articolul prezintă impresiile și părerile autoarei despre profesorul universitar Nicolae Ioana, ca pedagog și îndrumător în domeniul cercetării filologice, relatând etapele prin care s-a cristalizat o relație profesională care a marcat-o. De la alegerea temei unei cercetări de doctorat și până la finalizarea ei, fiecare etapă evidențiază calitățile de mentor spiritual și de om ale celui care a fost Decanul Facultății de Litere din Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați.

Cuvinte-cheie: mentor, doctorat, cercetare, profesor.

L'article présente les impressions et les opinions de l'auteur sur le professeur universitaire Nicolae Ioana, en tant que pédagogue et coordinateur dans le domaine de la recherche scientifique, en soulignant les moments qui ont mené à la naissance d'une relation professionnelle qui l'a marquée. Depuis le choix du thème de la recherche de doctorat et jusqu'à sa fin, chaque étape met en évidence les qualités de mentor spirituel et humaines de celui qui a été le Doyen de la Faculté de Lettres de l'Université «Dunărea de Jos» de Galați.

Mots-clé: mentor, doctorat, recherche, professeur.

Am avut șansa ca formarea mea ca filolog să înceapă destul de devreme și sub auspicii extrem de favorabile. Adolescența mi-a fost marcată de bucuria și norocul de a participa la cursuri de pregătire pentru probele de la Olimpiadele de limba română ținute de oameni cu înaltă competență în domeniu ca regretata doamnă profesoară Zoe Dumitrescu-Bușulenga, domnul profesor Nicolae Manolescu și minunatul om și dascăl, domnul profesor academician Eugen Simion. Rigoarea și spiritul critic au fost daruri de neprețuit pe care le-am primit de la acești oameni.

Am urmat cariera de dascăl, cu credința că aceste daruri trebuie transmise mai departe, dar și cu conștiința faptului că pregătirea nu trebuie să se limiteze la partea didactică și că, fără o dezvoltare a orizontu-

lui meu de filolog nu pot fi un profesionist adevărat. Așa am luat hotărârea de a susține doctoratul, ca o împlinire a unei experiențe, dar și ca o provocare de a merge pe alte drumuri decât cele bătătorite. Nu e o hotărâre ușoară, mai ales când realizezi că acest examen îți cere să aduci ceva nou, să cercetezi dintr-o perspectivă proaspătă opere disecate și comentate până la epuizare de alții. Și mai ales nu e ușor, dacă alături de tine nu ai un îndrumător care să îți dea sugestii fără să îți limiteze viziunea, să îți stimuleze gândirea fără a îți impune propriile tipare, să accepte că ești în același timp un învățăcel și un partener de discuție.

Am ezitat mult înainte de începe acest drum și poate că, dacă nu era domnul profesor Nicolae Ioana, nu îl parcurgeam nicio dată. I-am admirat articolele lucide și bine

structurate din „Caiete critice” și din „Literatorul”, pamfletul fin și forța scriiturii ascunsă sub zâmbetul ironic. Am descoperit cu uimire perspective noi asupra fenomenului literar și asupra unor prozatori și critici cunoscuți în lucrările sau monografiile Domniei Sale (*Marin Preda – incomodul, Eugen Simion, Fănuș Neagu* etc.) și m-am regăsit în unele dintre luările de poziție împotriva epurărilor literare pe teme politice din epoca totalitaristă.

Alegerea temei mele de doctorat – *Psihologia vestimentației în romanul românesc interbelic* – a plecat de la o discuție avută cu domnul profesor, în care deplângea lipsa de curaj a tinerilor cercetători în ale filologiei și mai ales tendința generală a lumii didactice universitare de a se închide în domeniul strict al specialității și de a se cantona în teme în a căror dezvoltare resursele creative nu ar fi fost exploatate îndeajuns. Îmi amintesc că avusesem curiozitatea de a testa reacțiile la o astfel de temă în mai multe împrejurări, în mediul academic bucureștean și ele au fost sceptice, ba chiar vehemente contra „interdisciplinarității” pe care ar presupune-o dezvoltarea sa, părerile fiind că o teză de doctorat trebuie să se încadreze cât mai strict în domeniul filologic. Mă gândeam cu regret să renunț, căci n-aș fi putut lucra niciodată la o temă care să nu îmi stârnească interesul, dar, după ce i-am expus domnului profesor motivele care mă împingeau să cercetez o asemenea temă, m-a încurajat și aprecierile m-au decis să încep alături de dumnealui această călătorie interioară.

Obişnuită cu „paternalismul” directorial al multor profesori din universitar, am fost plăcut surprinsă să constat că, de la bun început, raporturile s-au stabilit pe ideea de parteneriat și ceea ce m-a motivat foarte mult a fost mai ales libertatea pe care domnul profesor Nicoale Ioana mi-a lăsat-o în structurarea lucrării. Intervențiile în selecția bibliografiei au fost mai mult decât folositoare și m-au scutit de a pierde timp cu studiul unor scrieri care nu ar fi servit scopului meu. Bun cunoscător al lucrărilor de critică și de teorie literară, sugestiile dumnealui mi-au îndreptat pașii către descoperiri de valoare, care

mi-au stimulat gândirea critică și mi-au deschis curiozitatea. Am constatat astfel că tema abordată de mine era puțin și superficial tratată la noi, dar am găsit articole și lucrări extrem de interesante mai ales pe filieră franceză.

Una dintre provocările acestei lucrări a fost interdisciplinaritatea. Tratarea temei cerea nu numai buna stăpânire a unor noțiuni și instrumente de teorie și critică literară, dar și noțiuni de psihologie, sociologie, semiologie etc. Programul de studiu pe care l-am conceput sub îndrumarea domnului profesor a cuprins și lucrări din aceste domenii și m-a surprins să constat că dumnealui s-a implicat în căutarea unor resurse cât mai relevante din punctul de vedere al exploatării literare, dincolo de limita strictă a filologiei și în ciuda timpului limitat de care dispunea. Totuși, una dintre direcțiile pe care a insistat mereu a fost contactul permanent cu operele investigate, lucrul efectiv pe text, disecarea nivelurilor semnificative ale creațiilor literare selectate.

Modul de lucru propus în redactarea tezei a dovedit o viziune modernă, dincolo de barierele academice și didactice, fără a face însă concesii rigorii și documentării aprofundate. Tentația de a te pierde în informații și de a face speculații este mare în asemenea împrejurări, iar observațiile dumnealui pertinente, care au însoțit tot parcursul redactării tezei, nu m-au făcut niciodată să mă simt ca un „elev”, ci ca un tovarăș de căutări și de descoperiri. Marele talent al domnului profesor a fost de a învăța odată cu doctoranzii săi, învățându-i în același timp și cred că această calitate l-a făcut iubit și respectat și l-a ajutat să păstreze mereu în scrierile sale acea prospețime a viziunii care e atât de greu de păstrat odată intrat în tiparele și canoanele academice.

Ar trebui să amintesc că parcursul unui doctorat, dincolo de eforturile intelectuale, presupune și consum emoțional și sacrificii din partea doctorandului, mai ales când acesta este deja implicat în viața profesională. Pe acestea le pierde din vedere poate, mulți îndrumători de doctorat, dar domnul profesor Nicolae Ioana a dovedit și calități de fin psiholog. Umorul, încurajarea, înțele-

gere, tonul cald și replicile vesele au făcut întotdeauna din prezența dumnealui un prilej de bucurie și m-au susținut în momentele dificile pe care le-am traversat în anii de doctorat.

Ceea ce am înțeles la încheierea doctoratului de la domnul profesor a fost că acest examen nu înseamnă doar redactarea unei lucrări de înaltă ținută științifică sau doar acordarea unui titlu sau „privilegiu” acade-

mic, ci înseamnă o promisiune pe care ți-o faci de a avea alte standarde profesionale, de a ridica nivelul exigențelor în ceea ce privește evoluția ta ca dascăl și ca filolog și mai ales o onoare care se câștigă prin muncă. Întreaga carieră a domnului profesor Nicolae Ioana a fost un exemplu în acest sens și ceea ce a lăsat posterității avem datoria de a duce mai departe cu modestie și cu perseverență.

Simona ANTOFI, Alina CRIHANĂ,
Nicoleta IFRIM

Despre profesionalismul unui dascăl, la superlativ

Abstract

Această scurtă trecere în revistă a activității profesorului Nicolae Ioana scoate în evidență elementele majore care definesc profilul său academic și științific, construit în perioada în care a lucrat la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați. Rezultatele didactice ale lucrului cu studenții la Filologie sunt dublate de profilul critic al celui care a fost Nicolae Ioana, un spirit polemic care privea literatura română din perspectiva unei dinamici interioare, eurocentriste.

Cuvinte-cheie: Nicolae Ioana, profesor, spirit critic, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați.

This brief survey of professor Nicolae Ioana's activity points out the major elements defining both his academic and scientific profile enhanced during his teaching activity at "Dunărea de Jos" University of Galați. The didactical results of working with students in Philology are doubled by Nicolae Ioana's critical profile, a polemic sharp-edged spirit who views Romanian literature in its inner, Europe-centred dynamics.

Keywords: Nicolae Ioana, professor, critical spirit, "Dunărea de Jos" University of Galați.

Nicolae IOANA (pseudonim publicistic **Andrei GRIGOR**) a activat, din anul 2002, ca profesor la Facultatea de Litere a Universității „Dunărea de Jos” din Galați, în cadrul Departamentului de Literatură, Lingvistică și Jurnalism, având ca principale axe de cercetare *Istoria literaturii române: secolele XX-XXI*, *Discursul critic românesc: secolele XIX-XXI*, *Literatură și discurs critic în învățământul românesc (secolele XX-XXI)*, *Cultură și identitate românească*, *Poetica și retorica genurilor biograficului*, *Poetica și retorica textului epic*. În această perioadă a coordonat activități de curs și seminar destinate îndeosebi studenților de la Filologie, iar în ultimii ani, studenților de la Jurnalism și masteranzilor

înscriși în cele două programe de studii coordonate de Catedra de Literatură, Lingvistică și Jurnalism a facultății gălățene (*Teoria și practica textului și Comunicare interculturală și Literatură*). Cursurile destinate filologilor s-au axat îndeosebi pe problematica literaturii române de secol XX, a cărei evoluție, urmărită din perspectiva dinamicii genurilor și a structurilor tematice raportate la factorul social-politic, a constituit obiectul unui demers deopotrivă istoric și critic, preocupat întotdeauna, în spirit comparatist, de situarea fenomenului literar românesc într-un context european și universal. Prin cursurile de istoria literaturii române contemporane – *Literatura română interbelică*.

Simona ANTOFI, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, e-mail: simoantofi@yahoo.com.
Alina CRIHANĂ, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, e-mail: crihanoali@yahoo.com.
Nicoleta IFRIM, Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, e-mail: nicodasca@yahoo.com.

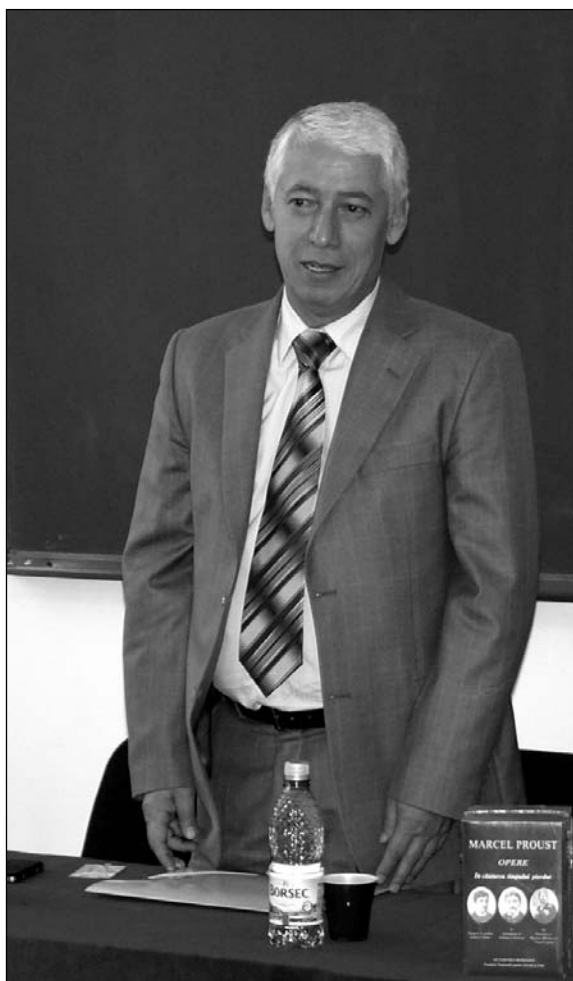
Poezia, Literatura română interbelică. Proza, Literatura română postbelică –, precum și cursurile opționale – *Probleme speciale ale literaturii. Metamorfozele romanului românesc al secolului XX, Psihologia personajului feminin, Postmodernismul românesc* ș.a. – profesorul Ioana a propus studenților o abordare complexă a structurilor literare românești, întemeiată pe metode critice adecvate fenomenelor studiate, cărora le-a surprins, cu un ascuțit simț polemic, nota de specificitate, dar și amplitudinea europeanizantă. În cadrul programului de studii de la Jurnalism, a coordonat cursul de *Cultură și civilizație românească*, orientat spre studiul raporturilor dintre cultura ca praxis și ipostazele civilizației, al relațiilor dintre reprezentările culturale românești și imaginarul colectiv autohton, al ipostazelor modelului cultural românesc (sistem, paradigmă, strategie, context, stil de viață) în comparație cu modelele europene. Cursurile profesorului Ioana, integrate în programul de studii de masterat, au vizat îndeosebi probleme de poetică și retorică subordonate unui demers genologic (*Poetica și retorica discursului epic, Poetica și retorica genului biografic*), dar și problematica ficțiunilor transgenerice în raport cu istoria ideilor și a mentalităților (*Memorialistica europeană și ficțiunea politică*) sau aceea a marilor epoci culturale și literare din spațiul european (*Strategii textuale. De la Avangardă la Postmodernism*).

Conducător de doctorat în domeniul Filologie (*Literatură română, Literatură comparată, Teoria literaturii*), începând din 2004, și director al Școlii Doctorale a Facultății de Litere din cadrul Universității „Dunărea de Jos” din Galați (2008-2012), Nicolae Ioana a coordonat activitatea de cercetare doctorală a unor cadre didactice tinere, din sistemul de învățământ universitar și preuniversitar, pe teme de actualitate și care încă stau în centrul unor dezbateri și polemici critice – chestiunea revizuirilor literar – canonice, de pildă, sau pe teme de interferență/dialog inter-, multicultural ori de convergență a artelor.

De asemenea, profesorul Ioana a propus – sau a făcut parte din comisia de referenți oficiali – decernarea titlului de Doctor

Honoris Causa pentru o serie de personalități de mare prestigiu național și mai ales internațional, dintre care amintim: academician Eugen Simion, academician Gheorghe Chivu, prof. univ. dr. Silviu Angelescu, directorul Institutului de Istoria Artei „George Oprescu” al Academiei Române, scriitorul Virgil Tănase, criticul literar – prof. univ. dr. – Mircea A. Diaconu, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava. Din 2013 a fost director al Centrului de Cercetări de Istorie și Teorie Literară al Academiei Române – Institutul „G. Călinescu”, instituționalizat la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați).

Carierea sa didactică este completată de cea dedicată cercetării științifice, publicând peste 250 de articole și studii în reviste de specialitate din țară și din străinătate (*Procedia – Social and Behavioral Sciences, Communication interculturelle et littérature, Revista Transilvania, Caiete critice, Literatorul, Annales de l'Université „Dunărea de Jos”, Fascicule XXIII, Mélanges francophones* etc.), precum și în actele unor colocvii naționale și internaționale, pe teme privind literatura română interbelică și postbelică, raportul dintre discursul literar și critic și discursul ideologic, statutul literaturii în sistemul de învățământ al epocii totalitare etc. De asemenea, a susținut comunicări științifice în cadrul a numeroase manifestări științifice internaționale de prestigiu, dintre care amintim, selectiv: *Literature as Identity Educational Strategy in the Globalization Age*, comunicare în cadrul **WORLD CONFERENCE on DESIGN, ARTS AND EDUCATION - DAE-2012**, Ankara University, Bahcesehir University & Near East University, May 01-04, 2012 (în colaborare cu Simona Marin); *Changes in the educational, aesthetic and social-cultural paradigm of the Romanian literature within the globalisation background*, comunicare în cadrul **3rd WORLD CONFERENCE ON LEARNING, TEACHING AND EDUCATIONAL LEADERSHIP**, 25-28 OCTOBER 2012, Maison N.-D. Chat d'Oiseau, Brussels, Luxemburg – Belgium; *Discursuri identitare în contextul cultural postbelic*, comunicare **invitată** în cadrul Colocviului

Internațional Povestirile vieții: memorie, istorie și ficțiuni identitare, Facultatea de Litere, Universitatea Dunărea de Jos din Galați, 26-27 octombrie 2012; *The impact of the literary models over the forming of human personality*, comunicare în cadrul **International Conference on Education and New Learning Technologies „Edulearn11”**, Barcelona, 4-6 iulie 2011 (în colaborare cu Simona Marin).

Este autorul a 8 cărți (*Marin Preda – incommo*, 1996; *Căruța lui Moromete*, 2001; *Eugen Simion* (monografie), 2001; *Fănuș Neagu* (monografie), 2001; *Eugen Lovinescu* (monografie), 2002; *Romanele lui Marin Preda*, 2002; *În ariergarda avangardei* (Eugen Simion – convorbiri cu Andrei Grigor), 2004; ediția a II-a adăugită, 2012 etc.), coautor al *Dicționarului general al literaturii române* (2004-2009), coautor și coordonator redacțional al *Cronologiei vieții literare românești. Perioada postbelică* (10 vol., 2010-2012).

A fost membru în comitetul de redacție și în comitetul științific al revistelor academice *Caiete critice*, *Communication interculturelle et littérature* și al *Revistei de Istorie și Teorie Literară* (Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române) și, începând din 2006, a fost implicat în numeroase proiecte ale Centrului de cercetare *Comunicare interculturală și literatură* și ale Institutului de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” al Academiei Române.

În perioada 2009-2011, a fost directorul proiectului IDEI – CNCSIS cu titlul *Impactul factorului politic și ideologic asupra reflectării literaturii în sistemul de învățământ*. Perioada 1948-1989 (cod CNCSIS 949), o cercetare de anvergură ce și-a propus realizarea unei cercetări integrate, având ca element de noutate dubla perspectivă, literară și psihopedagogică, privind presiunea politicului și ideologicului asupra reflectării literaturii în învățământul românesc între 1944-1989 și impactul acesteia asupra modelului comportamental social. Evidențiind măsura în care o instituție ca învățământul românesc s-a resimțit la nivelul proiectării modelului educativ, prin selecția și valorificarea moștenirii literare sau prin impunerea unor noi modele și scări de valori ideologizate, proiectul coordonat de profesorul Ioana a reprezentat un demers novator de cercetare prin acoperirea unei breșe existente în studiile vizând perioada totalitară care nu au analizat efectele pe care le-a avut politizarea statutului educațional al literaturii asupra generațiilor formate în perioada totalitarismului comunist și, pe de alta, prin însăși explicitarea tipului de imixtiune a politicului în sistemul educațional al epocii.

Prin toate acestea, ca și prin multe alte aspecte ale activității sale didactice și de cercetare complexe, profesorul Nicolae Ioana a format generații de absolvenți ai Literelor gălățene, ai specializărilor de master și ai Școlii Doctorale și a creat o direcție de cercetare interdisciplinară competitivă, de înalt standard academic, deja recunoscută în mediile specializate ca purtând marca inconfundabilă a altitudinii sale intelectuale și a profesionalismului său fără fisură.

Gheorghe MANOLACHE

Odiseea sufletului reîntors în Patria cerească

Abstract

Comemorarea scriitorului și profesorului universitar Andrei Grigor este un exercițiu de reactivare a memoriei afective care este necesară în configurarea efigiei spirituale a prieteniei ca valoare ontică supremă. Andrei Grigor este evocat ca prinț al discreției și cavaler al decenței reflectat atât în gesturile lui cotidiene, precum și în cărțile sale despre rosturile fundamentale ale intelectualului și scriitorului român: omenia, prietenia, dar și trădarea, lașitatea etc. Acest exercițiu de exorcism are în vedere lămurirea răspunsului cuvenit în legătură cu dezvăluirea dimensiunii divine a binelui din noi. Prin modul său de a se raporta la semenii și literatură, Andrei Grigor se înscrie într-un model cultural fundamentat pe valori umaniste. Evocarea se pliază pe modelul peren prin care se reafirmă dreptul intelectualului la libertate spirituală, demnitate și desăvârșire etică acceptate ca dar divin prin care omenia profundă din noi se lasă a fi descoperită, cultivată și dăruită necondiționat.

Cuvinte-cheie: arhetip, alchimie, bibliotecă, complex, decență, discreție, elixir, idiom, martiriu, mortificare, odisee, omenie, orgoliu, prietenie, stoicism, trădare, vâslă.

The commemoration of the writer and university professor Andrei Grigor is an exercise of reactivating the affective memory that is necessary in the shaping of friendship's spiritual effigy as a supreme ontological value. Andrei Grigor is evoked as being a prince of discretion and a knight of decency, which is reflected both in his daily gestures and his books on the fundamental meanings of the Romanian intellectual and writer: humaneness, friendship but also betrayal, cowardice, etc. The aim of this exorcism use is the edification of the proper answer regarding the disclosure of the divine dimension of good within us. Through his way of approaching the others and literature, Andrei Grigor belongs to a fundamental cultural pattern consisting of humanist values. The evocation comes together as a perennial pattern reaffirming the intellectual's right to spiritual freedom, dignity, and ethical fulfillment accepted as a divine endowment through which the profound kind-heartedness within us unveils itself, cultivated and given unconditionally.

Keywords: archetype, alchemy, library, complex, decency, discretion, elixir, idiom, martyrdom, mortification, odyssey, kind-heartedness, pride, friendship, stoicism, betrayal, oar.

Andrei a plecat dintre noi, discret și preagrăbit, cu fruntea încoronată de aura cărților pe care le-ar fi scris. S-a îndepărtat de noi la capătul lumii, unde omul trăiește mai ferice decât „în pășunile sale”, că „nu-i ploaie, nici ninsoare”, ci pururea lumină

lină adie dinspre Bibliotecile Elizee.

L-am revăzut, aici pe pământul udat de o Dunăre cerească, toamna trecută (după tragica noapte de decembrie de la Sibiu), când l-am vizitat împreună cu Mircea și Vasile, însoțiți de colegele lui de catedră: Simona,

Nicoleta și Alina.

Cu fața senină, în deplin acord cu o tunsoare romană, care-i scotea în evidență forța interioară, înveșmântat în togă, Andrei ne-a întâmpinat în bibliotecă; de această dată așezat într-o lectică sprijinită de mâinile îngerești ale Simonei.

Ne-am îmbrățișat, după mai vechiul obicei al fărtaților, vorbindu-ne prin mijlocirea unui altfel de limbaj, anamnestic, pe care se pare că îl știm cu mult înainte de a deprinde graiul cel de toate zilele. Această reîntâlnire din asfințit mi-a reamintit că ziua nu poate fi învinsă definitiv de noapte și că prietenia nu are neapărată trebuință de sonuri și isonuri. Era cu noi, și dincolo de noi, o solemnitate a tăcerii pe care doar biblioteca și basilica o generează și o impun ca însemn al frăției revărsată din potire dumnezeiești.

Cuvintele se întrupau, de această dată, în idiomuri gestuale ce traduceau intenția lui Andrei de a-și urma profeția pregătindu-se/-ne pentru călătoria din urmă spre Patria cerească.

Prin geamurile bibliotecii, lumina de miere tomnatică se cuibărea între flacoanele al căror parfum luase locul celui din cărți, amestecându-se cu elixirurile unei adânci semantici a durerii. Au fost clipele în care le și ne priveam cu speranță, știind că trupul lui Andrei avea trebuință de alchimia ce le dădea întâietate în locul cărților.

Începând din acest estimp când îi scriu, de la Sibiu, printre literele ce plutesc pe unda limpede a ecranului, care ne unește și ne desparte, se întretese odiseea desprinderii sufletului de trup, așa cum o știm din troparul la slujba ceasurilor și din cântarea lui Homer despre moartea lui Patroclos și Menelaos. Ori din prezicerile lui Tiresias, cel care-i spusese lui Ulise că, după restabilirea ordinii în Ithaca, își va lua vâsla pe umăr și va călători, de unul singur de-această dată, spre țara unde oamenii nu cunosc marea (zbuciumul) și unde rama corabiei este folosită ca lopată de vânturat grânele.

Andrei ne-a învățat că această-ne-nduplecată călătorie a sufletului în trup se cere împlinită de fiecare dintre noi, fără cârtire și, mai ales, dusă până la capăt. „Odiseea”, „Cartea lui Iov” sau „Evangeliile” reprobea-

ză orice act de stoicism cu privire la scurtarea, violentarea sau evitarea, cu de la sine putere, a trecerii noastre prin viață. Ulise și Iov vor îmbrăca tunică umilinței, pentru a putea răscumpăra libertatea sufletului mortificat, învingător deasupra pasiunilor și a tentațiilor omenești. În drumul său cu vâsla pe umăr, Ulise o avea însoțitoare pe înțeleapta fiică a lui Zeus, Atena, care l-a învățat să-și ascundă comorile pământești în grotă nimfelor. Iov, ispitit și încercat de Satan, își va încredința sufletul și toate cele ale sale, lumești și îngerești, lui Dumnezeu care „făcuse gard în jurul casei” lui. Iar Cristos ne va îndemna să ne luăm crucea pe umăr și să îl urmăm în călătoria spre Patria cerească, acolo unde crucea nu mai înseamnă suferință, ci semn deplin al biruinței asupra morții.

Cu aceste gânduri îl caut pe Andrei, acest prinț al discreției și cavalier al „decentei” și-l regăsesc reflectat, așa cum îl știm, în oglinzile dialogurilor sale cu Profesorul nostru (și cu o mică parte dintre noi) despre rosturile fundamentale ale omului: trădarea, omenia, prietenia, lașitatea, asuprirea etc. Un spirit „Ulisiac” și „Iovian” străbate convorbirile; mai cu seamă pe acelea despre felul în care „toate nenorocirile, cu care ne încearcă viața” fac parte din firesc, aieva nesfârșitei „puteri de a le depăși”.

Întrebarea, emersă din aceste exerciții de exorcism, are în vedere lămurirea unui răspuns convenit în legătură cu enuclearea nedumeririi legată de dimensiunea divină a „binelui din noi”.

Captivi în urzeala poveștii despre om – *Ecce Homo!* –, suntem atrași, ca fluturile de para focului mistuitor, spre ideea că, până la urmă, rămânem un „amestec paradoxal” în care binele ar putea veni din „valorificarea răului”, iar răul ar putea fi „devenirea bineului excesiv”. Profesorul nu se dezice de preceptul pe care ni l-a insuflat din tinerețe, potrivit căruia *a fi om de omenie* presupune a respecta valorile creștine *ad rem* și regulile de civilitate *in act*. Ceea ce se traduce în omenia de zi cu zi, în stăruința de a rămâne om indiferent prin ceea ce ne este dat să tre-

cem și, mai presus de aceasta, în „bucuria omului de a întâlni alt om”. Altfel „mai bine nu ne-am fi născut”! De aici și cultul prieteniei de care Andrei nu s-a dezis; convins fiind că, prin acest dar divin, omenia profundă se lasă a fi descoperită, cultivată și dăruită necondiționat.

Complexul lui Cain, ucigașul fratelui arhetipal, reverberat în cel al vânzătorului Iuda, tradus ca formă necenzurată a dictonului „iubește-l pe Dumnezeu și fă ce vrei”, ne-a ținut treji de nenumărate ori, până în zori, convingându-mă/-ne că Andrei avea un mare respect pentru cei care cred, cu toată ființa lor, în Dumnezeu.

Se întrevede acest dar al deschiderii sufletului său din paginile dialogurilor în care ni se descoperă un Eugen Simion sado-venian, pe care îl copleșesc nostalgiile despre sărbătoarea de altă dată a Învierii, slujba și ritualul Deniilor, postul Paștelui, Cina de după slujba Învierii în familie etc. ... „toate acestea s-au dus, n-a rămas decât dâra unei melancolii luminoase în spiritul meu” ... conchide Profesorul.

De altfel, sentimentul grav al acestei stări de ancorare în speranța mântuirii este unul dintre puținele pasaje, de la mijlocul cărții (din cumpăna dialogurilor), în care Andrei revine, aducând în prim-plan reflecții talmudiene despre vânzarea lui Iuda, acceptat drept „cota parte” din noi. Acea latură a ființei care a fost desemnată de dinainte să se împlinească abominabila trădare fără de care „Fiul Omului n-ar fi fost identificat și n-ar fi fost răstignit... iar dacă n-ar fi fost răstignit, scenariul divin nu s-ar fi împlinit... și dacă nu s-ar fi împlinit, omenirea nu s-ar fi mântuit...”

În această lumină a predestinării tragice suntem de nenumărate ori sortiți condamnării: odată pentru că, prin Adam, ni s-a încredințat un rol nefericit în parabola divină (de neascultător, vânzător, lapidator, asupritor etc.) și a doua oară, pentru că remușcarea tardivă nu ne mai salvează. Tragedia se topește în fatalitatea omenescului din noi, în preponderența umanului. Și dacă, din frică omenească, ni se îngăduie (ca lui Petru) să ne lepădăm temporar (la al treilea cântat al cocoșului) de Învățător și să ne

plângem restul vieții de milă, suntem liberi, mai apoi, să ne căim devenind piatra pe care se poate ridica biserica lui Hristos. Nu avem voie însă de a ne târgui, cu niciun preț, gestul trădării. Prin convertirea noastră putem, cel mult, să ne schimbăm ca Saul din prizonieri în fondatori spirituali.

Deși nu l-am auzit niciodată mărturisind „Cred, Doamne, ajută necredinței mele!”, sunt convins că Andrei scriitorul, profesorul, gânditorul se gândea la Dumnezeu și la rostul și locul religiei creștine în viața lui și a celor din jurul său. O pedagogie a discreției, cu adevărat creștine îi cenzura orice mărturisire publică și orice formă de fariseism. Întrebări de felul celor adresate Profesorului „- Cum putem învia? Printr-un martiriu? Printr-o umilință (de fapt, tot un fel de martiriu și ea)? Prin regăsirea orgoliului piedut? (dar orgoliul, trufia nu sunt necreștinești)?” – îndeamnă la meditație și la posibile decizii amânate.

Nu întâmplător, Andrei revine la semnificația suferinței ca soluție compensatoare și mântuitoare și la vocația credinței ca vindecare a ființei de frica de moarte și de trădare. Imaginea unui Dumnezeu ce „stăpânește peste regatul desnașdejilor noastre”, a unui Dumnezeu, lumină pe care o aprindem „într-un tărâm pe care nu-l vedem și de care ne temem” (de care autorul „însemnărilor pariziene” pare a se fi rușinat, auto-suspectându-se de „superficialitatea” adărrii spontanee) îl fac pe Andrei să apeleze la un „asalt interogativ”: „Crud și ateu, rânduiri neghioabe? De ce vă judecați atât de aspru?”

În opțiunea lui Andrei, destinul omului modern este acela de a-L căuta singur (nu prin intermediari) și de a-L regăsi pe Dumnezeu ca necesitate ontică și transcendentă. Nu de a-L trăda sau și, mai grav, de a-L vinde cărturarilor, preoților sau fariseilor. Cutremurătoare prin sinceritatea ei dostoevskiană mărturisirea, celui care nu L-a găsit încă pe Dumnezeu, nu este o scuză, după cum nu poate fi receptată nici ca sfruntare sau ca disperare că El nu s-ar mai afla în Omul modern:

„eu nu l-am găsit pe Dumnezeu. E drept că nici n-am avut pasiunea căutării. Ceva

m-a ținut, însă, mai mereu departe de El sau, în orice caz, de protecția Lui «religioasă», instituționalizată. Dacă folosește discuției noastre, v-aș putea spune *ce*. Poate preoții... Mulți dintre cei pe care îi știu sunt departe de oameni. Am motive serioase să cred asta. Poate și faptul că nu am vocație Ioviană.” (*În ariergarda avangardei*, 2012: 217)

Andrei stoicul a încercat pe cont propriu să afle dacă existențialista spaimă de moarte reprezintă momentul în care „convingerile (poate nu și sentimentele) morale scad” și dacă omul se îndepărtează de Dumnezeu, fiind „tentat să-și procure și să-și trăiască bucuriile (trăiește clipa!) cu o patimă pe care morala creștină o sancționează”.

La întrebarea dacă „teama de moarte ne face să trăim în regim de urgență”, altfel spus dacă „spaima de moarte îl face pe om mai puțin moral și-l îndepărtează de Dumnezeu?”, Eugen Simion îl avertiza că astfel de întrebări pot fi cotate (de clerici și nu numai) drept un moment de necredință. Și, ca urmare, autorul lor s-ar putea pregăti pentru un dantesc „sejur în infern”; fapt necontrazis, de altfel, de Andrei: „Asta și fac, dar îmi ia timp. Cred că mai am nevoie de 40-50 de ani”.

Se vede însă că „timpul n-a mai avut răbdare”, lăsându-i doar un an (de la 15 decembrie 2013 până în 16 decembrie 2014) din cei 50 pe care și-i mai dorea. Era fericit Andrei... și se credea nemuritor!... ca orice îndrăgostit...

Cei care ne mângâiem cu prietenia lui „de-adevăratelea” (ca să-i preiau o frântură de pe ultima dedicație), știm că sufletul său generos, descătușat de umbrele lumii prin care a trecut și-a aflat, după un an de cumplite-ncercări, pacea în Patria cerească, de unde coborâse, cu soroc binerânduit, pe pământ. Și ne împăcăm cu această bună speranță, sădită în noi de Homer, Platon, Plutarh, Plotin, Numenius din Apameea sau de Iisus, că trupul se risipește-n pământ, sufletul se reabsoarbe în lună, iar spiritul se retopește orbitor în lumina dumnezeiască.

În clipele de taină, dintr-un loc anume ales pe malurile unei Dunări cerești, ne întrebam dacă *Odiseea* nu este întreaga istorie a sufletului omenesc, rătăcitor pe mări și peste țări, exilat vremelnice într-o identitate civilă și rechemat apoi să revină, prin poarta Capricornului, într-o zi, de la nașterea-n trup hotărâtă, în Patria cerească.

Am fost sortit să îi fiu alături, într-o noapte luminoasă din preajma Nașterii lui Iisus și să-i împlinim dorința de a-i îndupleca pe îngeri să-i mai îngăduie a rămâne o vreme printre noi. Și pentru că noaptea, după cum ne spun „matematicienii” pitagoreici, este umbra pământului care adeseori atinge luna, cred că este de datoria noastră să ne reamintim de revelațiile și misteriiile lui Sylla, cel din dialogul *Despre fața care se vede în sfera lunii*, referitoare la călătoria sufletelor pe lună și la soarta lor odată ajuns acolo.

Mai cu seamă acum, după ce l-am pierdut pe Andrei în lumina lină, am convingerea că fiica Demetrei, care a primit în palme sufletul lui, nu este, așa cum se mai crede încă, regina Regatului Subteran; ci, după cum ne învață Plutarh, Persefona este însăși luna:

„Privește-ți mâinile și bucură-te,/ căci ele sunt absurde./ Și picioarele privește-ți-le, seara,/ drept cum stai,/ atârând spre lună./ Poate că sunt mult prea aproape/ ca să mă vezi,/ dar și aceasta e altceva decât nimic./

Mă voi face depărtare,/ ca să-ți încap în ochi,/ ori cuvânt,/ cu sunete de mărimea furnicii,/ ca să-ți încap în gură./ Pipăie-ți urechea și râzi/ și miră-te că poți pipăi.

Pe mine însumi mă dor,/ în scurta trecere.//

[...] o, n-am să știu că și tu/ te dori pe tine asemenea,/ și nu eu sunt acela/ cu care vorbesc!//

[...] Ieși din cort, prietene,/ să stăm față în față,/ privindu-ne, să tăcem împreună,/ mereu întrebându-ne/ în sine celălalt dacă e,/ și cum pe sine însuși se simte./

Joc de-a rostogolul, cu pietrele,/ de unde va stârni, spre altundeva.”

(Nichita Stănescu,
Dreptul la Timp: Enghidu)

Vocația și aspirațiile lui Andrei

Abstract

Acest articol tratează subiectul vocației și aspirațiilor lui Andrei Grigor: ce a dorit el să devină când era copil, cum s-a supus neîncetat loialității de discipol pentru Profesorul Academician Eugen Simion și cum avea specific un adevărat cult al prieteniei. Articolul analizează împotrivirea lui Andrei Grigor față de afirmația lui Marin Preda că omul devine moral când trebuie să înfrunte moartea. Andrei Grigor l-a căutat pe Dumnezeu toată viața lui și a dat dovadă de o corectitudine și o moralitate ce au eclipsat buna purtare a multor creștini practicanți. A fost apolitic și a devenit un respectat profesor și filolog de prestigiu, dar și un prieten neprețuit.

Cuvinte-cheie: Andrei Grigor, vocație și aspirații, loialitate, prietenie, moralitate.

This article talks about Andrei Grigor's vocation and aspirations: what he first dreamt of becoming when he was very young, how he was driven later by his loyalty towards his master – Professor Eugen Simion, Academician – and by a real cult of friendship. Further on, the article debates upon Andrei Grigor's being against Marin Preda's assertion that man becomes moral when he has to face death. He sought for God all his life and proved of rectitude and morality eclipsing the good behavior of many practicing Christians. He was apolitical and he became a respected well-known professor and philologist, and a highly treasured friend

Keywords: Andrei Grigor, vocation and aspirations, loyalty, friendship, morality.

Primul ideal profesional al lui Nicolae Ioana / Andrei Grigor a fost să se facă dogar. Avea patru ani și admira îndelung niște meșteri de butoaie din vecinătatea blocului... părintesc din Moreni. A face butoaie i se părea a fi îndeletnicirea cea mai frumoasă și mai importantă din lume. Poate că, dintr-o perspectivă simbolică, însuși destinul său va fi pus sub pecetea efortului de a se aduna, de a-și „încercui” sau echilibra existența destul de frământată. În fond, aceasta este și grija dogarului: de a strânge laolaltă niște doage rebele și încovoiate, dibăcia lui constând în a le supune pe toate unei funcționalități comune și precise. Mama sa, rușinată de insignifiantul sau

derizoriul proiect existențial pe care voia să-l îmbrățișeze odrasla decisă să o ia pe drumul vieții într-un mod foarte practic, i-a spus că el trebuie să se străduiască să ajungă „un om mare”.

Atunci, noul ideal i-a apărut sub o coloratură cratofanică. Ținta micului Nicolae, de vreo opt-nouă ani, a fost, nici mai mult, nici mai puțin, de a ocupa funcția tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej. Lupta pentru succesiunea dejistă încă nu se declanșase în acei ani (sfârșitul „obsedantului deceniu”) și, deși ambițiosul copil nu reprezenta un real pericol concurențial pentru celălalt Nicolae, scorniceșteanul, mama a luat măsurile necesare și i-a articulat câteva

palme corecționale imprudentului pretendent la demnități în stat, imediat ce a declarat în mod public intenția sa de mărire. A venit o bună prietenă a mamei sale, care l-a sfătuit pe copilul dezorientat profesional să se facă „doctor de femei”. Însă interesatul de o nouă conversie nu prea știa ce înseamnă această meserie, nici nu s-a mai preocupat cu astfel de proiecte și finalmente a ajuns filolog. Din surse directe știu că tatăl său a așteptat răbdător să-și termine anii de studiu, pentru ca apoi să-i sugereze părințește că trebuie să se apuce serios de o meserie ca lumea, din moment ce și-a făcut cheful cu facultatea. Adevărul e că nici nu a nimerit prea bine după repartitia guvernamentală, fiind trimis, printre altele, profesor și la penitenciarul dâmbovițean.

În climatul concentraționar din țara noastră comunizată, discrepanța existențială nu ar fi fost prea evidentă dacă Andrei ar fi rămas în spațiul corecțional, însă a venit momentul 1989, care l-a adus pe încă tânărul dâmbovițean (aflat în pragul celor 40 de

ani) pe adevăratele și consacratele/consacratele maluri ale Dâmboviței, la București. Aici, s-a instalat în redacția de la revista „Caiete critice”, unde a dat peste un spațiu intelectual privilegiat, peste un fenomen pe care el însuși l-a denumit „spiritul caietist”. Era vorba despre o mișcare energică a ideilor, despre o atmosferă familiară, dar și de existența unei emulații impuse de criticul Eugen Simion. Atunci și-a dat (în sfârșit) seama că ritmurile travaliului său intelectual erau mult mai lente decât ar fi trebuit să fie și, evident, mult mai puțin creative. Exemplele din jur i-au accelerat ritmurile existențiale și i-au aprofundat consecvența și devotamentul față de idei. Cert este că o conștiință a necesității de a face lucruri temeinice a avut de câștigat din această activitate și colaborare la „Caiete critice”.

Andrei Grigor și-a asumat ca nimeni altul dintre discipolii profesorului Eugen Simion onoranta condiție. Fidelitatea și datele caracteriale i-au fost însoțite de afini-

tatea în opțiuni, de poziționarea față de fenomenele literare și umane printr-o aceeași încredere în sensul moral al criticii. El a înțeles foarte bine lecția profesorului, care spune că, în primul rând, nu trebuie să manifesti spirit tranzacțional în privința ideilor asimilate și vehiculate. Moralitatea magistrului – grea și demnă povară într-o lume post-decembristă din ce în ce mai mult interesată de profitul material – a găsit teren prielnic și i-a prilejuit o fascinantă experiență existențială, care l-a scos din leneveală, amorțire provincială și risipire intelectuală. Impresia pe care mi-am făcut-o despre comodul, în fond, Andrei este aceea că de multe ori lucra la vreun studiu ori proiect academic din... rușine și respect față de profesor. Exemplul și autoritatea maestrului l-au apăsător în mod „dictatorial” – uneori alternativ, alteori ultimativ – pentru că îi impuneau să scrie, oricâte alibiuri demotivante ar fi fost el în stare să găsească.

Redau, în transcrierea subsemnatului (din care am scos două fraze nesemnificative pentru întreg), scurta intervenție orală a lui Andrei Grigor cu prilejul decernării, în octombrie 2011, a distincției de „Doctor honoris causa” Academicianului Eugen Simion la Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău: „Nu sunt obosit, sunt proaspăt, pentru că aici s-a făcut un act de dreptate și pentru că s-au spus cuvinte drepte despre domnul profesor Eugen Simion. Știu că nu-i place să fie lăudat, sau nu dincolo de o anumită măsură care face ca uneori laudele să fie formale, ba chiar ipocrite. Nu e cazul a ceea ce s-a întâmplat aici. De aceea, domnule profesor, nu o să vă laud pe dumneavoastră astăzi. O să mă laud pe mine! [...]”

Mă laud însă că v-am avut profesor în ultimul an de facultate, în semestrul al doilea, și că de atunci am început să văd altfel literatura. Am început să o înțeleg și mai ales am început să iubesc literatura română.

Mă laud că v-am citit cărțile. Mă laud că v-am admirat și vă prețuiesc și acum proiectele – uneori uriașe par unora și poate că de aceea descurajează, dar care sunt absolut necesare pentru cultura noastră. Mă laud că pun și eu pe cât pot umărul ca să ajut la realizarea lor. Mă refer la un proiect pe care nimeni nu l-a amintit aici și care, alături de **Dicționarul general al literaturii**

române, inițiat și dus până la capăt într-o formă primă de domnul profesor Eugen Simion – este tot o inițiativă a dumnealui. Și anume **Cronologia vieții literare românești**. Un proiect extraordinar care face, cred, să fie altfel înțeleasă epoca literaro-politică, așa zice, de după 1944, dincolo de orice vorbe, dincolo de orice calificări, dincolo de orice clișee care au început și continuă să circule în cultura românească.

Mă mai laud pentru că îmi sunteți model. Un model în care cred, în care a crezut – și știu bine ce spun – toată generația mea, chiar dacă unii acum nu mai vor – treaba lor! – să o recunoască.

Mă laud pentru că în modelul acesta intră – iată, după cum s-a spus și astăzi, ceva mai înainte – încrederea că omul se poate face pe sine. E adevărat că unii se fac că lucrează, unii se fac că sunt miniștri și apoi ne fac nouă, celorlalți, culpe. Unii se fac că sunt scriitori și sunt și critici care îi cred și care îi impun ca atare. Mă laud că sunt primul convins că dumneavoastră nu faceți acest lucru, că ați mizat pe literatura adevărată, pe scriitori care, chiar dacă într-un moment nu însemnau nimic, grație scrisului dumneavoastră și prestigiului dumneavoastră, s-au impus și sunt astăzi niște nume în literatura română, chiar dacă – încă o dată – unii au uitat că vă datorează acest lucru.

Eu vă datorez foarte mult, însăși formația mea spirituală. Vă mulțumesc pentru asta. Vă mulțumesc și dumneavoastră că m-ați ascultat, chiar dacă e un discurs mai neconvențional. Vă mulțumesc!”

Pe lângă vocația de discipol loial, Andrei Grigor a avut un adevărat cult al prieteniei, ceea ce nu l-a împiedicat să manifeste o exigență inflexibilă față de toți cei care se bucurau de încrederea și afecțiunea sa. Am fost martorul rupturii într-o clipită, dintr-o rațiune de principiu, a unei prietenii care se închease în cursul a peste trei decenii cu un congener (dispărut și el, nu cu mult timp înaintea sa). Te puteai simți în largul tău alături de un cozeur fermecător, cu replici inteligente și pline de umor, gata întotdeauna să ilustreze povestirea unor întâmplări reale cu situații similare găsite în... bancuri, în fabule sau în „cazarma cu ficțiuni”. Însă vocea sa baritonală atât de calmă și caldă se înăsprea în momentul când vorbea despre

aberațiile existente în sistemul de învățământ superior, cu care se confrunta în calitatea sa de decan al Literelor gălățene, unde a format și lăsat un colectiv harnic și foarte bine încheșat. Cercetătorul Grigor era foarte pornit împotriva actualelor criterii de evaluare academică, în care nu se ia aproape deloc în calcul menirea didactică a universității, ci numai activitatea de cercetare, desigur necesară, dar nu exclusivă.

Andrei Grigor nu era de acord cu aserțiunea lui Marin Preda, conform căreia omul devine moral atunci când este încercat de prima spaimă de moarte. Pentru el, spaima de moarte reprezenta momentul în care convingerile morale (nu neapărat și sentimentele de această natură) se estompează, iar omul se îndepărtează de Dumnezeu. Este situația în care ființa noastră vremelnică este ispitită să-și trăiască hedonist viața, cu o patimă și fervoare pe care decalogul creștin le interzice. La urma urmei – credea Andrei – teama de moarte ne face să trăim febril, credința și principiile morale riscând să devină palidă alternativă la interesele egoiste din lumea secularizată.

Adept al motivului antic „Cinis et umbra sumus”, cel care nu a dorit să fie îngropat creștinește nu-l găsisse pe Dumnezeu, însă nici nu manifestase o profundă fervoare a căutării Lui. Un accident biografic din tinerețea amoroasă, când a avut un conflict cu un reprezentant al Bisericii, l-a determinat să aibă o reținere constantă față de cadrele instituției religioase și față de slujitorii „intermediari”, care – era el ferm convins – proiectează fără fidelitate (în sensul primar) umbra divină asupra credincioșilor. Dar, în ciuda puseelor sale de ateism, Andrei Grigor nu a fost nici pe departe imoral, pentru că morala nu i-a fost legată, în mod obligatoriu, într-un raport de determinare directă față de religie. Andrei a dovedit o corectitudine și o moralitate care au eclipsat buna conduită a multora dintre creștinii practicanți – oricâte cruci și milostenii cu nemiluita ar face ei în incinta sau prin jurul bisericii.

Toate proiectele profesionale pe termen lung ale copilului Nicolae Ioana s-au dovedit a fi ratate. Nu s-a făcut dogar și, chiar

dacă ar fi rămas la prima pasiune, și-ar fi pus în butoaiele fabricate numai Coca-cola, pentru că, antiamerican convins, avea în intenție să-i ducă pe stăpânii lumii la faliment prin consumul său excesiv al acestei băuturi. Nu i-a luat locul nici lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, pentru că era o natură funciarmente apolitică: nu suporta moralitatea dubioasă a elitei politice și intelectuale, care își arogă în exclusivitate dreptul de a enunța „adevăruri” politice și pretinde ca acestea să fie urmate de noi, ceilalți. Nici „doctor de femei” nu a ajuns, deși, dacă ar fi să-l raporteze la relația cu sexul frumos, alături de cultul prieteniei, cel care și-a dat doctoratul în opera lui Marin Preda își însușise ființial învățătura din finalul romanului *Cel mai iubit dintre pământeni*. Când a ajuns mare (pentru că a ajuns chiar mare), iubitul nostru Andrei „s-a făcut” ceea ce i-a dictat vocația: un filolog redutabil, un profesor respectat și un prieten neprețuit.

Bianca BURȚA-CERNAT

Andrei Grigor, incomodul

Abstract

Autoarea acestui articol încearcă să surprindă reflectarea caracterului incomod al lui Andrei Grigor în întreaga sa activitate ca polemist și în studiile sale despre Marin Preda pe care Grigor l-a perceput ca pe un incomod. Se observă în activitatea sa lupta pentru apărarea valorilor literare, o luptă dusă cu seriozitate, rigoare, tenacitate și mult caracter. Nu a făcut concesii, nu a ezitat într-o lume plină de oportunism și tranzacționism, asumându-și marginalitatea și marginalizarea.

Cuvinte-cheie: Andrei Grigor, incomodul, caracter, lupta contra oportunismului și tranzacționismului, marginalitate și marginalizare.

The author of this article tries to grasp the reflection of the uncomfortable Andrei Grigor into his main studies on Marin Preda whom he perceived as an uncomfortable person, and into his whole activity overall as a polemist. A defense of literary values is noted in his activity that is filled in by seriousness, rigor, tenacity and a lot of character. His fight lacked concessions and hesitations in a world full of opportunism and transactionism, assuming marginality and marginalization.

Keywords: Andrei Grigor, the uncomfortable, character, fight against opportunism and transactionism, marginality and marginalization.

Ca și alți colegi de generație – de la Mircea Nedelciu și Tudor Dumitru Savu la Gheorghe Crăciun și Ioan Lăcustă, de la Mariana Marin la Traian T. Coșovei –, Andrei Grigor (pseudonimul lui Nicolae Ioana) s-a grăbit, din nefericire, să ne părăsească. „Optzecist” întârziat prin scriitură și prin formula prozastică metafictional-cotidianistă din volumul de debut (*Cazarma cu ficțiuni*, 1993), ca și prin discursul său critic, dar „șazecist” prin opțiunile sale axiologice, a fost prin excelență un eretic și un incomod, un critic în contra curentului, un apărător al valorilor estetice consacrate, într-o epocă dificilă, în care est-eticul agresiv avea

întâietate, iar vânătoarea de așa-ziși colaboraționiști era dusă cu o furie suspectă. Un atipic, așadar.

Cele trei cărți ale sale despre Marin Preda – având la bază o teză de doctorat –, îndeosebi *Marin Preda incomodul*, dar și *Căruța lui Moromete* sau *Romanele lui Marin Preda*, fără a uita micromonografiile cu finalitate didactică despre Fănuș Neagu, Eugen Simion sau E. Lovinescu, îi definesc, într-un plan mai larg, opțiunile critice. Studiile despre autorul *Moromeților* ar merita recitite și, de ce nu?, reeditate, ca eventual punct de plecare pentru viitoare abordări.

Seriozitatea investigației istorico-literare

se asocia, în cazul lui Andrei Grigor, cu o vocație particulară pentru ceea ce se numea, cândva, *la critique du combat*. Paradoxal sau nu, a fost, de la început, un apropiat al „grupului de la Brașov”, prețuit de regretații Alexandru Mușina și Andrei Bodiu, dar și un stâlp al *Caietelor critice*, conduse de profesorul E. Simion. Pasionantul volum de convorbiri cu E. Simion, *În ariergarda avangardei* (2004, ed. rev. 2012), îi pune în valoare nervul de intelectual critic și, într-un fel, îi sintetizează demersul intelectual, pe axa relației de durată dintre maestru și discipol.

În timp ce lucram la *Cronologia vieții literare românești. Perioada postcomunistă*, proiect pe care ar fi trebuit, de altfel, să-l coordoneze chiar domnia sa, dacă boala nu l-ar fi smuls dintre noi, am fost, nu o dată, frapată de convergența pozițiilor sale ideologice cu cele ale tinerilor intelectuali critici de azi. Cercetător principal la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București și decan al Facultății de Litere din Galați, organizator de proiecte colective și om de echipă, Andrei Grigor s-a implicat de la început în colaborarea la *Dicționarul general al literaturii române* și a coordonat editorial primele zece volume din *Cronologia vieții literare românești* (perioada 1944-1964), apărute în anii trecuți. Îl putem considera, cred, ca fiind un înaintemergător al acestui demers extrem de dificil, dar atât de necesar, care va trebui dus, în pofida oricăror dificultăți, până la capăt. Pentru Andrei Grigor, politizarea stalinistă, represivă, a literaturii din anii '50 avea un corespondent în politizarea anticomunistă din anii '90, când Monica Lovinescu, Virgil Ierunca sau Gh. Grigurcu și alți procurori literari de serviciu luaseră locul vechilor comisari ideologici, iar G. Călinescu, Tudor Arghezi, Mihail Sadoveanu, Marin Preda, Nichita Stănescu și alții erau puși la stâlpul infamiei pentru tributul plătit vremurilor. Occidentalismul agresiv, cu stigmatizarea snoabă a Estului, deprecierea țărânimii, masochismul identitar, antiestetismul inchiizitorial, perpetuate, sub o formă sau alta, și în mediile culturale actuale, chiar dacă fără vehemența de altădată, au fost ținte frecvente ale polemicilor

sale. Și-a asumat nu puține riscuri în bătaia dusă contra falselor revizui.

Modestia, discreția l-au ținut departe de vanitățile prim-planului. Citindu-i cărțile, observ, ca o linie subterană de continuitate, preocuparea pentru metamorfozele realității și pentru ceea ce aș numi „revizuirea revizuirilor”, o operațiune al cărei moment va să vină. Din acest punct de vedere, a fost un spirit în avangardă. Ceva din intransigența combativă, (anti)ideologică și deconstructivă, a optzecismului poate fi regăsit în incisivele sale texte polemice. Orientate împotriva abuzurilor est-eticii, a noilor dogme și a noii politizări (anticomuniste) a literaturii, ele sunt animate de o dimensiune etică profundă. Etică, pur și simplu.

Nu atât reinterpretarea textelor literare l-a preocupat pe Andrei Grigor, cât recontextualizarea lor și *atitudinea* implicită sau explicită a autorilor discutați. Privind lucrurile într-un plan mai larg, îmi place să văd în șantierele pe care le-a deschis, singur sau în colaborare cu colegii săi de la București și/sau cu doctoranzii săi de la Galați, o nevoie de reevaluare onestă a *întregii* literaturii române din timpul comunismului. Cea mai solidă lucrare a sa rămâne, fără îndoială, cea despre Marin Preda, iar cea mai reprezentativă, adevărat autoportret intelectual, este miscelaneul confesiv *Pedagogia discreției*, alături de dialogurile din *În ariergarda avangardei*. O editare a publicisticii și eseisticii sale, mai ales a celei din anii '90, ar fi necesară și ar oferi, cred, o imagine elocventă a controverselor ideologice și literare din epocă. Pentru că, probabil înainte de orice altceva, Andrei Grigor a fost un polemist autentic și un luptător care a pus în luptă sa pentru apărarea valorilor literaturii seriozitate, consecvență, rigoare și mult caracter. Într-o lume în care oportunismul, tranzacționismul, orientarea după cum bate vântul, par a fi devenit soluții predilecte de viață pentru mult prea mulți comentatori (și profitori) ai literaturii de azi, a preferat să-și asume marginalitatea și marginalizarea: fără concesi și fără ezitare. S-ar putea ca viitoarele evoluții ale criticii și ale vieții intelectuale autohtone să-i dea dreptate.

Un intelectual critic în contra curentului

Abstract

În acest articol Paul Cernat face portretul unui Andrei Grigor critic intelectual cu spirit moralist ce a luptat contra curentului. El a pledat contra comunismului, manifestând în permanență un temperament de războinic chiar și în studiile sale despre Marin Preda, Fănuș Neagu, Eugen Lovinescu și Eugen Simion.

Cuvinte-cheie: critic intelectual moral, Andrei Grigor, polemică, spirit de luptă.

In this article Paul Cernat portrays Andrei Grigor as an intellectual moralist critic who fought against the stream. He pleaded against communism constantly reasserting his warrior temperament even in his studies on Marin Preda, Fănuș Neagu, Eugen Lovinescu and Eugen Simion.

Keywords: intellectual moral critic, Andrei Grigor, polemics, spirit of fighting.

Înainte de a fi critic sau istoric literar propriu-zis (deși puțin prolific, a fost unul foarte serios), Andrei Grigor a fost ceea ce se cheamă un intelectual public de speță moralistă. Din păcate, nu îndeajuns de vizibil, dar îndeajuns de reliefat pentru a rămâne ca reper pe viitor, când apele se vor mai fi decantat. Polemist împotriva curentului, a fost unul dintre cei mai vehemenți și mai articulați critici ai ceea ce a fost numit, la noi și aiurea, „anticomunismul postcomunist”, cu abuzurile lui „est-etice”, pretins justițiare și revizioniste, asupra valorilor canonice ale literaturii naționale. În aproape tot ce a scris și a construit, de la cărțile despre „incomodul” Marin Preda la primele 10 volume din *Cronologia vieții literare românești* (perioada 1944-1964) pe care le-a gestionat, această fibră polemică și contestatară poate fi lesne regăsită. Pe de altă parte, atitudinea vehementă și intransigentă l-a marginalizat și, probabil, l-a uzat prematur într-o luptă in-

gală. E un paradox aici: deși apărător al „autonomiei esteticului”, Andrei Grigor a pus în această apărare o energie eticistă de sens contrar celei pe care a combătut-o. A lucrat, apoi, pe mai multe fronturi. Optzecist prin vârstă și scriitură, a fost apropiat de scriitorii „grupului de la Brașov” (Alexandru Mușina, Gheorghe Crăciun, Andrei Bodiu, Caius Dobrescu ș.c.l.), deși deosebirile ideologice dintre ei erau marcante, iar „pro-șaiyecismul” său apăsător contrasta cu „optzecismul” lor militant. (Multă vreme l-am crezut brașovean; în realitate, era originar din Moreni...). E aici un mister al unei prietenii peste mode și timp la care n-ar strica să reflectăm. Mereu itinerant, a pendulat timp de două decenii între activitatea de cercetător principal la Institutul de Istorie și Teorie Literară „G. Călinescu” din București și activitatea universitară, pe care și-a desfășurat-o la Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați

(unde a format, de-a lungul anilor, mai mulți tineri cercetători). Avea un temperament războinic, de luptător, iar anii '90 au fost ani de „critică în tranșee” (preiau, aici, formula fericită a confratelui Alex. Goldiș, dintr-o carte de referință despre critica anilor '60). Inclusiv studiile sale despre Marin Preda, Fănuș Neagu, E. Lovinescu, E. Simion au la bază implicarea polemică în chestiunea „revizuirii” postcomuniste a valorilor estetice. Din 1990 și până când suferința l-a smuls dintre noi, a fost un pilon de bază al *Caietelor critice*, un „caietist” fidel, așadar, discipol și interlocutor constant al criticului Eugen Simion, căruia i-a dedicat o micromonografie didactică și împreună cu care a scos – în două runde, în 2002 și 2012 – o pasionantă carte de convorbiri. Am scris deja despre ea – nu insist. Cei doi convorbitori au trecut împreună prin bătăliile dificile ale deceniului zece, despre care depun mărturie. Era cumva în firea lucrurilor ca Andrei Grigor să-și asume gestionarea *Cronologiei...* coordonate și inițiate de Pro-

fesorul Simion și doar nefericitul accident din decembrie 2013 l-a împiedicat să demareze volumele anilor '90. Rămâne să-i ducem la capăt dificila misie.

Deși rolul său e aici unul secund, volumul *În ariergarda avangardei* definește inclusiv personalitatea și opțiunile de intelectual critic ale lui Andrei Grigor față cu derivatele tranziției postdecembriste. Cele două voci care se împletesc și se completează în aceste pagini, vocea magistrului și cea a discipului, aparțin unui „moderat” care-și domină, aparent detașat, neliniștile, și unui „radical” mai tânăr, cu exprimări tranșante, câteodată exasperate și pătimașe: două generații, două sensibilități, două stiluri distincte. Se vede limpede angajamentul ferm și în răspăr al lui Andrei Grigor pe aliniamentele Războiului Rece din cultura și literatura română. În loc de alte considerații, voi încerca, în cele ce urmează, să conturez un potret-colaj al opțiunilor regretatului nostru coleg – *par lui-même*: „În ce lume am intrat, ce morală are și cu ce e ea mai bună decât

cea de dinainte? Până în '89 era profitabil, dar nu obligatoriu, să lauzi puterea dacă voiai recunoaștere. Sunt destui care n-au făcut-o și s-au impus prin forța lor intelectuală. Prin '90 devenise o condiție imperativă să o înjuri. Au făcut-o destui și ne-am ales cu intelectuali de carton, în fața cărora generațiile mai noi se prosternă fără a le mai verifica autenticitatea"; „Sunt aproape convins că o lege care ar interzice sau ar limita cultivarea miturilor și a valorilor naționale ar stârni numaidecât chiote elitiste de entuziasm. Dar una care ar interzice denigrarea lor ar inflama numaidecât retorica libertății de expresie. (...) azi poți pone gri pe oricine și orice înseamnă valoare culturală statuată. Dar să nu te legi de M. Lovinescu, de V. Ierunca, de G. Liiceanu, de fiul său spiritual (...) fiindcă ești repede suspectat că te afli în slujba unor mașinațiuni obscure și tratat în consecință. Devin la rândul meu suspicios. Cine în serviciul cui este? Care e direcția?"; „Am avut și înainte de 1989 destule rezerve față de prestațiile radiofonice ale Monicăi Lovinescu. Mi s-a părut, am și acum aceeași părere, că sub suprafețele benefice ale comentariilor sale literare se află un rău a cărui lucrare e mult mai insidioasă și mai persistentă. Judecățile sale, notele bune sau rele, se întemeiau aproape exclusiv pe componenta politică a unei cărți sau alteia, ori pe atitudinea scriitorilor față de regim. Ele au determinat (...) o axiologie nespecifică. Astăzi se vede, cred, că nu de prea multe ori entuziasmul politic prilejuit de cărțile comentate atunci ar fi putut să fie dublat și cu unul estetic și că așezarea lor într-o scară a valorilor a fost una conjuncturală. De fapt, atitudinea Monicăi Lovinescu a încurajat tendința de a considera, ca în anii '50, estetismul drept un delict, un fel de evazionism sinonim cu abdicarea morală. După 1990, cu o suficiență pe care îmi e greu să o înțeleg, s-a erijat într-un soi de far călăuzitor autorizat să emită directive stupefiante. Îmi amintesc bine îndemnul la dărâmarea statuiilor culturale naționale, care a dinamizat elanul stahanovist al multor intelectuali de-ai noștri. Unii s-au ales cu felicitări, alții cu aspre dojeni pentru caracterul șovăielnic de duce-

re la îndeplinire al directivei"; „Cum se face că din școala lui Noica axată pe spiritul național, au ieșit asemenea hulitori care, după ce au beneficiat de prestigiul filosofului, dărmă înseși temeiurile sistemului de gândire din care s-au hrănit?"; „Or fi și zeflemiste, dar eu cred că asemenea construcții «intelectuale» ne-au făcut mai mult rău «în fața Europei» decât venirea minerilor la București, eveniment nefericit căuia încă nu i s-a analizat nici până azi, lucid, mecanismul psihologic"; „Știți ce cred că e mai grav? Că «miticismul» e mai cu seamă acuzat de aceia care îi reprezintă cel mai bine tipologia, dar fără naturalețea și hazul personajului care i-a dat nume (...) El apare astăzi la televizor, mai conferențiază și pe la nu știu ce universități occidentale și ia în zeflemea, cu gesturi largi și maimuțări penibile, cultura, politica, inocențele și năviițele oamenilor de rând, chiar și bunul-simț ca stare de spirit (...) Ar trebui să vorbim și despre această terifiantă tendință de a batjocori tot ce este românesc și a face din asta un argument intelectual și un motiv de mândrie"; „Valeriu Cristea a intrat în arena polemicii politice făcând de fapt polemică morală. Azi, e vizibil că el a avut dreptate și multe dintre adevărurile celorlalți s-au dovedit mincinoase"; „Suntem încă într-o epocă a elitismului disprețuitor, de multe ori agresiv. Spațiul ruralității și umanitatea ei interesează de multe ori doar ca argument al zeflemelii îmbătoșate. (...) Alexandru George cântă după aceeași partitură de mai bine de un deceniu. Ca și Gheorghe Grigurcu. O ură fără imaginație și fără leac... Ea îi face să uite adevăruri simple cum ar fi acela că obârșia citadină, citadinismul ca atare, nu reprezintă o valoare în sine. Evident, nici ruralismul"; „Nu vă urmez în atitudinea de respingere a elementului biografic ca furnizor de explicații asupra operei (...). Mai ales în roman, el poate fi o sursă a înțelegerii și a interpretării"; „Eu cred că șazecismul (prin valorile lui mari, dar și ca fenomen) a avut două merite decisive: 1) a recuperat esteticul și l-a scos de sub suspiciunea de păcat «ideologic»; 2) a găsit cea mai bună formulă de disidență politică: conținutul operei (adevărurile omului, ale

istoriei în general, și ale istoriei recente și contemporane) și integrarea estetică a acestor adevăruri”; „Încă de acum vreo douăzeci de ani, din vremea romantică a *Caietelor critice*, mi-am dat seama că ritmurile travaliului meu intelectual sunt mult mai lente și, evident, mult mai puțin creative. Am iubit însă *Caietele...* și *Literatorul...*, am crezut în programul lor, în direcția și proiectele dumneavoastră, și am încercat să-mi îndesesc ritmurile. Nu știu cât am reușit, dar cu siguranță devotamentul față de idei și conștiința trebuinței de a face ceva serios au avut de câștigat din această colaborare”; „Nu am o părere bună despre prestațiile intelectualității românești în postdecembrism. O consider responsabilă de multe rele ale societății românești de astăzi, inclusiv politice”; „Ocupați cu lupta împotriva comunismului, împotriva literaturii, cu vânarea de vânat inventat pentru propria eroificare și chiverniseală, elitiștii noștri n-au observat, nici nu le-a păsat, că pe soclul de unde au înlăturat modelele și tradiția culturală a bunului-simț

se cocoată Becali, Monica Columbeanu, Simona Senzual (...) prostia trufașă și agresivă etc. Mai cred că, pentru răul românesc de după 1989 – politic, moral, cultural – o bună parte din vină aparține intelectualității”; „Sunt destui – și foarte gălăgioși – cei care susțin că literatura, de fapt scriitorul postbelic trebuie judecat cu o măsură exclusiv morală și stabilesc arogant vinovății: X ar fi trebuit să înalțe baricade în loc să scrie, Y a făcut concesii, Z a lăudat regimul, Q a turnat la Securitate. Dar, strigă purtătorii de cuvânt ai noilor caste culturale (...), lașii noștri sunt mai curați decât ai lor, concesiile lor noștri nu se pun, lingăii noștri s-au spălat mai bine pe dinți și gura nu le mai miroase, turnătoriile făcute de ai noștri au explicații profund existențiale și, în unele cazuri, chiar pot fi considerate acte de justiție”.

Comentariile nu sunt de prisos, dar rămân pentru altă ocazie. Asemenea considerații acute vor deveni, probabil, în anii care vin, tot mai actuale.

Despre Marin Preda, *altfel*

Résumé

Acest articol își propune să prezinte cartea lui Andrei Grigor, Marin Preda – incomodul, insistând asupra punctelor de interes și originalitate ale cărții, în special asupra analizei „temei scriitorului”, aceea a prozelor „realismului socialist” sau a contestării acestui autor după 1989.

Cuvinte-cheie: „tema scriitorului”, contestare, prozele anilor '50.

Cet article se propose de présenter le livre d'Andrei Grigor, Marin Preda – incomodul (Marin Preda – l'incommode), en insistant sur ses points d'intérêt et d'originalité, notamment l'analyse de la «thème de l'écrivain», celle des proses du «réalisme socialiste» ou de la contestation de cet auteur après 1989.

Mots-clé: «thème de l'écrivain», contestation, proses des années 50.

Poate și sub impresia cărții despre care urmează să scriu în continuare, mă gândesc că Andrei Grigor era, într-un fel, un moromețian. Marin Preda a reușit astfel să își „confiște” interpretul, în sensul că îl modificase interior, îl restructurase, îi canalizase intuițiile, modul de a glumi, modul de a privi, întrebător, lumea. Grigor era extrem de interesat de spectacolul moral pe care îl dădeau ceilalți, întorcea pe toate fețele un eveniment sau o stare pentru a-i pipăi dedesubturile, nu-l lăsau deloc indiferent felurile de manifestare ale spiritului primar agresiv. Îmi vine acum în gând că, pe când timpul avea încă răbdare, micul nostru birou de la Institutul „G. Călinescu” semăna, cumva, cu o poiană a lui Iocan, prezidată chiar de el, de moromețianul Grigor.

Un punct nodal al aventurii acestei conștiințe – Andrei Grigor era, întâi de toate, o conștiință – îl reprezintă volumul său *Marin Preda, incomodul*. Cartea ar fi putut fi nucleul unei posibile monografii; dezvoltată, ar fi fost, cu siguranță, cel mai incitant volum despre Preda apărut după 1990 și o apariție

incontornabilă în întreaga exegeză predistă. În forma în care a apărut, cartea cuprinde câteva ample capitole despre nucleele dure sau aspectele controversate din opera lui Marin Preda, deschizând tot atâtea căi de acces, în înțelesul profund pe care îl dădea Lucian Raicu acestei sintagme. Sunt analizate: prozele din *Întâlnirea din Pământuri*, fatalitatea relațiilor erotice, blestemata chestiune insolubilă a „temei povestitorului”, „concesiile” lui Marin Preda (de tipul *Ana Roșculeț* sau *Desfășurarea*), lecturile prozatorului (sau, mai bine zis, modul în care citea Marin Preda). Dezvoltarea de care vorbeam la început ține de analiza unor romane (*Risipitorii*, *Intrusul*, *Marele singuratic*, chiar *Delirul* și *Cel mai iubit dintre pământeni*, ultimele două analizate parțial) și se pare că autorul ar fi și făcut-o, într-un alt volum, intitulat chiar *Romanele lui Marin Preda*, apărut în 2002. Nu am citit această a doua scriere, dar pare a fi exact continuarea cărții pe care îmi propun s-o prezint.

Nu întâmplător m-am referit la Lucian Raicu, deși nu știu, propriu-zis, dacă acesta

a fost realmente un model critic pentru Andrei Grigor: însă senzația că autorul își bate realmente capul cu subiectul său, că îl întoarce pe toate fețele, că îl provoacă, că încearcă să-i stoarcă miezul ideatic, că-i surprinde fețele neașteptate și nebănuite este covârșitoare la lectură. Andrei Grigor reușește performanța de a scrie original despre Marin Preda (în condițiile în care despre Marin Preda scriseseră deja toate „numele grele” ale criticii românești), și de aici iese o carte incitantă, una dintre cele mai inteligente cărți despre Marin Preda pe care eu, una, le-am citit, și, nu în ultimul rând, o carte cu care poți intra în dialog. Viitorii monografi ai scriitorului ar face bine să citească acest volum, mai ales că Andrei Grigor lansează, așa cum spuneam, multe piste care pot fi dezvoltate, formulează tot felul de afirmații care pot fi aprofundate.

Unul dintre cele mai bune capitole ale cărții este cel intitulat *În numele tatălui*. Pe scurt, teoria lui Grigor este următoarea: celebra „temă a povestitorului”, obsesia și blestemul lui Marin Preda, poate fi explicată și prin analiza delimitării de mitul paternității, descifrat în funcție de evoluția cuplului Niculae – Ilie Moromete. Mai mult, tetralogia Moromeților, plus romanul *Viața ca o pradă* (care, practic, încheie acest ciclu, și nu *Delirul*) sunt etape ale raportării la paternitate, nu numai sub raport tematic, dar și naratologic. Grigor utilizează aici psiho-critica (și unele mici sugestii din psihanaliză), adaptând-o însă naratologiei și, într-un anumit sens, criticii genetice. Ce înțelege, deci, Marin Preda prin această „temă a povestitorului”, pe care o livrează cititorului (criticii) – dar și lui însuși – sub forma unei chestiuni insolubile? Pentru că – observă sagace Grigor – referirile scriitorului însuși la această chestiune sunt mai mereu vagi, mai mult ascunzând decât comunicând, ca și când pentru el însuși faptele refuzau să se adune într-un sens. Apoi, toate referirile lui Preda la această temă cuprind mărturisiri despre celebra criză de creație care a însoțit finalizarea *Moromeților I* și conceperea *Risipitorilor*, care se manifesta printr-o neputință a autorului de a nu fi empatic cu personajele trecute și a unui blocaj complet în

fața celor noi. Altfel spus, lui Marin Preda îi vine foarte ușor să vorbească cu vocea lui Ilie Tăbârgel și mult mai greu să-și descopere vocea proprie, care s-o acopere pe cea a personajului său. Or, observă Grigor, această ureche care prinsese foarte bine murmurul lumii apuse încapsulate nostalgic în *Moromeții I* era aceeași ureche care prinsese un univers dominat de Ilie Moromete și va fi, poate, aceeași „ureche” din începutul antologic al *Vieții ca o pradă*, care prinde acea replică a tatălui („Ia-o, mă, și pe-asta”), cu care începe acea „aventură a conștiinței”. Geneza tetralogiei Moromeților ar fi ea însăși elocventă pentru semnificațiile mitului patern, în interpretarea căruia Andrei Grigor se desparte de Eugen Simion, descoperindu-i și părțile de umbră, blocate undeva în zona uimirii autorului (dar și a naratorului și a personajului) în fața *abandonului* de către tată, descris pentru prima oară de-abia în *Viața ca o pradă* (romanul scrierii *Moromeților I*), dar încapsulat într-un triunghi relațional și într-un dublet autobiografic, în cuplul Ilie-Niculae (*Moromeții II*) și Niculae – Al lu’ Parizianu (*Delirul*). În cuplul Niculae – al lu’ Parizianu ar fi încapsulat cel mai semnificativ biografele pre-dist, elocvent pentru tensiunea, mereu resimțită de autor, între biografia celui pentru care viața este o pradă și biografia neli-nișitor de posibilă a *celuilalt*, a acestui even-

tual *dublu* rămas blocat în capcana relației paterne (Niculae din *Moromeții II*). Tocmai acestui *dublu* înlăturat din traseul propriei sale deveniri – *dublu* rămas blocat în universul satului – i se oferă falsă șansă de a-și lua revanșa, prin ideologie, asupra mitului patern și a lumii tatălui. Într-o a doua etapă, din *Marele singuratic*, Niculae este scos, aparent, de sub tutela tatălui, pentru a merge pe drumul său propriu, care, în plan erotic, duce la tragedie (moartea Siminei) și, în plan ideologic, într-o fundătură (reînscrisura în partid). Într-o a treia etapă, Marin Preda însuși se delimitează de mitul patern, o dată cu ideea creării adevăratului său alter-ego, Al lu' Parizianu (deghizat însă în ziarist). În fine, a patra etapă, definitivă, este reprezentată de *Viața ca o pradă*, în care identitatea autorului cu naratorul și cu personajul este completă. Demonstrația lui Andrei Grigor – pe care am încercat s-o refac înainte – rămâne seducătoare, deși, personal, îmi explic altfel criza de creație care a însoțit această obsesivă „temă a povestitorului”.

Andrei Grigor pare a fi în etapa în care contemplă fascinat insondabilul, de aici și opțiunea sa pentru psiho-critică, seducția pentru critica profunzimilor sau pentru critica de identificare. Prin intermediul psiho-criticii este investigat și universul uman din *Întâlnirea din Pământuri*, și tot cu rezultate notabile. Andrei Grigor are excelenta idee de a pune față în față parabola tăietorului de lemne din *Risipitorii* cu modalitatea sondării de tip comportamentist din *Calul, Colina, Întâlnirea din Pământuri* etc., observând prin ce se aseamănă una cu alta (fascinația autorului în fața insondabilului ființei umane) și, mai ales, prin ce se deosebesc (tăietorului de lemne îi smulge cuvintele, îi provoacă reacțiile violent eliberatoare și îi decodează sensurile un psihiatru, dr. Sârbu). Or, din *Întâlnirea din Pământuri* ar lipsi exact vocea dr. Sârbu și de aici caracterul enigmatic sau chiar fantastic al prozelor. Andrei Grigor merge mai departe și descoperă că personajele ar ilustra o „psihologie a insignifianței” și a complexelor de inferioritate, de unde ar veni și tendința de defulare prin gesturi violente.

Celelalte capitole ale cărții sunt mai

explicit plasate sub semnul polemicii, directe sau indirecte. Ajungem aici la investigarea setului de prejudecăți despre „incomodul” Preda, demontate, unele, de Grigor. Una dintre cele mai redutabile este cea despre un Preda „neintelektual”, neșcolit, incapabil de a înțelege filosofie (deși cu pretenții de a crea personaje filosofi) etc. Chiar în primul capitol al volumului, *Cărțile lumii în Poiana lui Iocan*, este demontată această prejudecată. Activându-și vocea moromețiană, dar preluând și ceva din lentoarea cu care scriitorul își urmărea (și scormonea) personajele, Andrei Grigor parcurge, pas la pas cu cititorul redutabil care a fost, de fapt, Marin Preda, cărțile și autorii fetiș ai prozatorului: Tolstoi și Dostoievski, prozatorii americani, Balzac, Caragiale etc. Acest capitol despre lecturile și despre modul întrebător, scormonitor, polemic în care citea Preda este unul dintre cele mai reușite din întregul volum. *Prozatorul* Andrei Grigor pune bine în pagină mirările, surprizele, delimitările polemice ale cititorului și ale scriitorului Marin Preda.

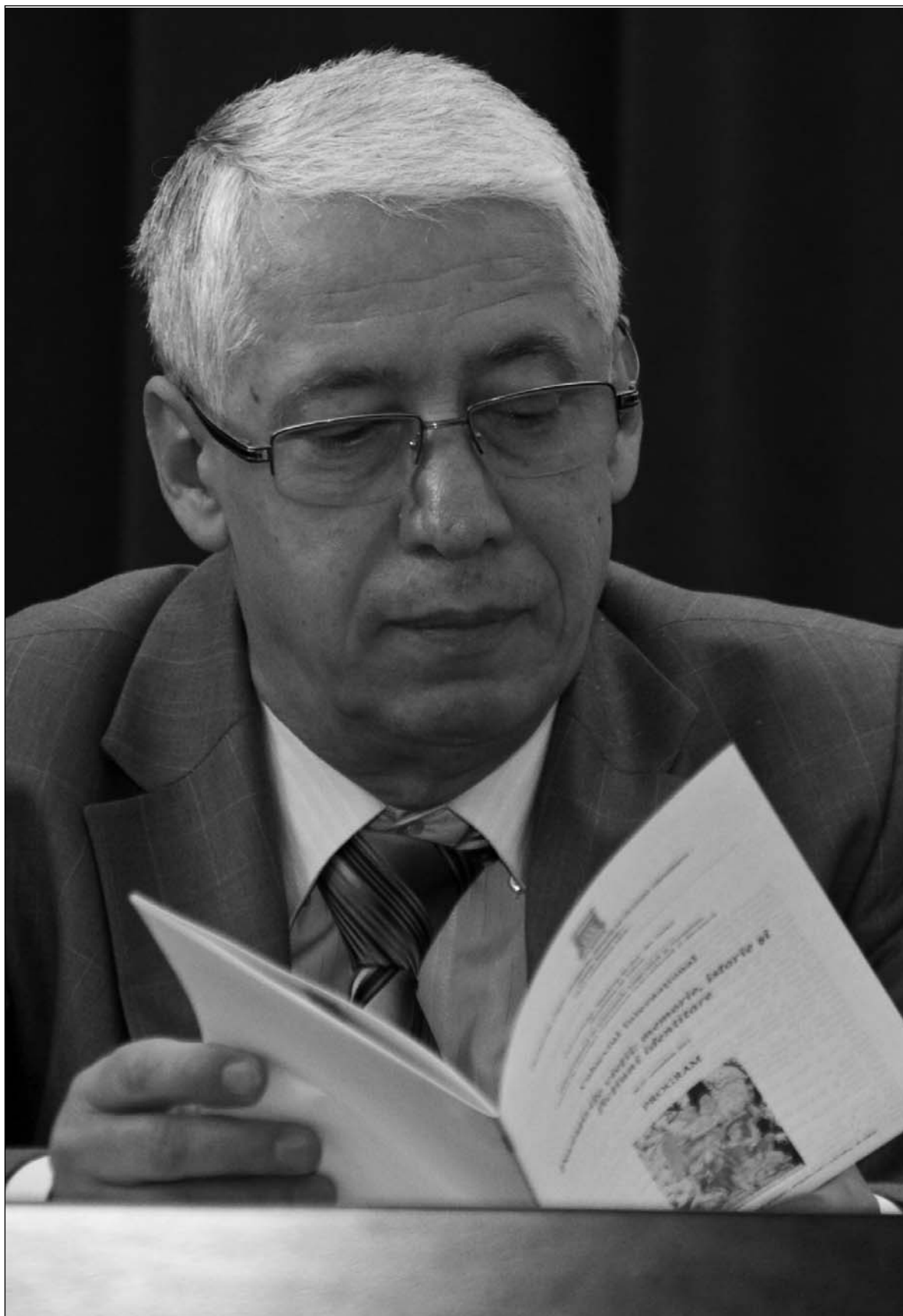
Alte capitole – „Căruța lui Moromete” și „«Concesiile» lui Marin Preda” – sunt în chip manifest polemice față de contestările postdecembriste. Alegând să scrie despre Marin Preda în acei ani (volumul a apărut în 1996), Andrei Grigor se plasează în contracurent de lectura minimalizatoare sau tendențioasă din acea epocă. Interlocutorii lui Grigor, în „Căruța lui Moromete”, sunt Gheorghe Grigurcu, Al. George, S. Damian, critici care montează și arbitrează un „proces” al „colaboraționistului” Preda. Opera scriitorului părea redusă la *Ana Roșculeț* și *Desfășurarea* (ultima subversivă, cea dintâi dând voie realismului socialist *să respire*, ceea ce mi se pare o performanță pentru prozele de acest gen), iar biografia sa la episodul directoratului la Cartea Românească. Nu îmi propun să reconstitui acum acel *plictisitor* și redundant „proces” al lui Marin Preda; o face însă Andrei Grigor, care demontează punct cu punct „acuzele” în care absurdul, manipulările, dar și complexele epocii respective răbufnesc (complexul disidenței românești aproape inexistente și găsirea lui Marin Preda ca țap ispășitor,

încăpățănarea de a respinge prin grila estetică una dintre puținele opere postbelice care o ilustrează la modul superior, scriitori de tipul Preda sau Buzura fiind realmente conștiințele acelei epoci, mici invidii de ordin financiar etalate fără teama de a cădea în ridicol etc.). Rețin, din ampla demonstrație a lui Andrei Grigor lectura în cheie politică a unor romane ca *Moromeții II*, *Cel mai iubit dintre pământeni*, *Intrusul* (făcută tocmai pentru a închide gura adversarilor prozatorului), în care este subliniată subversivitatea profundă a acestor romane, puterea cu care ele se opun și dizolvă „tezele” epocii în care apar. Am citit cu mult interes și comentariul unor proze ca *Ana Roșculeț* și *Desfășurarea*. În prima, avem o muncitoare cu înclinații bovarice, care pare a acționa din arivism și din dorința de putere (asupra micii ei lumi), invidioasă pe succesele colegelor de fabrică. Practic, aici, Marin Preda umanizează și totodată dinamitează tipologia standard a realismului socialist, dând cu tifla „tipizării” și înțelegând în felul său chestiunea „individualizării”. Este limpede că un prozator ca Preda nu putea scrie în grila severă și strâmtă a acestui gen, de care, la nivel

inconștient (la nivel inconștient tocmai pentru că Preda scria *Ana Roșculeț* la sfatul lui Paul Georgescu, pentru a se „reabilita” după receptarea nefavorabilă a excelentului volum *Întâlnirea din Pământuri*), se elibera tocmai prin deformarea și împingerea ei în caricatură. În comentariul său, Grigor insistă asupra sensului subversiv al acestei mici proze. Interesant este și comentariul nuvelei *Desfășurarea*, în care Grigor vede o anticipare a universului din *Moromeții I* și *II*, care, iată „«iese în lume», făcându-se cunoscut în elementele lui de autenticitate”, încă din 1952. Argumente: evocarea, în câteva locuri, a poianei fierăriei lui Iocan, numele personajelor (Boțoghină, Isosică, Trafulică), personajul activistului Țurlea ca posibilă primă întrupare a lui Niculae Moromete și, nu în ultimul rând, comportamentele și reacțiile verbale moromețiene ale personajelor.

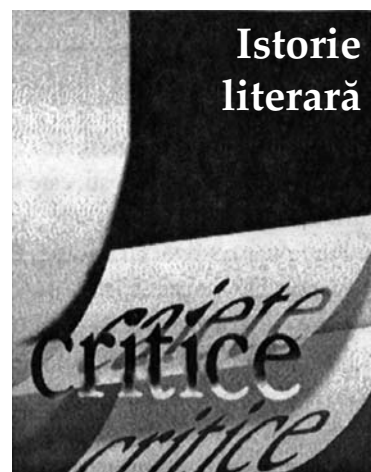
Mă opresc aici, nu înainte de a spune că *Marin Preda, incomodul* ar merita reeditată, împreună cu *Romanele lui Marin Preda*. Exegeza postdecembristă a lui Marin Preda s-ar îmbogăți, astfel, cu o primă contribuție realmente notabilă.

Dana LIZAC

Eminescu, din Tiergarten în Curtea Veche (I)

Abstract

Narator derutant, Mateiu Caragiale vorbește despre Eminescu (spirit înrudit și gânditor hermetic, ca și el), în cod. În nuvela sa „Remember”, Eminescu tânăr, aflat la apogeul carierei sale de poet și om politic în vara anului 1883, poartă masca straniului Sir Aubrey de Vere.

Cuvinte-cheie: *Eminescu în 1883, Mateiu Caragiale, „Remember”.*

A deceptive narrator, Mateiu Caragiale speaks about Eminescu (a kindred spirit and a Hermetic thinker like himself), in code. In his celebrated short story „Remember”, Eminescu, a young man at the peak of his career as a poet and politician in the summer of 1883, wears the mask of the strange Sir Aubrey de Vere.

Keywords: *Eminescu in 1883, Mateiu Caragiale, “Remember”.*

*

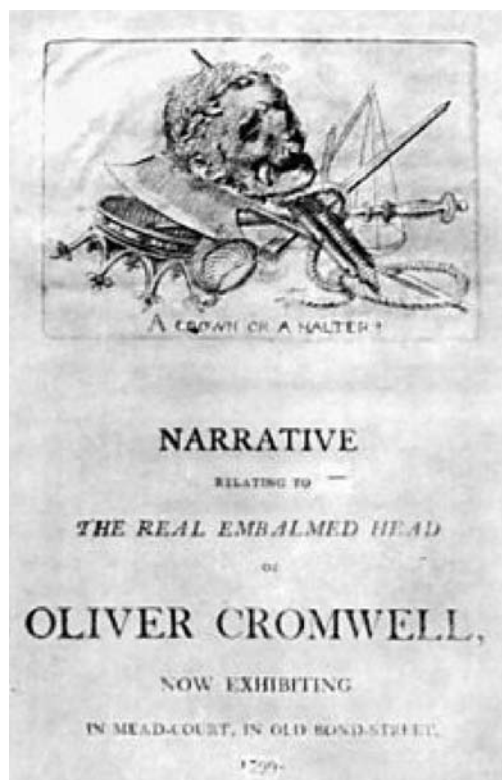
Parcul Tiergarten din centrul Berlinului, cu copacii lui seculari și aleile umbroase, poate fi o grădină publică pentru trecătorul grăbit sau locul întâlnirii cu marile umbre ale trecutului pentru poet. Aici se întâlnește E.T.A. Hoffmann cu un straniu personaj în povestirea care l-a făcut celebru: *Cavalerul Gluck, o amintire din anul 1809*. Străinul bizar, care poartă sub un pardesiu larg redingota brodată a altui secol, „excentricul din Tiergarten”, se dovedește a fi umbra ilustrului înaintaș, compozitorul Cristoph Willibald Gluck. În spiritul lui Hoffmann și al fantasticului romantic credem că se întâlnește în nuvela sa *Remember* naratorul matein cu umbra lui Eminescu sub masca lui Sir Aubrey de Vere.

În introducerea nuvelei mateine întâlnim o frază croită după o frază din introducerea la *Geniu pustiu*, romanul de tinerețe al lui Eminescu. „Răvășind printre hârtiile mele

ca să văd ce se mai poate găsi de ars – hârtiile încurcă – am dat peste o scrisoare care mi-a deșteptat amintirea unei întâmplări ciudate”, spune Mateiu, urmând sintaxa lui Eminescu: „Printr-o clăie prăfuită de cărți vechi (am o predilecție pentru vechituri), am dat peste un volum mai nou: Novele cu șase gravuri.”

Scrisoarea din *Remember* este sigilată cu o pecete de ceară albastră ce reprezintă un sfinx înconjurat de o panglică de jartieră ca în stema Marii Britanii. Pe panglică e înscris cuvântul *Remember*. „Ca eraldist nu eram mulțumit” ne spune Mateiu, „mă așteptam să aflu arme adevărate, nu o simplă emblema”: un indiciu că identitatea este o mască.

Ar fi putut o astfel de pecete să îi aparțină lui Eminescu? În heraldică, sfinxul pe stema unei familii desemnează o legătură cu Egiptul. Împăratul Octavian August avea un inel sigilar pe care era gravat un sfinx. Sfinxul era pentru el un simbol personal,

Reclama pentru o expoziție cu capul lui Cromwell în 1799

Walter Scott: *Woodstock* sau *Cavalerul*. Coperta unei ediții din anul 1863

dar consfințea și stăpânirea asupra Egiptului, pe care îl cucerise și îl anexase imperiului. Eminescu are o legătură profundă cu „Egiptul” mitic, care este pentru el în primul rând patria doctrinei hermetice. Această legătură se formează în anii de studiu la Berlin când audiază cu consecvență cursurile profesorului egiptolog Karl Richard Lepsius, fondatorul Muzeului Egiptologic din Berlin, traducătorul și editorul Cărții Egiptene a Morților. Textele cuprinse în această culegere, căreia Lepsius i-a dat numele, au prin tradiție ca autor pe Toth, Hermesul egiptean. Pentru a ilustra profilul de hermetist al profesorului, pe fațada casei sale natale din Naumburg pe Saale, lângă Weimar, este reprezentat într-un basorelief, unic și foarte vizibil, zeul Hermes în zbor, aducând o cunună detrandafiri.

Panglica ordinului Jartierei, care înconjoară sfinxul în această emblemă, trimite la ordinele cavalești, instituții ale lumii

vechi, tradiționale. Cât despre motto-ul *Remember*, acesta este cuvântul pe care l-a spus pe eșafod, înainte de a fi decapitat, Carol I Stuart, „regele martir”, singurul rege judecat și executat de propriul său popor în lunga istorie a Angliei. Era în 30 ianuarie 1649. Rămas în memoria colectivă, acest cuvânt a fost interpretat ca profeția unei răzbunări. Într-adevăr, chiar în ziua în care s-au împlinit doisprezece ani, pe 30 ianuarie 1661, Cromwell, autorul moral al regicidului, a făcut subiectul unei macabre execuții postume: restaurat pe tron, Carol II Stuart, fiul regelui decapitat, a dat ordin ca trupul lui Cromwell să fie exhumat și decapitat la rândul său. Capul lui Cromwell, care fusese îmbălsămat împreună cu trupul, a fost scufundat în smoală, înfipt într-un par și pus pe Westminster Hall. Acolo a rămas timp de 75 de ani, până ce a fost doborât de o rafală de vânt. De atunci a trecut din mână în mână, traficat timp de 300 de ani de amatorii de curiozități și uneori expus pentru

public, pentru a fi reîngropat abia în 1960. Acest cap tăiat a făcut obiectul multor discuții și povești de senzație în Anglia.

La capul îmbălsămat al lui Cromwell se referă Eminescu în introducerea la *Geniu pustiu*: „Printr-o clăie prăfuită de cărți vechi (am o predilecție pentru vechituri), am dat peste un volum mai nou: Novele cu șase gravuri.” Este vorba probabil despre una dintre numeroasele ediții ale romanelor istorice ale lui Walter Scott din seria *Waverley*. „Deschid”, zice Eminescu, „și dau de istoria unui rege al Scoției care era să devină pradă morții din cauza unui cap de mort îmbălsămat”. Regele este Carol II Stuart, proclamat de parlamentul scoțian Rege al Scoției pe 6 Februarie 1649 în Edinburgh, imediat după execuția tatălui său, Carol I – iar capul de mort îmbălsămat este metafora lui Cromwell. Episodul se referă la tribulațiile și fuga din Anglia a regelui în anul 1651, când Cromwell pusese o recompensă pe capul său. Întâmplările sunt relatate de Walter Scott în romanul istoric *Woodstock sau Cavalerul* (*Woodstock, or The Cavalier*, 1826). În ultimele ore, operațiunile de urmărire sunt conduse în roman de Cromwell însuși.

„Închipuiți-vă însă pe cine l-a pus litograful să figureze în gravuri de rege al Scoției?” – continuă Eminescu – „Pe Tasso! Lesne de explicat: Economia. Am scos într-dins portretul lui Tasso spre-a-l compara. Era el, trăsura cu trăsura.”

La sfârșitul romanului, naratorul găsește o scrisoare trimisă cu ceva timp în urmă de Toma Nour. La fel ca Mateiu, aruncă scrisoarea în foc. Deschide apoi sertarul mesei în care are câteva portrete împrăstiate printre hârtii și vede portretul lui Toma Nour lipit de a lui Tasso.

Prin aceste portrete substituite sau lipite unul de altul naratorul din *Geniu pustiu* îl identifică pe Toma Nour cu Tasso, pe acesta cu Carol II Stuart, fiul și restauratorul lui Carol I Stuart. În același timp, Toma Nour este o proiecție a lui Eminescu și credem că această serie de identificări oferă o explicație „ciudatei întâmplări” din nuvela *Remember*: explicația pe care Mateiu Caragiale o dă unor împrejurări din viața lui Eminescu.

Aubrey de Vere, mistrețul albastru

Familia de Vere este una dintre cele mai vechi și mai nobile familii din Anglia: s-a bucurat de descendență directă neîntreruptă timp de 561 de ani, a dat 20 de conți de Oxford și eminenți oameni politici. Între membrii cei mai iluștri, Edward de Vere, al 17-lea conte de Oxford, este considerat un posibil autor al operei semnate Shakespeare. Susținătorii teoriei „oxfordiene” îi văd numele încifrat pretutindeni în operă.

Primul Aubrey, născut cândva înainte de 1040, este Alberic de Vere, numit „Le Sanglier”, mistrețul. Venise în Anglia cu Wilhelm Cuceritorul, căruia îi era cumnat, în 1066. După stingerea succesiunii directe, spune Mateiu, numele de Vere „a fost cules și alipit la cel de Beauclerk de Stuartii de mâna stângă, ducii de Saint Albans”. Fiica celui din urmă conte de Oxford, Diana de Vere se căsătorește în secolul al XVII-lea cu Charles Beauclerk, primul duce de St. Albans, fiu nelegitim al lui Carol II Stuart și al actriței Nell Gwynne, născută într-un bordel din mahalalele Londrei.

Deviza familiei de Vere, „Vero nihil verius” („Nimic mai adevărat decât adevărul” sau „Adevărul, nimic altceva decât adevărul”) se bazează pe un rebus heraldic: în limba latină *verus* înseamnă adevărat, *veritas* – adevăr, *vēre* – într-adevăr. Aceste cuvinte derivă dintr-o rădăcină proto-indo-europeană **wer-*. Există mai multe rădăcini cu această formă și sensuri diferite. Pe un joc de sensuri se bazează și alegerea animalului heraldic al familiei, porcul mistreț. *Verres* în latină, *ver* în franceza veche, *verro* în italiană, *vier* în limba română, cu sensul de porc necastrat sau porc mistreț mascul – numele acestui animal derivă dintr-o rădăcină **wer-*, care semnifică virilitatea și forța. Derivate în limba sanscrită sunt cuvintele *vr'san* bărbat, mascul, taur, armăsar *vr.'s.ni* bărbătesc, puternic, *vr.s.an.a-m* testicule, *varAha* porc mistreț.

Mistrețul este înzestrat cu inteligență, forță, curaj și ferocitate. Când este hăituit, luptă până la ultima picătură de sânge. Cea mai mare parte a vieții trăiește singur: de

aici i s-a spus în limba latină *singularis* și în franceză *sanglier*. Pe blazonul familiei de Vere, figurează ca cimier (crestet) un mistreț albastru. Elementul heraldic distinctiv al familiei este o stea, „steaua de Vere” – după legendă, o stea coborâtă de Domnul într-o seară pe scutul lui Aubrey I, unde a strălucit cu putere, ca să încurajeze luptătorii epuizați pe câmpul de bătălie în timpul Primei Cruciade.

Ne întrebăm cum ar fi arătat blazonul lui Eminescu (care el însuși nu era străin de heraldică și era pasionat de etimologii), dacă l-ar fi desenat Mateiu. Probabil că nu ar fi trebuit să facă un mare efort de imaginație: steaua, mistrețul albastru, deviza familiei de Vere se potrivesc.

Putem să ne întrebăm dacă Eminescu însuși a făcut vreodată astfel de conexiuni. Singurătatea este pentru el condiția genului – a celui care nu își găsește asemuirea, sau perechea, între ceilalți. Se va fi văzut el însuși vreodată ca „sanglier”? Un indiciu se găsește poate în poezia *Codru și salon*, în care poetul merge cu gândul în trecutul copilăriei. „Mama-i ... ea l-au învățat/ Să tâlcuiască semne și-a păsărilor spuse” („limba păsărilor”, în sensul sistemului de codaj folosit de alchimiști, de heraldiști și de poeți). Iubita lui edenică, o ființă a satului și a naturii, vorbește și ea limba păsărilor: „La Sfânta Joi m-aș duce, aș bate în fereastră/ Cu ciocul și i-aș zice cu rugătoriu grai: Să-mi deie ... un făt-frumos de mire, înalt, cu dulce nume,/ Din sânge și din lapte fecior de împărat!”. Ce fel de nume sau de mire poate fi acesta, din sânge și din lapte? Răspunsul care ni se oferă în limba păsărilor este un rebus în limba franceză: *sang+lait=sanglait=sanglier*. În limba sanscrită cuvântul pentru mire este *vara*, apropiat de *varaha*, mistreț, provenind tot dintr-o rădăcină **wer-*, cu sensul de „a alege” (pentru că mirele este „alesul” dintre mai mulți pețitori). Asemenea jocuri de sensuri și de etimologii cu salturi dintr-o limbă în alta sunt proprii practicanților acestui limbaj.

Mirele nu este doar „sanglier”, ci și „înalt”: una dintre rădăcinile **wer-* are sensul de elevație, înălțime, proeminență, loc

înalt, partea cea mai de sus, vârf, pisc – ca în cuvintele sanscrite *va'rs.man* înălțime, pisc, *vārṣīyamś* mai înalt, mai elevat decât, proeminent, *va'r.s.is.t.ha* cel mai înalt, cel mai de sus, cel mai însemnat; în greaca veche οὐρανός, /ouranos/ cer, sau în limba latină *verruca*, umflătură, proeminență. Același sens de înălțime, elevație, este exprimat de rădăcina **men-/ *mon-*, de unde în latină cuvântul *mons*, munte. Din această rădăcină derivă verbul *eminere* (a se ridica, a se înălța, a apărea, a se arăta, a fi vizibil, a se distinge, a depăși, a fi deasupra, a excela) și în limba română cuvintele *proeminent* și *eminent*. Legătura între numele lui Eminescu și verbul *eminere* a fost făcută de contemporani.

Rădăcina **men-* are și un sens legat de gândire și de amintire. De aici cuvântul latin *mens* (mintă, înțelegere, rațiune) și verbul *meminisse* (*a-și aminti*), cu imperativul *memento!* Atât formele românești *a-și aminti/amintește-ți*, *ține minte*, cât și cele englezești (*to remember/ remember!*) derivă din această rădăcină. În spiritul rebusistic propriu limbii păsărilor putem să scriem această sinonimie sub forma unei egalități *Ver=Men=Emn*. Forma de infinitiv a verbului *meminisse* închide în ea de altfel aproape tot numele lui M. Eminescu, imperativul *memento* închide forma prescurtată M. Emn., iar cuvântul *remember* – forma prescurtată M. Em., sau forma prescurtată Em. repetată.

În virtutea acestei țesături de sensuri (adevăr, virilitate, singularitate, elevație/proeminență) putem să considerăm că în nuvela *Remember* sigla VER încifrează numele lui Eminescu și că Aubrey de Vere este masca pe care acesta o poartă pe chip – la fel cum „oxfordienii” cred că Shakespeare este o mască îndărățul căreia stă chipul lui Edward de Vere, al 17-lea conte de Oxford, care sub sigla VER și-a ascuns numele în piese și sonete. Obișnuit cu limbajele cifrate, „eraldistul” Mateiu poate să fi intenționat titlul nuvelei sale ca pe un rebus:

Remember = re. m. em. ber. = Re. M. Em. Ver

Ceea ce se poate citi „În realitate Ver este M. Em.” sau „Adevărul despre M. Em.”.

Umbrele din oglindă și taina trecutului

Întâlnirea lui Mateiu cu umbra lui Eminescu are loc în dimensiunea imaginărilor, a visului, a trecutului și a artei. Pentru Eminescu, în vis se intră la ceas de seară, când vocile lumii comune tac și se trezesc spiritele, umbrele: „Cu-a tale umbre azi în van mă-mpresuri,/ O ceas al tainei, asfințit de sară” spune el în *Trecut-au anii*. Tot așa pentru Mateiu: „Seara da însuflețire umbrelor, în oglinzi, tainic, treceau fiori”. Există din vremuri străvechi credința că oglinzile sunt porți prin care umbrele circulă între lumea lor și lumea noastră. La acest ceas crepuscular Mateiu contemplă pâlcul de copaci din fața casei, care sunt aidoma cu cei dintr-un tablou aflat în Muzeul Kaiser Friedrich și divaghează cu vocabular emi-

nescian: „... gândul mi se pierdea fără sfârșit în fărâma-i de cer vânat cu zare adâncă. E înăscută în mine, drojdie de străvechi eres, o iubire păgână și cucernică pentru copacii bătrâni... nu cred să se afle pe lume viers omenesc sau cântare meșteșugită care să mă miște mai viu ca tainicul freamăt ce-l deșteaptă în frunzișul lor vântul serii.”

Cuvântul copac, *tree* în limba engleză, vine din rădăcina proto-indo-europeană **drew-o-* (în sanscrită *dru* copac, în greacă *drys* stejar). Din aceeași rădăcină, prin sensul de „ferm, de nezdruccinat”, au rezultat cuvintele *treu* în limba germană și *true* în limba engleză, care înseamnă „adevărat”. Tree=true=VER: acești copaci îl evocă pe Eminescu și prin sugestiile etimologice.

După contemplarea copacilor urmează imediat amintirea muzeului și prima întâlnire cu Aubrey de Vere, coborât și el din

imaginar: „despre el s-ar fi putut cu drept zice că-l desprinsese de pe o pânză veche o vrajă”. În acest moment, naratorul a pășit complet în lumea visului – secțiunea din nuvelă care se petrece în această dimensiune este delimitată de altfel clar prin stelute. Berlinul, înecat în flori și în muzică, devine orașul fantastic în care viața are calitatea artei și trecutul e prezent. Șederea de doi ani în București, impusă de o boală, îi pare un exil într-un spațiu cu semn opus, al prezentului și vieții triviale: „După un surghiun de doi ani revedeam Berlinul”, mărturisește Mateiu, „mă întorceam la Berlin acasă”.

Este o mărturisire demnă de un membru al intelighenției românești cosmopolite, dintre cei asupra cărora se îndreaptă diatriba eminesciană din *Geniu pustiu*: „Ei își urăsc țara lor mai rău și mai cumplit decât streinii. O privesc ca un exil, ca o supărătoare condițiune a existenței lor”. Și totuși, din prima clipă cei doi se recunosc ca spirite înrudite: „Ne-am vorbit într-o zi așa, parcă ne-am fi cunoscut de când lumea”... „mai târziu, după ce ne-am cunoscut, ne-am mărturisit că, și lui și mie, ni se păruse a mai fi stat și altădată împreună într-o încăpere la fel”, spune Mateiu, transcriind parcă gândurile lui Eminescu despre Toma Nour: „Un om pe care-l cunoșteam fără a-l cunoaște, una din acele figuri ce ți se pare că ai mai văzut-o vrodă-n viață, fără s-o fi văzut niciodată, fenomen ce se poate explica numai prin presupunerea unei afinități sufletești”.

Ce îl atrage pe naratorul matein la Aubrey de Vere? În primul rând, faptul că are „chip de portret vechi”. Ceva asemănător spusese Caragiale tatăl la moartea lui Eminescu, în necrologul lui intitulat *În Nirvana*: „Avea aerul unui sfânt tânăr coborât dintr-o veche icoană”.¹ „Poate fi plăcere mai rară”, se întreabă Mateiu, „pentru cei ce s-au împărtășit cu evlavie întru taina trecutului decât să întâlnească în carne și oase o icoană din veacuri apuse?”.

Structural, Eminescu este, ca și eroii în care se proiectează în *Geniu pustiu*, Ioan și

Toma, un om al lumii vechi, care trăiește într-un timp istoric străin lui. „Se întâmplă...”, comentează Mateiu, „ca, acolo unde cu gândul nu gândești, să răsară ființe cărora le trebuie căutată aiurea, în alte țări, la alte neamuri, în alte veacuri, adevărata asemănare, fără a li se putea bănuși măcar, în vreun fel, cu aceia de cari îi despart prăpăstii de timp și de stirpe, vreo cât de îndepărtată înrudire”. Și aici observația lui Mateiu sună ca un ecou la rândurile din scrisoarea lui Teophile Gautier citată de Eminescu la sfârșitul nuvelei *Sărmanul Dionis*: „Nu totdeauna suntem din țara ce ne-a văzut născând și de aceea căutăm adevărata noastră patrie. Acei care sunt făcuți în felul acesta se simt ca exilați în orașul lor, străini lângă căminul lor și munciți de-o nostalgie inversă... Ar fi ușor a însemna nu numai țara, dar chiar și secolul în care ar fi trebuit să se petreacă existența lor cea adevărată.”

Lui Aubrey de Vere Mateiu Caragiale îi găsește „adevărata asemănare” în secolul al XVII-lea, în Anglia Restaurației: „semăna ... cu unii din acei lorzi, ale căror priviri, mâini și surâsuri Van Dyck și, după el, Van-der-Faës le-au hărăzit nemuririi”. Această asemănare înnoadă legătura cu *Geniu pustiu*, unde Eminescu lipește portretul lui Toma Nour (care este el însuși) de al lui Tasso, pe acesta îl substituie „regelui scoților”, Carol II Stuart și pune titlul primului capitol „Tasso în Scoția”. În felul acesta Eminescu conturează cele două laturi ale propriei lui personalități: Tasso, poetul nebun, geniul neînțeleas care trăiește în lumea trecutului, a visului, a idealurilor înalte și a virtuților cavalierești – și Carol II Stuart, omul de acțiune lucid, luptătorul care trăiește în vâltoarea vieții și a prezentului istoric: Toma Nour este un poet de geniu care ajunge să lupte în armatele lui Avram Iancu.

„Trecutul” cu taina lui este lumea veche, tradițională, idealizată de Mateiu și deopotrivă de Eminescu, o lume întemeiată pe principii și aspirații spirituale, în contrast cu lumea modernă degradată de materialism și

1 I.L. Caragiale, *În Nirvana* – toate citatele din vol. *Mărturii despre Eminescu*, Humanitas, București 2013, pp. 462-466.

individualism. În lumea veche, structura socială se considera că reflectă ordinea divină și funcționa în virtutea unei rețele de îndatoriri reciproce și a preceptelor religioase. Etica se baza pe valoare, onoare, datorie, loialitate – valori care se presupunea că se manifestă deplin în casta aristocratică. Acest trecut este Evul Mediu idealizat de Eminescu, acel „o mie patru sute”, lumea Basarabilor și a Mușatinilor, vremile de care „se-nvredniciră cronicarii și rapsozii”. Un monarh tradițional ideal este Mircea cel Bătrân din *Scrisoarea III*.

Toma mărturisește în *Geniu pustiu*: „Mi-ar fi plăcut mult să trăiesc în trecut. Să fi trăit pe timpii aceia când Domni îmbrăcați în haine de aur și samur ascultau, de pe tronurile lor, în învechitele castele, consiliile divanului de oameni bătrâni – poporul entuziast și creștin undoind ca valurile mării în curtea Domniei – iară eu în mijlocul acelor capete încoronate de părul alb al înțelepciunii, în mijlocul poporului plin de focul entuziasmului, să fiu inima lor plină de geniu, capul lor plin de inspirațiune, preot durerilor și bucuriilor, bardul lor. Spre a hrăni acele vise și mai mult, am deschis vro câteva cronici vechi.”

Caracteristic acestei lumi este tipul uman nobil, cavalerul. Dintre cei legați prin firele afinităților cu eroii din *Remember*, mulți sunt nobili, înnobilați, cavaleri sau aristocrați ai spiritului. Ioan din *Geniu pustiu* acoperă portretul Sofiei cu mantaua lui, „o pănură neagră în mijlocul cărei era o cruce albă” (mantaua cavalerilor de Malta). Carol II Stuart a fost numit în epocă “the Cavalier King”, iar susținătorii lui regaliști “Cavaliers”. Opera principală a lui Tasso, *Jerusalemme liberata*, are drept eroi pe cavalerii care luptă în Prima Cruciadă. Gluck este înnobilit cu titlul de Cavaler și devine „Ritter Gluck”. Libretul operei sale *Armida*, din care cântă la pian în nuvela lui Hoffmann, se bazează pe *Jerusalemme liberata* a lui Tasso.

Eminescu ar fi dorit restaurația la cârma țării a aristocrației istorice, a vechilor familii, care ofereau garanția continuității de neam și de moșie și își făcuseră datoria în mod meritoriu în perioadele mai vechi ale

istoriei naționale. În credința sa, cursul dezvoltării firești a societății românești fusese deturnat odată cu înlăturarea acestor familii de pe scena istoriei de domniile fanariote și de interese economice străine.

După cum construiește nuvela, Mateiu va fi considerat că în Anglia secolului al XVII-lea se petrecuse un fenomen asemănător: Carol I Stuart devenise, cu instituțiile lumii vechi pe care o reprezenta, un obstacol în calea intereselor economice ale unor grupuri burgheze de pe continent. Aceste grupuri, reprezentate în primul rând de bancherii evrei portughezi din Amsterdam, care doreau deschiderea oportunităților de afaceri în Anglia, au negociat cu Cromwell îndepărtarea monarhului. Acesta a fost decapitat în urma unui proces înscenat. Rabinul Menasseh ben Israel (a cărui legătură cu cadra de Ruysdaël se va vedea mai departe), mediator în aceste negocieri, a prezentat Lordului Protector într-un memoriu avantajele economice pe care le-ar fi avut reprimirea în Anglia a evreilor, expulzați în anul 1290 de regele Edward I. Doleanța este satisfăcută în mod tacit.

Carol II Stuart își răzbună tatăl și reinstaurează monarhia: această restaurație a fost văzută în epocă de partizanii ei ca o restabilire a ordinii naturale și divine. Aristocrația a fost repusă în drepturi – dar clasa burgheză în expansiune a declanșat revoluția industrială, a construit sistemul financiar-bancar actual și a adus cu ea modernitatea.

Această „taină a trecutului” îl apropie pe Mateiu de Eminescu și îl face să fie solidar cu modelul sau – întocmai ca și „cuconița” de la Muzeul Kaiser Friedrich „care copia după Mignard pe Maria Mancini și avea o așa izbitoare asemănare cu modelul, încât ai fi crezut că, privindu-se în oglindă, își zugrăvește, împodobindu-l, propriul ei chip”. În portretul lui Jacob Ferdinand Voet aflat la Berlin, atribuit inițial lui Mignard, Marie Mancini este reprezentată ca regina Egiptului, Cleopatra, punându-și vipera pe sân. Referința la acest tablou, care intervine brusc și aparent fără legătură în portretul lui Aubrey de Vere, pare să sugereze că temeiul afinității între aceste două spirite

este, pe lângă faptul că structural aparțin lumii vechi, legătura cu gândirea hermetică.

Tiparul de lux și apogeul rasei

Aubrey de Vere are cam 20 de ani. Este la vârsta la care Eminescu scrie *Geniu pustiu* și își face fotografia care rămâne portretul lui emblematic. Acest „sanglier” care „în deplină frumusețe, pășea singur în viață” se prezintă ca o ființă „unică într-adevăr și stranie, impunându-se poruncitor luarei aminte”. Nu traduce acest fel de a ieși în evidență pe „eminere”? Câteva trăsături îl apropie de Toma Nour, de Ioan, de Eminescu însuși. Este „zvelt” ca Toma, care are „talie ...subțire, fină”. Are sprâncenele bine conturate, cu „arcul sever”, „trase negre cu condeiul”, ca și Toma care are „mari sprâncene stufoase și îmbinate” sau Ioan, care are „mari sprâncene și lungi gene negre”. Tânărul lord are mâinile fine, cu „degetele subțiri” și „pielea foarte străvezie” prin care se văd vinele

albastre. La fel și Toma: „mâna sa albă cu degete lungi și aristocrate semăna cu toate astea a avea o putere de fier” și Ioan, care are „degete într-adevăr lungi, delicate, albe, însă pătrunse de măduvă de leu”. Ochii lui albaștri au inocență de copil, ca ai lui Ioan, privirea lui „ce, pururi nepăsătoare de ce se petrecea pe pământ, arăta a se pierde aiurea, în depărtările unei lumi de vis” e privirea celui „pierdut în noaptea unei vieți de poezie”.

Tot ca Toma Nour este trufaș, în aparență nepăsător la ceea ce se petrece în lumea comună cu care nu comunică. „L-am crezut, din capul locului, una din acele făpturi excepționale, străine de omenire, pentru cari am resimțit totdeauna o vie atragere”, continuă Mateiu, parcă reluând cuvintele părintelui său din același necrolog: „...găseam că ... omul acesta trebuie să fie scos dintr-un tipar de lux”.

Inteligența excepțională („Aubrey de Vere avea un creier de minune alcătuit și un

duh scânteietor”) împreună cu lecturile și călătoriile (în care citim explorări prin intermediul viziunii poetice) și cu „bogăția” (în care, din nou, citim înzestrarea intelectuală, talentul, geniul) – toate acestea „îi cam suci-se capul”, spune Mateiu, „deși, de la fire, avea judecata limpede și rece”: totul se potrivește.

Un detaliu pe care Mateiu îl consemnează este „timbrul grav al glasului său mlădios și pur”. Mulți contemporani își amintesc timbrul distinct al vocii lui Eminescu. Vlahuță, de exemplu: „Avea un glas profund, muzical, umbrit într-o surdină dulce, misterioasă, care dădea cuvintelor o vibrație particulară, ca și cum veneau de departe, dintr-o lume necunoscută nouă”.² Dar poate fi vorba nu numai despre vibrația fizică a unei voci, ci și despre inconfundabilul timbru poetic eminescian. Faptul că Aubrey de Vere folosește în mod obișnuit limba franceză, deși e englez, poate fi citit printr-un joc de cuvinte (*lingua franca*) în spiritul motto-ului familiei de Vere: „El spunea întotdeauna adevărul”.

Mateiu Caragiale a voit să ascundă portretul lui Eminescu sub un vâl des, motiv pentru care folosește o retorică diversionistă: unele tușe sunt trasate în negativ sau răsfrânte în mai multe oglinzi. Avuția materială, lipsa grijii zilei de mâine, nepăsarea, abandonul îndatoririlor impuse, dezbărarea de prejudecățile de rând, goana după plăceri rare și senzații noi, care caracterizează existența lui Aubrey de Vere, traduc în acest fel imensa bogăție interioară, lipsa de pragmatism a poetului și setea de cunoaștere, care îl situează „în revoltă față cu practica vieții comune”, cum spune Caragiale tatăl în necrologul lui *În Nirvana*.

Camera lui Aubrey de Vere, ca expresie a personalității lui, pare o descriere cu semn invers a camerei lui Toma Nour sau a decorului obișnuit în care locuia Eminescu, în camere sărăcăcioase luate cu chirie. Pe Aubrey de Vere dimpotrivă, Mateiu și-l închipuie „răsfoind cu degetele lui subțiri cărți cu legături scumpe, în somptuoasa sin-

gurătate a odăilor cu oglinzi adânci, unde lânțezește o risipă de flori rare”. Într-o răsfrângere în oglindă, acest decor somptuos este decorul vieții interioare a lui Eminescu, în care domnesc bogăția, rafinamentul, florile rare ale culturii și multitudinea perspectivelor cunoașterii.

Tot așa, costumația excesiv de îngrijită și aspectul de dandy al lui Aubrey de Vere par la rândul lor imaginea în negativ a ținutei modeste și neîngrijite din viață a lui Eminescu – și sunt, într-o nouă răsfrângere în oglindă, o metaforă pentru imensa bogăție și elaborare a expresiei poetice, pentru „osteneala zilnică” pe care și-o dă poetul cu „veșmintele vorbirii”.

„Mă subjugase prestigiul recei trufii a tânărului” declară naratorul. Este limpede că trufia este o trăsătură de personalitate valorizată pozitiv de Mateiu: cuvântul *trufie* vine din latinescul *triumphus* (în italiană există cuvântul *tronfio* „mândru”) ceea ce ne dă motive să credem că, în limbajul cifrat al lui Mateiu, trufia se referă la realizări, la opere.

Personalitatea lui Aubrey de Vere este „un întreg desăvârșit, de o fericită armonie”. El este exemplarul de apogeu al neamului său: „Acum, fie că trebuiseră veacuri ca, la asfințitul ei, o înaltă rasă să înflorească așa de strălucit, într-un semeț avânt al sângelui albastru spre tipul ideal, fie că fusese numai o nemereală fericită, în toate chipurile mai mult nu se putea da”. Cuvinte asemănătoare scrisese Caragiale tatăl în necrologul lui: „Copil al unei rase nobile și bătrâne, în el se petrecea lupta decisivă între flacăra celei mai înalte vieți și germenul distrugerii finale a rasei – geniul cu nebunia”.

Bijuteriile și parfumul de garoafă

Bijuteriile de care Aubrey de Vere nu se desparte nici în moarte sunt cele șapte inele cu safire de Ceylan. Originea și numărul lor lor indică un inițiat. Patrie a celor mai vechi mine de safire, Ceylanul, Ceylonul, „Lacri-

2 Al. Vlahuță, *Amintiri despre Eminescu*, în vol. *Mărturii despre Eminescu*, Humanitas, București, 2013, p. 458.

ma Indiei” a fost numit în antichitate „Palai-Simundu” (căpătâiul legii sacre) și „Insula învățaturii”, din cauza numărului mare al celor care veneau să se inițieze acolo. Numărul 7 arată și către tradiția hermetică, unde șapte sunt sferele de existență pe care se desfășoară lumea, de la abisurile eului individual până la culmile Dumnezeirii.

Piatra prețioasă șlefuită cu multe fațete și structură geometrică este un simbol pentru scopul și rezultatul Operei hermetice. Cele 7 inele pot fi, în acest sens, cele șapte opere antume de întinderi mai mari ale lui Eminescu. Toate subsumează ideea de circularitate. Două sunt cicluri (sonetele și scrisorile), *Epigonii* se încheie cu întoarcerea la punctul de plecare, Călin se întoarce după șapte ani la fata de crai, Luceafărul se întoarce „la locul lui menit din cer” după călătoria la obârșii, Arald și Maria se întorc în cripta de unde renăscuseră ca strigoi, *Împărat și proletar* vorbește despre ciclicitatea istoriei. În afară de aceste inele, Aubrey de Vere mai are o mulțime de bijuterii/opere: când este găsit înecat, e împodobit cu „scule... ce purta cu risipă nebună, toate din belșug bătute în safire de Ceylan”.

Pe lângă cele șapte inele cu safire albastre, Aubrey de Vere trebuie că avea un inel sigilar sau un sigiliu cu care puneă pecetea de ceară albastră pe scrisori, cea cu sfinxul înconjurat de o panglică pe care era scris cuvântul *Remember*. Eminescu purta și el un inel sigilar cu inițialele M. E. înconjurat de o ghirlandă, gravate într-o piatră roșie. Piatra poate fi un rubin (rubinul e o varietate de safir) sau o cornalină, piatră utilizată din antichitate pentru sigilii și consacrată zeului Hermes. Mateiu la rândul lui purta un inel cu efigia lui Hermes, zeu căruia i se închina și el. Aubrey de Vere are și un ceas de preț: „o floare de platină muiată într-o rouă mărunță de pietre albastre”. Eminescu avea un ceas de aur Breguet, cu trei capace. Pe capacul din spate, la mijloc, e reprezentată o florică. Caragiale tatăl, apropiat al lui Eminescu, cunoștea fără îndoială aceste obiecte și evocă în necrologul său *În Nirvana* împrejurările în care tatăl poetului îi cumpără ceasul – astăzi expus, împreună cu inelul, în Muzeul Vasile Pogor din Iași.

Safirele sunt albastre, ceasornicul lui Aubrey de Vere este o floare albastră, culoarea ochilor lui este „albastrul fraged de floare”, vinele albastre i se văd prin piele, fracul pe care îl poartă e albastru, fardul cu care își „văruiește” fața e albastru, nările și le „spoiește” cu violet, ceara lui de sigiliu este albastră... În toate nuanțele sale, azuriu, vânt, violet, vioriu, albastrul este culoarea viziunii poetice. Apele izvorului muzelor, Hippocrene, sunt de culoare albastru închis sau violet, după spusele celor vechi. Floarea albastră a lui Novalis a devenit simbolul căutării poetice a romantismului. Poetul are, în ordine simbolică, sânge albastru.

„Până și plăcerii de a se sulimeni îi găsim astfel tălmăcirea: cei dintâi locuitori ai Albionului de cari se pomenește, nu-și boiau în întregime goliciunea în albastru? Această culoare îi era îndeosebi dragă noului meu prieten, el o purta în însăși făptura lui, în ochi și sub pielea foarte străvezie a mâinilor”. Mateiu vorbește aici despre Picți, cărora mai mulți istorici le-au găsit originea în agatârșii din Transilvania. Exploatatori ai unor bogate zăcămintе aurifere (minele de la Roșia Montană sunt creația lor) agatârșii își tatuau corpul cu desene albastre, își vopseau părul în albastru, purtau multe podoabe de aur și își cântau legile ca să le țină minte: o altă sugestie, poate, că originea lui Aubrey de Vere are de a face cu tărâmurile noastre.

Detaliul cel mai evocator al prezenței lui Aubrey de Vere este însă parfumul de garoafă roșie, „pătimașa mireasmă ce răspândea el în juru-i, atât de îmbătătoare că treaz te făcea să visezi” și care devine o marcă a personajului. Aubrey de Vere pare un dandy, iar dandy-ul este anti-eroul eminescian. Un Aubrey de Vere în oglindă găsim în *Scrisoarea V*: „... un june curtezan,/ Care intră ca actorii cu păsciorul mărunțel,/ Lăsând val de mirodenii și de vorbe după el,/ O chiorește cu lornionul, butonat cu o garofă,/ Operă croitorească și în spirit și în stofă”.

În lumea comună garoafa purtată la butonieră poate fi un accesoriu cochet. Într-o ordine mai subtilă, garoafa, numită în antichitate floarea zeilor (*dianthus*) devine în

creștinism simbolul pătimirilor lui Cristos. Din lacrimile Mariei pe Golgotha se spune că au răsărit garoafe. Semn al sacrificiului ce va să vină, floarea apare ca motiv în pictura renașcentistă în unele reprezentări ale Fecioarei cu pruncul, dintre care poate cele mai cunoscute sunt *Madonna cu garoafa* a lui Leonardo da Vinci și *Madonna zisă Aldobrandini* a lui Rafael.

Parfumul acestei flori anunță destinul pe care Eminescu se pare că îl poartă înscris pe frunte de la început. În prima clipă când îl vede, la 17 ani, lui Caragiale tatăl îi apare ca „un copil predestinat durerii, pe chipul căruia se vedea scrisul unor chinuri viitoare”. „Pătimașa mireasmă”, parfumul de garoafă roșie este mirosul jertfei, mirosul morții, în ultimă instanță.

Dionis din nuvela lui Eminescu *Sărmanul Dionis* are în camera lui săracă, luminată numai de candela de sub icoana lui Iisus, o garoafă roșie, semn al unei evoluții viitoare ce îl va salva de consecințele păcatului luciferic: „Tăcerea e atât de mare încât pare că aude gândirea, mirosul, creșterea chiar a unei garoafe roșii și frumoase ce creștea într-o oală între perdelele ferestrei lui”. Iubita lui Maria îi apare la fereastra casei de peste drum întâi cu un trandafir în păr, pe urmă mirosind o garoafă roșie. Acest „*language des fleurs*” vorbește despre împlinirea de sine prin sacrificiu de sine, lecție pe care o cunoaște orice artist mare, orice om care trăiește pentru o idee și orice luptător devotat unei cauze.

Roșu este și steagul luptei pentru drepturile sociale, pentru că simbolizează sângele celor oprimați. Eminescu vorbește despre „*flamura cea roșă*” a Comunei din Paris în *Împărat și proletar*. Cei care luptă împotriva sistemelor opresive sunt mereu sacrificați, indiferent cine sunt: la doi pași de podul

Cornelius pe Landwehrkanal, unde Aubrey de Vere este văzut ultima dată în viață, lângă podul Lichtenstein, a fost aruncată în apele canalului, după ce a fost ucisă, în 15 ianuarie 1919, militanta socialistă Rosa Luxemburg, născută într-o familie de evrei polonezi. În fiecare iarnă, cei care se adună să-i omagieze memoria pun pe zăpadă, lângă micul monument ridicat acolo, garoafe roșii.

Taverna olandeză

Dacă parfumul de garoafă deșteaptă „vedenia” decorului în care, singur, Sir Aubrey citește cărți rare, încă și acesta e un semn al sacrificiului și anume al sacrificiului de sine al artistului, care e sacrificiul vieții personale. Aubrey de Vere „nu spunea ... nici cine era, ce și de unde, dacă avea părinți, rude sau prieteni, unde stă cu casa măcar – nimic, cu desăvârșire nimic.” ... „Părea chiar să fi avut mai multe legături cu duhurile decât cu cei vii, deoarece în povestirile sale nu venea niciodată vorba de ființe omenesti”³. Contemporanii își amintesc la fel despre Eminescu: „Nu vorbea despre sine și lucrurile lui niciodată”; „Nu vorbea niciodată de sine sau de ai lui”⁴; „...era privitor la afacerile sale personale tăcut ca mormântul”⁵; „Despre propriul său trecut nu vorbea de loc... Împreună nu vorbeam altceva decât despre filosofie și literatură”⁶.

Nu vorbesc, Aubrey de Vere și Eminescu, despre ei înșiși, pentru că nu au ce să spună. Eminescu nu are viață personală, legături obișnuite cu familia, cu ceilalți: „Viața lui se confundă cu opera. Eminescu n-are altă biografie”, spune G. Călinescu⁷. Trăiește prin lectură în tovărășia duhurilor, a marilor spirite și a ideilor. În rest, viața lui este travaliul zilnic al poetului: fardul, sulimeneala, con-

3 Ștefan Cacoveanu, *Eminescu la Blaj*, în vol. *Mărturii despre Eminescu*, Humanitas, București, 2013, p. 92.

4 Iacob Negruzzi, *Amintiri din Junimea: Eminescu*, în vol. *Mărturii despre Eminescu*, Humanitas, București, 2013, p. 241.

5 Teodor V. Ștefanelli, *Eminescu afară de școală*, în vol. *Mărturii despre Eminescu*, Humanitas, București, 2013, p. 69.

6 Mite Kremnitz, *Amintiri fugare despre Eminescu*, în vol. *Mărturii despre Eminescu*, Humanitas, București, 2013, p. 266.

7 Într-o conferință la Academia Română în anul 1964, la împlinirea a 75 de ani de la moartea poetului.

fecționarea „obrazarelor”, găteala, costumația ideilor și viziunilor în cuvinte – pentru că acestea, „Toate cer intrarea-n lume/ Cer veșmintele vorbirii”⁸. „Atâta găteală – mărturisește naratorul – nici la o muiere nu mi-a fost dat să văd ...ca îmbrăcăminte, nu știu să-l fi văzut de două ori la fel. Dar toată această migăloasă găteală nu era la dânsul decât un amănunt dintr-un întreg desăvârșit, de o fericită armonie”.

Și totuși, nobilul personaj nu are numai gusturi aristocratice. Intră deseori într-o „prăvălie unde se degustă capodopirele unei vechi rachierii neerlandeze”. Numită mai târziu „tavernă”, prăvălia cu pereți și lavițe de lemn, „încăpere îngustă și cam întunecoasă” cum o descrie Mateiu, aduce aminte de scunda tavernă mohorâtă cu bănci de lemn din *Împărat și proletar*. În descriere frapează cuvintele neaoșe și regionale *laviță*, *cămară* (cameră), *blană* (scândură) și *năstrapă* (cană de băut) folosite deodată de narator, care până acum se ținuse în registrul elevat.

Vestita rachierie olandeză ale cărei băuturi exotice se degustă în tavernă trebuie să fi fost firma Bols din Amsterdam, cel mai vechi brand de distilerie din lume. Fondată în 1575 ca o mică distilerie într-un șopron, și-a dobândit renumele sub conducerea lui Lucas Bols, născut în 1652. Contemporan cu Epoca de aur a Olandei ca putere colonială, Bols a fost un acționar semnificativ în Compania Olandeză a Indiilor Orientale. Din țările Orientului Îndepărtat aducea plante, mirodenii și fructe exotice cu care își confecționa băuturile. Bols, cea mai veche firmă olandeză în activitate, produce și în ziua de astăzi multe dintre sortimentele sale tradiționale.

În acest decor plebeu Aubrey de Vere soarbe băuturi dulci, parfumate și pipărate din Java și Antile. Atât Java (în Indonezia de astăzi), cât și Antilele (insule în Caraibe, printre care Curaçao, despre care va fi vorba mai departe) au fost colonii olandeze și destinul lor a fost legat de operațiunile comerciale ale Companiilor Olandeze ale Indiilor

Orientale și Occidentale.

Frpează în nuvela *Remember* abundența referințelor olandeze: pe de o parte sugestiile din registrul înalt (Olanda ca imperiu colonial, marea pictură olandeză), pe de alta, cele care trimit la viața oamenilor din popor. În afară de Mignard, Mateiu citează cinci pictori, toți olandezi din secolul al XVII-lea: Jacob Izaaksoon van Ruysdael (sau Ruysdaël); Sir Anthony van Dyck, devenit pictorul de curte al lui Carol I Stuart și înnobilit de acesta; Peter van der Faes, cunoscut în Anglia sub numele de Sir Peter Lely, portretistul aristocrației engleze în vremea Restaurației; Adriaen Brouwer și Pieter de Hoogh.

„După Ruysdaël, Van-Brouwer și Van-der-Hoogh”, glumește Mateiu: după peisajele poetice și melancolice – bețiile și încăierările între oameni simpli, în taverne de la țară; sau viața domestică în cotidianul ei. O aluzie la natura dublă a eroului său: aristocrat prin înzestrare și acces la valorile spirituale cele mai înalte, acesta pare să aibă o latură nevăzută. „Totuși, nu-mi scăpase din vedere că uneori ar fi dat să mai spună ceva, dar se răzgânde pe loc, înăbușindu-și vorba pe buze. Roșea el atunci sub suliman, i se înnourau într-adevăr ochii, așa cum mi se părea într-o foarte scurtă clipă de dare pe față a unei tulburări ascunse”.

Cuvântul *Dutch* („olandez” în limba engleză) provine din cuvântul *peod* din engleza veche, cu sensul de popor, rasă, națiune, provenit la rândul său din proto-germanicul **theudo* „popular, național” (de unde „teutonic”). *Tulburare* vine din latina vulgară – *túrbulo*, -*âre*, care la rândul său vine din latina clasică – *turbare* cu sensul de a turba. Înnoirarea ochilor ne duce cu gândul la Toma Nour. Nor în limba germană se scrie *Wolke*, apropiat de *Volk*, care înseamnă popor, națiune sau rasă și aceste sugestii etimologice ne oferă motive să credem că, la fel ca naratorul, Aubrey de Vere, aristocratul spiritului, era în același timp un om din popor și că o latură a vieții lui, pătimașă, „turbată”, eroică și cu idealuri curate, se

8 *Criticilor mei*, de Mihai Eminescu.

desfășura în această dimensiune „... căci dacă păpușii acesteia sulemenite îi flutura uneori pe buze un surâs neliniștitor, sub arcu sever al sprâncenelor, trase negre cu condeiul, ochii aveau acea nevinovată limpezime ce strălucește numai sub pleoapele eroilor și ale copiilor.”

Deși rupt de lumea comună de care îl despărțea o prăpastie și deasupra căreia se situa, conștient de geniul său, Eminescu a fost adânc devotat poporului său și a luptat până la moarte pentru idealurile dreptății sociale și unității naționale, atât pe față, ca jurnalist și ca poet, cât și în secret (la această luptă par să trimită roșeața de sub suliman și înnoirarea ochilor). În 1882 a participat la fondarea societății secrete „Carpații”, care avea în vedere situația

românilor din Imperiul Austro-Ungar și proiecta înființarea unei societăți secrete de trezire și promovare a spiritului românesc și de refacere a Daciei Mari, care ar fi purtat numele voievodului Matei Basarab.

Această latură a personalității lui Aubrey de Vere îi rămâne ascunsă naratorului. Pentru el, tânărul este un personaj în felul lui Lord Byron, poet, dandy și aristocrat, coborât (după spusele mamei sale) din neamul regilor Stuart ai Scoției, purtând pe chip o mască de demon romantic sau de erou gotic. Mai târziu s-a știut că Byron fusese înrolat în secret în mișcarea carbonară, care lupta pentru unitatea națională a Italiei și pentru drepturile oamenilor simpli împotriva oricărei forme de absolutism.

Lucian-Vasile SZABO

Slavici în Jurnalul Eleonorei Slavici

Abstract

Dintre clasicii literaturii române, Ioan Slavici este cel care mai are încă multe de oferit în ceea ce privește recuperarea activității sale artistice și jurnalistice, capitole necesare pentru o circumscriere cât mai adecvată a acestui autor extrem de prolific, implicat politic și cultural. Sunt în discuție paginile sale publicistice, pentru care scriitorul transilvănean a avut numeroase dispute cu puterea politică, fiind pus după gratii pentru două perioade lungi de timp. În această perioadă, cea de a doua sa soție, Eleonora Slavici, născută Tănăsescu, l-a susținut cu devotament.

Cuvinte-cheie: Ioan Slavici, Eleonora Slavici, jurnalism, închisoare.

Among the classics of Romanian literature, Ioan Slavici is the author who still has a lot to offer regarding the recovery of his artistic and journalistic activity, necessary chapters to circumscribe as adequately as possible this extremely prolific, politically and culturally involved author. His journalism pages are discussed for they are the cause the Transylvanian writer had numerous disputes with the political power, being sent behind bars for two separate long periods of time. During this time, his second wife, Eleonora Slavici, born Tănăsescu, faithfully supported him throughout.

Keywords: Ioan Slavici, Eleonora Slavici, journalism, prison.

În 2015 se împlinesc 90 de ani de la moartea lui Ioan Slavici, prozator profund și de o mare originalitate, dar și un jurnalist și editor de mare forță. Slavici a trăit cel mai mult dintre colegii săi de generație și a fost activ până în ultimele zile ale vieții, ținând, vreme de mai bine de cinci decenii, să-și spună cuvântul, apăsând, despre problemele politice, interne și internaționale. A murit când avea 77 de ani, când mulți dintre contemporani nici nu mai știau că acest clasic studiat la școală mai e printre ei. Prozatorul ardelean a avut o familie numeroasă, un ginere, Scarlat Struțeanu, fiind un critic important în perioada interbelică. Astfel că nu este de mirare că istoricii, istoricii lite-

rari, cei ai presei, dar și cercetători din diverse alte domenii găsesc în geografia existențială și publicistică a lui Slavici aspecte surprinzătoare de analizat, multe inedite. S-au scris în ultimii ani câteva teze de doctorat, care au mai acoperit din golul cercetării slaviciene, însă, în lipsa unor volume în care să fie reeditată vasta sa publicistică, formată în mare parte din articole de presă generalistă¹, nu literară, imaginea finală a acestui autor viguros este încă departe de a se fi conturat.

În acest efort investigativ s-a înscris și profesoara Eliza Ruse, începând, așa cum era de așteptat, cu o cercetare doctorală privind romanele mai puțin cunoscute (și citi-

Lucian-Vasile SZABO, Lector dr., Departamentul de Filosofie și Științe ale Comunicării, Universitatea de Vest din Timișoara, e-mail: lvszabo@yahoo.com.

1 Reeditarea publicisticii lui Ioan Slavici este în curs, fiind girată de Academicianul Eugen Simion și de Constantin Mohanu, însă publicarea volumelor se face cu greutate și la intervale mari de timp.

te!) ale marelui clasic. Ulterior, preocupările sale s-au dezvoltat în mai multe direcții, din care două se evidențiază. Eliza Ruse este interesată de universul familial al scriitorului, dar și de numeroasele sale intervenții privind situația școlilor și a educației în România. În acest context, cercetătoarea a readus în circuitul public un volum aproape uitat, dar esențial în înțelegerea personalității autorului *Morii cu noroc*. În discuție este *Jurnalul* Eleonorei Slavici, cea care a fost a doua soție a scriitorului, mama copiilor săi și sprijinul său până la moarte. A apărut la Editura Fundației pentru Cultură și Învățământ Ioan Slavici din Timișoara, condusă de Titus Slavici, nepot al marelui scriitor. În cadrul Fundației își desfășoară activitatea Universitatea Ioan Slavici, unde activează Adriana Slavici, nepoată în linie directă a ilustrului om de cultură. Volumul, nu prea întins, căci are 68 de pagini, reprezintă o surpriză cu privire la intimitatea și suferințele urgisitului Slavici, cel care a făcut câte un an de pușcărie la Vác și Văcărești, prima dată închis de unguri, a doua oară de români...

Ioan Slavici a fost căsătorit de două ori. La 27 de ani, în 11 (23) septembrie 1875, la București, s-a însurat cu Ecaterina Szöke-Magyarosy², o doamnă cu o reputație incertă, fapt care l-a supărat pe Titu Maiorescu. Au divorțat în 1885, Slavici fiind deja la Sibiu, ca director al cotidianului *Tribuna*. Aici, foarte repede s-a căsătorit cu Eleonora Tănăsescu, în 18 (30) martie 1886. În 11 (23) noiembrie 1886 se naștea primul copil al cuplului, Tit-Liviu, ceea ce arată că Eleonora era însărcinată înainte de căsătorie. Cei doi se cunoșteau însă de la București, căci viitoarea soție îi fusese elevă, dar și colegă de cancelarie la Azilul Elena Doamna, în perioada 1882-1883. Eleonora Slavici era originară din Ploiești, unde tatăl ei, Grigore Tănăsescu, îndeplinise funcții administrative, inclusiv pe cea de subprefect. Rămasă orfană de mamă, a fost crescu-

tă de bunici. În perioada sibiană, ea s-a remarcat prin traduceri din franceză (publicate în *Tribuna*), fiind autoarea unor articole cu conținut educațional, dar și a unor extrem de prețioase pagini de memorii.

Jurnalul Eleonorei Slavici oferă amănunte inedite asupra căsniciei marelui scriitor și jurnalist, asupra intimității creatoare a acestuia, dezvăluind și ceva din suferințele extraordinare prin care au trecut (atât el, cât și familia, adică soția și cei șase copii). Paginile E. Slavici ne duc însă și în culisele unor decizii și întâmplări importante, ne arată o familie extrem de unită și vocația de martir a acestei femei extraordinare. Fără îndoială, Eleonora a fost un caracter extrem de puternic, implicată în politica înaltă, dar și soție, și mamă atentă, când discretă, când impunătoare. Există suspiciunea că a doua soție a lui Slavici nu l-ar fi iubit pe scriitor și că s-a căsătorit cu el doar pentru că era celebru, adică un om important, suspiciune susținută în registru anecdotic chiar de urmași ai celor doi. Paginile memorialistice lăsate de ei (*Jurnalul* Eleonorei Slavici sau *Lumea prin care am trecut*, *Închisorile mele* și *Amintiri* de Ioan Slavici) dovedesc însă că între cei doi a fost o afecțiune profundă, cu sentimente puternice. Slavici era un moralist, iar vorba lui lungă poate că i-a exasperat pe cei din familie și pe cunoscuți. Dar a fost un soț atent, blând și îngăduitor cu copiii. Nu a fost violent, doar uneori, în scrierile sale publicistice. Așadar, cum să-i faci șase copii unui om pe care nu-l iubești? Dar să-l urmezi la închisoare și să-l însoțești în plimbări ori când avea treburi prin București pentru a nu fi luat la bătaie de trecători, de Nicolae Iorga, spre exemplu?

Jurnalul Eleonorei Slavici nu este practic un jurnal, ci un mănunchi de date cu caracter memorialistic. În prima parte sunt grupate informații legate de familia autoarei și de întâmplări din copilărie. Nu sunt oferite multe amănunte, ci doar cele semnificative: „Stilul meu e simplu, nu trebuie analizat.

² Ecaterina Szöke-Magyarosy era originară din zona Lipovei, deci aproape de Șiria natală a lui Slavici. Era mai în vârstă decât scriitorul și avea o soră, Ana, căsătorită cu un funcționar al Legației Austro-Ungariei din București.

N-am alunecat în detaieri, pentru a scoate un roman; ar fi fost ridicol. Sunt o simplă vorbitoare, cu stilul meu propriu, asupra unui subiect bine definit”, va preciza în *Prefață*³. Lipsa de „detaieri” este firească la o familie atât de discretă, care nu ține să romanțeze orice gest. Cea mai mare parte a acestei lucrări este însă ocupată de rânduri inspirate de nevoia de a apăra memoria marelui prozator Ioan Slavici, cel care a fost poate și cel mai important gazetar de limba română. Slavici a suferit tocmai pentru ideile jurnalistice susținute, fiind plasat după gratii. Rândurile în amintirea lui Slavici vor fi scrise în 1935 și se vor intitula *Apărarea unui hotar sufletesc*. Scriitorul era mort de un deceniu, însă rănilor nu erau stinse. Numele său era încă asociat cu trădarea de neam, iar manuscrisele confiscate de Siguranță nu erau înapoiate familiei. Nu vor fi returnate niciodată.

Volumul descrie întâmplări surprinzătoare din viața familiei, de unde vedem că aceasta a trecut prin încercări deosebite. În 1888 Leonora l-a urmat pe Slavici la închisoare, gravidă și cu un copil de mână. Din amintirile întemnițatului știm că în pușcărie a fost susținut de domnul Kovacs, directorul închisorii, care a participat chiar la corectura șpalturilor la documentele Hurmuzachi. Cuvinte frumoase despre el va avea și Eleonora, căci el „mă încuraja, cu milă creștinească, ca să am răbdare, căci toate în această lume sunt trecătoare și că onorabilitatea soțului meu va rămâne nealterată”⁴. Deși regele Carol I a fost împotriva stabilirii lui Slavici la Sibiu, pentru a edita *Tribuna*, relațiile dintre ei aveau să se consolideze. Monarhul va face o călătorie în Occident în toamna anului 1888. Se va opri, firesc, și la Viena. Surprinzător este faptul că va interveni la Împăratul Franz Iosef pentru eliberarea gazetarului. Slavici va fi impresionat de acest gest: „Mă vei crede dacă-ți spun că nu mi-a trecut prin minte

gândul că regele Carol I îi va vorbi împăratului și despre mine, cetățeanul Monarhiei austro-ungare, pe care judecătorii îl osândiseră în numele lui pentru fapte neiertate”⁵. Cu toată intervenția celor doi suverani, gazetarul va rămâne în închisoare. I se va solicita să facă cerere de grațiere, dar el nu va accepta. A întocmi cererea echivala cu a recunoaște că este vinovat. Or, el considera că nu a făcut nimic rău... Nu s-a înduplecat nici în condițiile în care soția îl urmărea, însărcinată și cu un alt copil mic de mână!

În aprilie 1889, publicistul face planuri pentru ceea ce se va întâmpla după ieșirea din pușcărie. Și el, și soția Eleonora vor refuza să se întoarcă la București, deși scriitorul îi promisese acest lucru lui Titu Maiorescu. Slavici îi scrie lui Ioan Bianu că un om care a stat în temniță un an are dreptul la odihnă și la o perioadă de viață liberă înainte de a primi însărcinări oficiale. Decide însă să se întoarcă la Sibiu și să reia bătaia jurnalistică. Nu concepe să dezerteze de la datoria sa de ziarist. Ar fi și o abdicare de la principiile sale etice: „Apoi ar fi un lucru demoralizator, cu rău exemplu pentru tinerimea noastră, dacă de aici (de la Vác, n.n.) m-aș întoarce la București. Eu trebuie să stau aici și să duc mai departe lupta”. Amintește și de faptul că oamenii de acasă, de la Sibiu, s-au „muiat”. Situația este complicată, deoarece *Tribuna* era în faliment și urma lichidarea societății care o edita. Dar fostul director dorea să o resusciteze. „Voi stărui deci ca adunarea să-mi recunoască dreptul de autor în ceea ce privește *Tribuna* și voi face tot ceea ce îmi va sta în putință ca să reîncep publicarea ziarului, după ce mă voi fi așezat la Sibiu”⁶.

Câțiva ani mai târziu, scriitorul, desemnat examinator, se va duce să asiste la examenele școlare la Pomârla, aproape de Dorohoi, însoțit de un copil. Băiatul se va îmbolnăvi de tifos, iar mama va alerga, de la București, pentru a fi alături de el, ducân-

3 Eleonora Slavici, *Jurnal*, Editura Fundației pentru Cultură și Învățământ Ioan Slavici, Timișoara, p. 11.

4 *Idem*, p. 35.

5 Ioan Slavici, *Amintiri, Închisorile mele, Lumea prin care am trecut*, Ed. Albatros, București, 1998, p. 37.

6 În *Scrisori către Ioan Bianu*, IV, Ed. Minerva, București, 1978, 309.

du-i cu sine și pe ceilalți trei copii ai cuplului. Pe când primul se lecuia de tifos, de alți doi se va prinde tusea convulsivă. Vor urma alte zile de chin, petrecute într-o căsuță de călugăriță la Agapia.

La sfârșitul lui august 1916, scriitorul-jurnalist va fi din nou închis, de data aceasta la Fortul Domnești, deoarece era considerat progerman. Va urma una dintre cele mai negre perioade din viața acestui autor, când efectiv va înota în mizerie. Coșmarul va fi reluat în 1919, când va fi din nou arestat și închis, alături de Tudori Arghezi și de alți mari jurnaliști români. Devotată până la sacrificiu, Eleonora Slavici va duce greul casei și al copiilor. Va fi o femeie neînfrântă, care își va încheia confesiunea cu cuvinte de epitaf: „Pășind ultimele trepte ce mai am de coborât, mă uit uimită înapoi la cele prin care am trecut, atât de senină și cu gândul împăcat c-am fost menită să merg alături de un visător, fericit când plana iluziuni și tot atât de fericit și în luptă cu principiile lui, de care nu s-a lepădat nici dincolo de mormânt, prin această enigmatică viață”⁷.

Arestările de ziariști din 1919 au avut în ele ceva arbitrar, fiind făcute după criterii greu de înțeles pentru un observator obiectiv. Care a fost viața gazetarului Slavici între două reprize de încarcerare, pe când ieșise de la Domnești și se pregătea pentru sejurul la Văcărești, aflăm chiar de la el în fraze de o veselă, dar amară autoironie: „Ajuns om liber, mă bucuram de libertate stând mai mult acasă, căci pe stradă nu puteam să ies decât însoțit de guvernanta mea, așa-i ziceam în glumă soției mele, care îmi lua apărarea când vreunul dintre patrioții plini de-nșuflețire își ușura inima suduindu-mă ori voind să-mi tragă câteva”⁸. Bucureștiul intrase apoi sub ocupație germană, acesta era motivul pentru care publicistul va mai rămâne în libertate mai bine de un an.

În ziua când Ioan Slavici împlinește 71 de ani este dus în fața judecătorilor. Pe drum are loc o întâlnire dramatică. Scena este

redată în paginile de memorialistică: „În drum spre Curtea marțială mi s-a întâmplat să-l întâlnesc pe marele nostru istoriograf Nicolae Iorga. Trecea, mergând spre Academia Română, prin fața Palatului Știrbei, iară eu mă aflam în cealaltă parte a străzii, mergând spre Biserica Albă. Zărindu-mă, el s-a oprit și a scuipat spre mine tare și cu multă ostentațiune”⁹. Va fi supărat pe gestul marelui om de cultură, mai ales că era unul surprinzător. Însă și în această situație, gazetarul nu uită să vorbească despre el în termeni echilibrați, amintind că este „marele nostru istoriograf”. În altă parte, Slavici menționează că atunci când a avut un accident (a căzut de pe schelele folosite pentru ridicarea casei sale din București și și-a rupt două coaste, clavicula dreaptă, fiindu-i afectați plămânii și ficatul), Nicolae Iorga, însoțit de Dimitrie Onciul, a venit să-l viziteze la spital, unde a încurajat-o și pe soția sa, Eleonora. Ziaristul căzut de pe schele scrie că își aduce aminte „cu viuă recunoștință că bunul meu prieten Nicolae Iorga” a făcut acel gest deosebit de susținere...

În ancheta din 1919, comisarul regal s-a axat pe *Dezorganizarea armatei române*, articol foarte viu și extrem de... exact al lui Ioan Slavici¹⁰. Contextul este dat de pierderea bătăliilor de către armata română și refugierea Casei Regale, a administrației și politicienilor la Iași. Publicistul rămas la București analiza acum catastrofa: foarte mulți ofițeri ai armatei române căzuseră prizonieri la germani și austro-ungari! Se vedeau adevărate astfel toate avertismentele formulate de autor în articolele de mai înainte, când susținuse că forțele militare nu sunt pregătite eficient, că sunt prost înzestrate și că erau afectate de o corupție cronică aproape. După cum vedem, anchetatorii de după victoria obținută cu prețul atâtor vieți omești curmate sau schilodite se vor simți lezați mai degrabă în „profundul” lor patriotism, de fapt o atât de comună vanitate...

⁷ Eleonora Slavici, *op. cit.*, p. 63.

⁸ În Ioan Slavici, *op. cit.*, p. 80.

⁹ *Idem*, p. 88.

¹⁰ *Gazeta Bucureștilor*, XXXVIII, nr. 74, (nr. 91 ca ediție de război), 15 (28) martie 1917.

Gazetarul ardelean evocă și demersurile făcute de Ștefan Cicio-Pop (al cărui nume autorul îl redă în formula Ștefan Pop de Ciceu), ministru ad-interim la Justiție și venit în inspecție la Văcărești. Îi va cere lui Slavici să semneze cererea de grațiere. Cicio-Pop făcea parte din echipa de ardeleni, care a guvernat doar trei luni, scopul acestuia fiind mai degrabă de a semna tratatele internaționale cu noile frontiere de după Primul Război Mondial. Cum îi era firea, gazetarul ardelean a refuzat. Motivul clar era cel al recunoașterii unor greșeli prin semnarea documentelor. Greșeli care nu existau în concepția lui Slavici. Este invocat și un incident de la Senat, petrecut cu puțin înainte, când, cerându-se clemență față de ziaristii deținuți, nu s-au opus doar parlamentarii liberali, cum era de așteptat, ci și

un anume Mihai Popovici, ministru. Niciun compromis nu era posibil cu vârstnicul jurnalist. Acesta se ținea demn, mai ales că avea un ascendent chiar asupra mai tânărului ministru de Justiție. Despre acesta notează: „Ștefan Pop este unul din tinerii care au luat parte la botezul fiicei mele născute la Vaț și mi-a fost într-un rând oaspe și când mă aflam la Măgurele¹¹. El cunoaște deci pe soția mea și mi s-a părut lucru firesc când el mi-a spus că va stăruia ca dânsa să facă cererea de grațiere”¹². Dar Eleonora Slavici va face o cerere de amnistie, ceea ce însemna anularea condamnării cu totul. Consecvența și tăria de caracter la gazetarul ardelean se văd și din aceste poziționări în geografia sa publicistică: a refuzat să ceară grațierea la Văc și o va refuza și la București!

11 De remarcat este faptul că relațiile lui Slavici cu Ștefan Cicio-Pop nu au fost întotdeauna limpezi. În 1911, mai vârstnicul gazetar îi va reproșa un act dur la adresa nepotului său Ioan Rusu-Șirianu, ziarist de marcă la Sibiu și la Arad, la cele două *Tribune*. Va fi un om care va face multă pușcărie politică pentru gazetăria sa. Din acest motiv îl va sancționa Slavici pe Cicio-Pop: „După ce s-a-ntors din temniță, acest propagator al iubirii a fost izgonit ca om urgisit de la Sibiu, unde vrajba sădită de frați, îi înhăinașe pe «frați». Vrajba nu a încetat nici până astăzi și, după șasesprezece ani, Ioan Rusu-Șirianu a fost izgonit și de la Arad și a părăsit plângând redacțiunea *Tribunei*, pentru că același «amic dr. Ștefan C. Pop» amenința cu o ruptură în partid, dacă nu va fi sacrificat «visătorul nebun», care vrea să sădească iubirea «și între popoare» (În *Zbuciumuri politice la românii din Ungaria*, în *Opere*, VIII, Academia Română și Univers enciclopedic, București 2007, p. 459).

12 Ioan Slavici, *Amintiri, Închisorile mele, Lumea prin care am trecut*, Ed. Albatros, București, 1998, p. 189.

